
МИРОЕ
ӘСӘД
СЫСР

(քրդ.)

Ա 73

«Сисе» к'т'еба Мирое Әсәдә ә'wльнә. Өә сәрһатйа ә'мре гӧнде к'ӧрдайи колхозие дьдә к'ьвше

Միրոյե Ասադ

ՍԻՍԵ

(Քրդերեն)

Հայկական պետական հրատարակչություն

(Հայպետհրատ)

ԵՐԵՎԱՆ, 1961

МИРОЕ АСАД

СИСЕ

(на курдском языке)

Армянское государственное издательство

(Айпетрат), Ереван, 1961.

СИСЕ

Нвисхана колхозе орт'а гӧнд бу. Әw авайики бәдәw бу, бь кәвьре туфе hатьбу чекьрьне. бане wи, кӧ бь т'эноке соркьри hатьбу гьртьне. Жь hәр чар алие гӧнд дьhатә к'ьвше. П'энщәре фьрә у даре т'әзә, кӧ дора авайи нькандьбун, әw дһа бәдәw дькьрьи Нвисханеда чар от'ахе орт'ә, сәракә мәзьи hәбун. Сәр бани чәнд ләмпед электрикиейә мәзьи дардакьрибун у гава тари дьк'әтә э'рде, wан ләмпа ишqәкъ ӧса дьда, wәки әw авайи мина р'ож hәла дурва дьhатә к'ьвше.

Эварәкә hавинейә хwәш бу. Баки hеньк жь зәви у мерге колхозе, жь ч'йа у бание дорбәр бина кӧлилке h'әзар р'әнги дани дьгиhандә нава гӧнд.

Әwе эвара hавине сәра колхозе бь хәбатк'ared гӧндә к'ьм-к'ьми бу. Сәраеда, кӧ дӧ р'ев чәнд щерго

р'уньшток данибун, qэт щики вала т'ӧнэбу, hэла гэлэк щаhьл п'ӏа сэкьнибун, чэнд колхозвана жи п'ала хwэ дабун диwер, qэрэфиска р'уништьбун, т'ъзби дьк'шандьн у алие дьк'е дьнhер'ин. Сэр дьк'е h'эвт-h'эйшт мэрьв р'уньштьбун. Нава wанда дӧ к'ӧлфэте сэрэ hэбун, кӧ к'ьнщнэ бэдэwэ т'эмьз хwэкьрьбун у бь бэнгзэки хwэш ль сэдре колхозе дьнhер'ин, е кӧ we дэме хэбэр дьда. Щват бу...

—Хэбэта мэрьвайэ h'элал т'ӧ щара дэйа начэ,—сэдре колхозе Шэрэф дьгот,—щмаэ'те wэхтеда р'аст готӏэ «шӧхӧлк'ара хwэбэ, ширне хэлqебӧ». Ньлбэт фькра ван хэбэра зэмане мэда лан hатӏэ гӧhастьне. Мэрьве хэбатчи жь алие qэwм у пьзмама, hэвал у hогьрада, алие т'эмамийа щмаэ'теда те h'ьзкьрьне. Щмаэ'т у h'ӧкӧмат зэh'мэте хэбатчиед пеш бльнд qимэт дькьн. Иро эм гьшк бона мэрэмэки льхэбьтьн, лэма жи эм hэвр'а нэ хэлqе хэрибьн, ле эм нэфэре малэкэ мэзьн у бь т'фаqьн.

Хэбэред сэдр щмаэ'те хwэш дьhатьн, эw дhа зэ'ф Дилбэре у Сьпh'ане хwэш дьhатьн, кӧ сэр дьк'е нава сэдртийа щватеда р'уньштьбун. Эwана, чахе сэдре колхозе хэбэрдьда, щарана сэре хwэ дьh'эжандьн, дьхwэстьн быготана, wэки эw р'аст дьбежэ, ле гава сэдр наве wан дьда, wана шэрма сэре хwэ дькьрэ бэр хwэ у мина qизэкэ кэзи соро-моро дьбун.

— Ч'ук у мэзьне гӧнд Дилбэре у Сьпh'ане р'ьнд нас дькьн. Эwана wэкэ бистпенщ салэ, wэки ферма колхозеда чаwа ч'елэкдош дьхэбьтьн, к'эда wана нава hэбуна колхозеда гэлэкэ, эм жь wана гэлэки р'азинэ, ле wана ида wэкэ 60 сали э'мр кьрйэ, нhа эwана гэрэке малда р'унен, hесабьн, ле эм бьхэбьтьн у али wан бькьн. Сэдр дьгот у щмаэ'те дьнhер'н.

Чахе Дилбэре у Сьпh'ане эв хэбэрана бьhистьн ч'э'ве hэв ньhер'ин у ньшкева hэрдӧ жь щие хwэ р'абун.

—Wэлэ йэк эзьм,—Дилбэре гот,—эз бе хэбат тайах накьм. Шькьр hэбуна мэ жи hэйэ, кӧр'е мьн у qиза мьн жи дьхэбьтьн, h'але мэ жи хwэшэ, ле нькарьм нэхэбьтьм, щарна гава бек'еф дьк'эвьм у начьмэ хэбате, эз hэw заньм кэр' у гежьм. Ахьр хэбат мэрьва щаhьл дькэ.

—Дилбэр р'аст дьбежэ,—Сьпh'ане гот.

Жь щерга э'wльн калэмерэки, кӧ к'олоз ль сери бу. бишметэки р'эши лебу, т'зби дьк'шандьн, жь щие хwэ р'абу, чу бэр дьк'е у к'елэка сэдр сэкьни, к'ӧхийа, бэре хwэ hэрдӧ ч'елэкдошада кьр у h'эмди хwэ хэбэрда.

—Дилбэр, Сьпh'ан, hэла hун щие хwэда р'унен,—нэй wан хэбэрар'а эwи мьле сэдр гьрт, бэре хwэ щмаэ'теда кьр у сэр хэбэрдана хwэда зедэкьр.—

—Сэдре мэ жи бра бьбахшинэ, wэки эз бе изьн хэбэрдьдьм, мьн нэhишт, wэки эw хэбэрдана хwэ к'ӧта бькэ. Ле мэ гьшка фькра wи фэ'мкьр, эwи тьштэки

р'ьнд гот, wəки дьле мə h'əмуйа хwəш те. Щмаə'т! —Əwи дəнге хwə бльндкьр,—калбун, пирбун бəре боа мəрие. хəбатк'ар дəрде лапи гран бун, лəма жи щмаə'те дьгот «хwəзьл мьрьн həбуйа, калбун, пирбун г'Önəбуйа». Бəле, калбун, пирбун жь мьрьне храбтьрбун. Ле иро сəдре мə дьбе, wəки Дилбəре у Сьпh'ане wəкə 60 сали ə'мр кьрьнə, гəрєке иди малда р'унен, hесабьн, əм али wан бькьн. Бəхте мьндабə əв зə'ф гьлики хwəшə. Хwəзьл h'əзар щар хwəзьл зəмане мəда калбун—пирбун həбуйа, ле мьрьн т'Önəбуйа...

Бу к'Öхтə-к'Öхта кале. Щмаə'та бəрəвбуйи чахе кÖ дит к'Öхьке əw гьртйə у нькарə хəбəрдə, ле Öся жи əw нахwəзə хəбəрдана хwə к'Ötабькə, дəсте хwə льhəвхьст, к'əнйан, кале жи дит, wəки к'Öхьк мəщале наде, жь бəр дьк'е hат у щие хwəда р'уньшт. Сəдр дəсте хwəйи р'асте бльндкьр, щмаə'те дəстхwəда фə'мкьр, wəки əw дьхwəзə бежə «кəр'бьн».

—Чawа те к'ьвше hунə wəстиайнə у нахwəзьн, wəки əм гəлəки хəбəрдьн. Дə wə иди мəрəме сəрwертийа колхозе фə'мкьрийə, əгəр hун нə мqабльн, wи чахи əм гəрəке qраре qəбулкьн, wəки Дилбəр у Сьпh'ан сьбеда нəхəбьтьн у бона wана həр йəке мəhе 12 р'ожхəбата к'ьвшкьн.

«Əм гьшк р'азинə», «зə'ф р'ьндə», «мə qəбулə» чарали жь сəрае дəнге колхозвана дьhатə бьhистьне. Гава сəдр гот «к'и qаилə qрарəкə öса qəбулкьн, бра

дəсте хwə бльндкə» гьшка дəсте хwə льhəвхьстьн.

Ле чахе сəдр пьрси, «к'и мqабьлə»? т'əне мəрьвəки бəжи кьнык, кÖ щотə сапок льнгадабу, красəки гəwр хwə кьрьбу, qаишəкə бəр дабу пьшта хwə, п'ор'е сəре wи иди спи бьбун, жь щие хwə р'абу, дəсте хwə бльндкьр у гот:—əз мqабльм. Щмаə'т гьшк вəгəр'ийа ль wи нhер'и, йəки hерсбуйи женьрси:—həла бежə тÖ чьма мqабьли, чьма Дилбəр у Сьпh'ан храб хəбьтинə, йане тÖ нахwəзи колхозванед кал у пирр'а əм р'ожхəбата к'ьвшкьн?» Бежə, бежə,—дəнге чəнд колхозванед майин жи hат.

—Əзе бежьм, qət ləз нək'əвьн.

—Wəрə бəр дьк'е хəбəрдə,—сəдр готе.

—Əз жь вьра жи дькарьм хəбəрдьм. Дилəбəре у Сьпh'ане жь гьшка р'ьндтьр əз нас дькьм. Əз сəрwере фермемə, əwана ч'елəкдошьн. Жь хəбата wана əз гəлəки р'азимə. Əwана ч'елəкдошнə испорьн, нəма сəба wе йəке жи əз нахwəзьм əw жь ферме нəр'ьн.

Колхозвана чахе əв хəбəред сəрwере ферме бьhистьн, hерса wан дани, к'əнйан, йəки həла жь щие хwə гот,—wəлə Дədo мəрьвəки ширh'əлалə.

—hун дьхwəзьн əw həрдÖ ч'елəкдошед щер'банди жь ферме həр'ьн у дəwса wана дÖ ч'елəкдошед хам бенə ферме. Ləма жи əз мqабльм. Шир wəки кембə, hуне wи чахи бежьн Дədo храб хəбьтийə. Щвате иди qрар qəбулкьрйə, wи чахи əз пьрсе датиньм, wəки

ве щватеда жи әм qраркьн, к'и we дәwса һәрдө ч'еләкдоша бьхәбьтә.

—Дәдо р'аст дьбежә, р'аст дьбежә, дәнге чәнд колхозвана һат.

Wәхте хәбәрдана Дәдо сәдре колхозе, кӧ к'еләка Дилбәре у Сьпһ'ане р'унъштьбу, һәй щара wанар'а нәрм хәбәр дьда у һьм жи гӧһе xwә дьда сәр хәбәрдана сәрwере ферме, жь щие xwә р'абу.

—Wәки ӧсанә,—сәдр гот,—wәрьн әм пьрса ч'еләкдошед т'әзә сафикьн. Дайка Сьпһ'ан дьбе, wәки Qәрqаша һ'әсән, кӧ нһа к'иләра колозеда дьхәбьтә, чәнд сала щәм we хәбьтийә у ч'еләкдошәкә храб ни-нә, әм дькарьн wейа бьшиньн дәwса дайка Сьпһ'ан бьхәбьтә. Гәло Qәрqашә вьрә, йане на? Сәдр гот у нава щмаә'те нъһер'и.

—Әз вьрьм һәвале Шәрәф,—жь нава щмаә'те дәнге Qәрqаше һат,—чахе ьнка Сьпһ'ан дъбе, wәки әз дькарьм дәwса we бьхәбьтьм, әзе һәр'ьм бьхәбьтьм, к'иләреда хәбата мьн гәләки һесайә, к'ӧлфәтәкә дәст дәргуш дькарә хәбата мьн бькә, зар'а мьн иди мәзьн буйә у дьчә баг'че зар'а.

—Ә'фәрьм Qәрqаш, ә'фәрьм,— дәнге чәнд мәрийа һат.

—Ле әм к'е бьшиньн дәwса дайка Дилбәр бьхәбьтә?—Сәдр жь щмаә'те пьрси. Жь сәрае т'ӧ дәнг нәһат. Сәдр чәнд щара әв пьрса xwә wәк'ьланд, ле т'ӧ кәси наве йәке нәда.

Щерга пашьнда qизькәкә щаһьл р'унъштьбу, әwә сәре xwә кьрьбу бәр xwә у жь р'әнг-р'уе we дьһатә к'ьвше, wәки әw дәрһәqа тьштәкида дьфькрә. П'ьртә-п'ьрта дьле we бу, әw һәй щара жь щие xwә р'адьбу, ле дәст xwәда диса р'удъньпт, соро-моро дьбу у әwe йәке әw qизька ч'әвбәләк дһа бәдәw дькр. У нъшкева әw жь щие xwә р'абу, дәсте xwә бльнд кьр у дәнгәки ширьн гот:

—һәвале Шәрәф изне бьдә мьн.

—К'әрәмкә Сисе, к'әрәмкә.

Qизька кӧ жер'а дьготьн Сисе, qәшәнг-qәшәнг у ләзә-ләз нава щмаә'тер'а чу у бәр дьк'е сәкьни. Wәкә дәqәке-дӧда әwe сәре xwә кьрә бәр xwә у нькарбу хәбәрда, нъзанбу чаwа дәст бь хәбәрдана xwә бькә, ле паше әwe сәре xwә блънд кьр у к'әдобин дәст бь хәбәрдана xwә кьр.

—һәвале сәдр, һун заньн, wәки мьн к'ома дәһа к'ӧтакьрийә...Дәдо хәбәрдана we бьр'и, нъшкева жь щие xwә бъ дәнгәки блънд гот:

—Сәрһатийа тә мә нәлазьмә, кьн бежә, тӧ наве к'е дъди? Паше жи тӧ зани к'и дькарә ч'еләка р'ьнд бьдәшә?—Сәдр дәсте xwә ль зәнгьл хьст у һерсбуйи гот:

—Дәдо бьһелә, чька Сисе чь дьбежә?

We дәме Сисе дьфькьри чь бежә, ләма жи әwe фькра хәбәред Дәдо р'ьнд фә'м нәкьр, хәбәрдана wийа т'әмам нәбьһист.

—Әз дьхwәзьм һәр'ьм дәwса мәт'а Дилбәр бьхәбьтьм, әз соз дьдьм...

—Тӧ чь соз дьди,—Дәдо жь щие хwә р'абу у диса бе изьи хәбәрда:—тә к'әнге ч'еләк дотьнә, тӧ чь дькари бьки, фермә нә щие қизед мина тәйә хәмә, әм гәрәке шир зедә бькьи, мәрьвед щер'ьбанди мәр'а лазьмьи, әз гәрәке плане бьқәдиньм...

Сисе т'әвһәв бу, дһа соро-моро бу, хwә шашкьр, нь занбу чь щабе бьдә Дәдо, сәре хwә кьрә бәр хwә, жь дьк'е дурк'әт у лез чу щие хwәда р'уньшт. We дәме һ'әдаде колхозе, Тәфур, жь сәдр һиви кьр. wәки изне бьдә wи чәнд хәбәра бежә.

—Һәвално,—әwи гот,—пар сәдре мә Аһ'мәдә нӧр'е Ләwәнд, дә һун гьшк жи р'ьнд нас дькьи, шандә щәм мьн, wәки һ'әдадханеда бьхәбьтә. Р'асти әзи дӧдьл бум, мьн нәдхwәст, wәки әw бе щәм мьн, чьмки әwи қәт иьзаньбу дәстие чакуч жи р'аст бьгрта. К'ома дәһа к'ӧтакьрбу у р'аст һатьбу һ'әдадхане. Мьн әw щер'банд, р'ожа э'wльн мьн чакуч да дәсте wи, һ'әсьнәк дани сәр зьндане у жер'а гот, wәки чакуч' ль к'едәрехә, у wәхта әwи чакуч ани хwаре, әгәр мьи дәсте хwә шунда вәнәк'ьшанда, әwи р'аст we ль зәнда мьн хьста. Әз гәләки сәрда һерс бум у мьи дьле хwәда һәла сәдрр'а да ч'ер'а...

Шәрәф у т'әмамийа щмаә'те жь ван хәбәре Тәфур к'әнйан. Тәфур жи we дәме дәзмала хwә жь щебл

хwә дәрхьст, худана э'ийа хwә т'әмьзкьр у паше сәр хәбәрдана хwәда зедәкьр.

—Нава салокеда Аһ'мәд һат у жь мьи дәрбаз бу. Дәдо жи мина мьи дьтьрса у нахwәлә, wәки Сисе фермеда ч'еләкдош бьхәбьтә. Дәдо! Әз у тӧ иди каз дьбьи, ле к'и гәрәке дәwса мә бьхәбьтә, к'әсәк зьке дйа хwәда һини һ'әдадие у ч'еләкдошие набә. Глие тә нә р'астьи.

—Ане Тәфур р'аст дьбежә,—жь нава колхозвана дәнге хортәки щаһьл һат.

Щвате қрәркьр, wәки Сисе бьшиньи дәwса Дилбәре бьхәбьтә. Колхозван бәрә-бәрә жь авайи дәрк'әтьи у һәр кәс бәрбь мала хwә чу.

***

Э'wре р'әш сәр гӧндда дальқйабуи, хӧшима баране бу дьһат. Э'wра дькьрә гӧр'ин, щар-щарна бруске ӧса вәдьда, wәки жь р'онайа we нава от'ахе т'әмам дьбу р'онаи. Э'wра р'уе э'змин гьртьбуи у әгәр мәрьва сәһ'әте нәньһер'иа, йане жи дика нәкьранз гази, дәгмә дькарьбуи те дәрхьстана, wәки сьбә иди сафи буйә.

Кәванийа мале, Зозан, we сьбе дәрәнг жь хәwе р'абу. Дбә әw дһа дәрәнг р'абуйа, әгәр гӧр'ина э'wра, кӧ авайи жь we гӧр'ине лярьзи, әw һ'ьшйар нәкьра. Әw чаwа һ'ьшйар бу дәст хwәда тә'на кьрес жь щие хwә банзда бәрбь от'аха дьне чу.

—Сисе, Сисе... Әwe дəстē хӧwə да сəр ньвйне қиза хwə, əw h'əжанд, wəки h'ьшйарбə. Сисе wəлгəр'яйа сəр к'елəка дьне. Де əw дһа qəwин h'əжанд.

—Қиза мьн р'абə, тӧ дəрəнг дьк'əви, ə'wра у баране əм хапандьн, сьбə иди сафи буйə, р'абə.

Сисе **ижар wəлгəр'ийа сəр к'елəка хwəйə дьне**. Әwe дəнге де дьбһист, ле хəwe аqас зор ль we кьрьбу, wəки т'аqət нəлькьр р'абə. Шəв h'əта дəрəнг əw нькарьбу р'аза. Хəбəред Дəдо дьк'этьнə бира we, əw гəлəки дьфькьри, гəло we карьбə созе хwə бьqəдинə, бəр гӧнди у щинара, дəрсдаред хwə шəрми нəминə. Сисе дəрһəqа ьрсəкə майинда жи гəлəки дьфькьри у нькарбу һеса р'аза. Дьлк'этие we, К'əлəш, кӧ салəке бəри we к'ома дəһа к'ӧтакьрьбу у нһа сəрwере к'т'ебхана колхозе дьхəбьти, т'ьме wер'а дьгот гəрəке əw һəрдӧ т'əвайи һəр'ьн бажер һинбьн, хwəндьна бльнд дəст биньн у бажерда жи бьминьн, ле Сисе бе wи, щвата колхозванада һивикьр, wəки weйа бьшиньн ферме чаwа ч'елəкдош бьхəбьтə. Гəло К'əлəше чь бежə? Гəло нһа əw пе h'əсиайə у чь дьфькьрə?.. Аһа h'əта дəрəнг Сисе дəрһəqа ван ьрсада дьфькьри у бəрбанга сьбе анщах хəwр'а чу, ləма жи дйа we гəлəки чəрчьри h'əтани əw h'ьшйар кьр.

—Қиза мьн,—де дьготе,—нə тə шəв жь мьн һиви кьр, wəки тə бəрбанга сьбе h'ьшйаркьм, нһа жи жь хəwe р'анаби.

Сисе чəнд щара тəвьэи дан хwə ў жь щи р'абу. Әwe ləзə-ləз к'ьнще хwə хwəкьрьн у дьхwəст бе тə'ште жь мал дəре, ле дйа we нəһишт. Әwe wəхта к'ьнщ ль хwə дькьрьн, Зозане истəганək тог'авк у нанəки лош жь свдəре ани у дани сəр т'əхтə.

—Дае əз иди дəрəнги к'этьмə, мə'де мьн начə тьштəки.

—Мəрьве хəбатчи qət бе тə'ште жь мал дəрте, қиза мьн? Пари нан бькə дəве хwə, əве тог'авке сəр хwədакə.

Сисе п'əнщерер'а нь**һ**ер'и

—Дае тӧ дьбини иди баране жи бьр'и. Дə əз чум. Әwe бе нан тог'авк сəр хwəда кьр у жь мал дəрк'ət.

—Р'успиби...Де пəй чуйина wер'а гот.

***

Мək't'əба гӧнд авайики дӧqат бу, qəрахе гӧнд бу, дəве р'е. Лə'д бу. Р'о иди əп'ещə бльнд бьбу. Чəнд к'ӧлфəта qате ə'wльнда дəрсханə т'əмьз дькьрьн, истоле шагьрта дьданə сəрһəв, пол дьшуштьн.

Директоре мək't'əбе кабинета хwəда р'уньштьбу, qəлəм дестда һəй дьфькьри, һəй тьштəк дьнвиси, щарна жь щие хwə р'адьбу нава от'ахе дьчу—дьһат, щьг'арə дьк'ьшанд, диса р'уньшт у дьнвиси. Чаwа дьһатə к'ьвше əwи тьштəки фəрз дьнвиси. Әw мəрьвəки нə зə'ф щаһьл, нə жи кал бу, щмаə't мəрьве Ӧсар'а дьбе «мəрьве йаше хwəва орт'ə».

Жь дэнге дери директор сэре хwэ бльнд кьр.

—К'эрэмкьн, wэрнэ hӧндӧр'.

Мэрьве кӧ дэри дьхьст, дэнге директор нэбьhист, диса дэри к'ӧта. Директор жь щие хwэ р'абу у ве щаре hьнэки qэwин гот:

—К'эрэмкьн, к'эрэмкьн...

Бу ч'ьр'ина дери, qизэкэ щаhьл сэре хwэ дерир'э дэрхьст.

—hэвале К'амьл, изьн hэйэ?

—Сисе? Wэрэ hӧндӧр', wэрэ.

Сисе, кӧ ч'э'ве we т'ьжи hесьр бьбун, hатэ hӧндӧр', сэлэм да у пешбэри т'эхте нвисаре сэре хwэ кьрэ бэр хwэ у сэкьни. К'амьл жь ч'э'ве Сисейэ т'ьжи hерсбуйи, жь пьрч'уе we тедэрхьст, wэки р'ожа лэ'де Сисе бона тьштэки гэлэки фэрз hатйэ бал wи, ле гэло бона чь, дьбэ тьштэки храб qэwмийэ?... Сисе сэкьнибу у хэбэрнэдьда. К'амьл дэст хwэда же нэпьрси чь qэwьмийэ, чьма hатйэ у хwэст бэре hьнэки we бьдэ hесакьрьне, паше же бьпьрсэ.

—Сисе, р'уни. Өwи щи нишани we да у эw р'уньшт.

—Өз зува очеркэже дьнвисьм у ида сэр к'ӧтакьрьнемэ. Мьн нhа дэрэща папьн дьнвиси, тӧ hати. Заньм дэрhэqа чьданэ?

Сисе сэре хwэ h'эжанд, wэки ньзанэ.

—Нhа эзе тэр'а бежьм. Тӧ Дилбэра ч'елэкдош нас дьки?

—Бэле.

—hэма дэрhэqа wеда дьнвисьм. Ахьр мэрьв чаwа дькарэ п'эйе хэбатчиед ӧса нэдэ, дэрhэqа wанда нэнвисэ? Эва 25 салэ эw фермеда дьхэбытэ. Ле чьqа жи р'унэрмэ, мьн чахе ве аг'ьрие wер'а хэбэрдьда, п'эйе we дьда. эwе шэрм дькьр дэрhэqа хwэда чэнд гьлийа бежэ.—Жь сэрwере ферме, жь hэвале мьн бьпьрсэ, эз чь дькарьм дэрhэqа хwэда бежьм? Сэри эwэ, wэки мэрьв жь шӧхӧле хwэ h'ьз бькэ, h'элал бьхэбьтэ,—эwе wа мьнр'а гот. Мьн жи нэве очерка хwэ данийэ «Хэбатчийа h'элал».

Сисе hьнэки hесабьбу, дьле we данибу, ле wэхта дэрhэqа фермеда, Дилбэреда, хэбэрдана К'амьл бьhист, к'эла we дhа р'абу, ч'э'ве we диса т'ьжи hесьр бун, hьндьк ма, wэки бьгрйа, ле эwе жь директоре хwэ, кӧ дэрса литературае дабу we, шэрмкьр у анщах гьрие хwэ зэфт кьр. Директор эw йэка р'ьнд фэ'м кьр.

—hэвале К'амьл, Дилбэр иди фермеда нахэбьтэ.

—Чь? Нэви тьштэк Дилбэре qэwмийэ, ч'э'ве тэ т'ьжи hесьр бунэ, бежэ!

Сисе иди хwэ зэвт нэкьр, дьлопе hесра сэр h'ьнаре сурэте wеда hатьнэ харе. Эwе бэре хwэ жь К'амьл гӧhаст, бу искэ-иска we.

—Сэд h'эйф, Дилбэр хэбатчикэ h'эйф бу.. К'амьл эв хэбэрана бь дьлэки шэwьти готьн, жь qӧт'ийэ хwэ щг'арэк дэрхьст, вехьст у к'ьшанд.

—hэвале К'амьл,—Сисе готе,—бьбахшинэ, к'эла

мьн сәба тьштәки дьне т'ьжи буйә, шькьр тьштәк мәт'а Дилбәр нәһатийә, әз сәба ньрсәкә майин...
К'амьл сәре хwә һ'әжанд, чу сәр р'уньштока хwә р'уньшт, щг'ара хwәйә весанди щарәкә дьн вехьст, бәшәра wи хwәш бу.

—Әзе очерка хwә иди к'ӧта бькьм. Ле Сисе тӧ we мьнр'а бежә, тӧ чьма ӧса бе мә'дәйи, хьзмәта тә чийә?

—Дӧһ щвата колхозе qраркьр, wәки Дилбәрер'а писиле к'ьвшкьн у иди нәхәбьтә.

—Әw тьштәки зә'ф р'ьндә. Qәнщкьрьнә, әwә иди мәзьнә. Ле к'е we дәwса we бьхәбьтә?

—Әз.

—Тӧ?

—Бәле, әз, ле...

—Бьмбарәк бә хәбата тәйә т'әзә, Сисе, бьмбарәкбә! Ле тӧ дәwса шаби...

—Һәвале К'амьл, әз чь шабьм, мьн соз да колхозвана р'ьнд бьхәбьтьм, ле...Диса к'әла Сисе т'ьжи бу.

—Сисе, к'әла тә зу т'ьжи дьбә, ӧса нә лазьмә, мьнр'а бежә, чь qәwмийә?

Сисе бәре хwә гӧһаст, к'ӧхйа, паше бәре хwә директорда кьр у ве щаре һьнәки һеса хәбәрда.

—Әз весбе чумә сәр хәбате. Дйа мьн әз дәрәнг жь хәwе һ'ьшйар кьрьм, лама жи әз дәрәнг к'әтьм. Паше...

—Паше, паше? К'амьл же ньрен.

—һ'әта әз чум, ч'еләкдошед майин иди хәбата хwә сәрһәвда анибун. Мьн лезә-лез дәст бь дотьна ч'елә-ка кьр. Чар ч'еләк мьн п'ьр'и—һьндьки дотьн, ахьр мьн qәт ч'еләк нәдотьнә... Ч'еләка пенша гава мьн дьдот Дәдое сәрwере ферме жь щәм ч'еләкдошед майин бәрбь мьн һат, мьн жь р'әнг-р'уе wи фә'мкьр, wәки әwи һерсбуйә. Дә әз дәрәнг чубум сәр хәбате, мьн т'әг'минкьр әw ль мьн һерсбуйә. Мьн хwә һе шашкьр у ньзаньм чаwа мьн гӧһане ч'еләке әщандьн, әwе һ'әйwане чьят авит у дӧ ведроед шир р'етьн. Дәдо гава әв йәка дит һерса ньзанбу чь бькра.

—Ле мьн дьгот, фермә нә щие щаһьлед мина тәйә, ле тә соз дьда, ле тә дьгот...—Дәдо аwа һерсбуйи мьнр'а дьгот.

Директор дәсте хwә дабун бьн чәнга хwә, э'нишке хwә данибун сәр т'әхтә у гӧһдарйа Сисе дькьр.

—Паше ч'еләкдәшед майин һатьн али мьн кьрьн, мә ч'еләкед майин жи дотьн. Ч'еләкдош бәр дьле Дәдода һатьн, дьготьне: «тьшт набә, щаһьлә, хамә, we һинбә», ле әw дһа һерс дьбу у дьгот: «ле әзе плане чаwа бьqәдиньн»? Аг'рие чахе мә дотьна ч'елә-ка к'ӧтакьр у әм жь гоме дәрк'әтьн, wәки һәр'ьнә мале хwә, Дәдо диса һерсбуйи мьнр'а гот: «тӧ иро, һәма р'ожа пешьн дәрәнг һати сәр хәбате, тә шир р'ет, тә һьмбәри дотьна Дилбәре шир гәләк кем т'әслим кьр, әз нькарьм бьбахшиньм тә, әзе тә һәма нһа

бьдмə газета диwер, паше жи р'ьнд бьфькьрə, голо əв борще тə hьлдайə сəр хwə жь qəwəта тə дəр ни-нə?» Сисе əв хəбəред пашьн к'əлогри готьн.

—həвале директор, əз hатьмə wəр'а бежьм, wəки hун, дəрсдаред мьн, дəphəqa мьнда храб нəфькьрьн. əз созе хwə нькарьм бьqəдиньм у иди начьм ферме. Дəдо жи...Сисе жь т'əхте нвисаре дурк'ət, бəрбı дери чу, wəки дəре həр'ə, ле К'амьл нəhишт.

—Сисе, лəз мək'əвə, р'уне. Мьн ижар р'ьнд жı тə фə'мкьр. Əз гəлəки шамə, wəки тӧ чуйи фермеда бьхəбьти. Əw hьм бона тə, hьм бона колектива мək'-т'əба мə тьштəки бь h'ӧрмətə. Р'ожа пешьн тӧ р'асти чəтьнайа hатий у жь созе хwə вəдьк'ьши. Əw тьш-тəки нəр'ьндə. Трсонəки нава хəбатеда кер нае

—Əз трсонək нипьм, ле...

—Дьхwəзи бежи шəрм дьки, бəле, əз фькра тə фə'м дькьм. Шəрм нинə, wəки тьштəки р'ьнд ньза-ни, шəрм əwə, wəки дьтрси, худане нар'eжи, wəки wи тьшти hинби. Ахьр щер'бандьна тə т'ӧнə.

К'амьл wəхте əв хəбəрана готьн, ахинək hате. Жь дəрдана сəр т'əхтə ав валайи к'асе кьр у вəхwар.

—Тӧ нə гӧнək'ари Сисе, əм, дəрсдар, гӧнək'арьн, əзи гӧнək'арьм.

Сисе жь ван хəбəра э'щебмайи ма.

—Əз ньзаньм ч'елəка бьдошьм, hун чьма гӧнə-к'арьн? Дha р'аст дйа мьн гӧнək'арə, əwe нəдhишт əз алие we бькьм.

—Тӧ дьбежи чьма? hьлбəт əмə гӧнək'арьн. Мə hун гəлək тьшт hинкьрьнə дəphəqa хwəйкьрьна h'əйwанəтда, гəлək тьшт мə wəр'а готйə, ле мə hун qət щарəке нəбьрьн ферме. hини хəбате нəкьрьн, ləмə жи тӧ ньзани ч'елəка бьдоши, həла р'оке т'əмам нəхəбьтийи жь we хəбате дьр'əви.

Директор жь щие хwə р'абу hьнəки незики Сисе бу, р'аст ль ч'ə'ве we ньhер'и.

—Тӧ гəрəке созе хwə бьqəдини, тӧ гəрəке həр'и ферме, жь ч'елəкдошед щер'банди hинби, брошйура, газета дəphəqa хəбата ч'елəкдошада бьхуни, гəрəке жь чəтьнайа нəтрси, гəрəке öса бьхəбьти, wəки р'о-жəке очеркəке жи дəphəqa хəбата тəйə башда бьнви-сьм.

Директор чахе əв хəбəрана готьн, qəй бежи не-тəкə т'əзə нава дьле wида пешда hат, шунда чу сəр р'уньштока хwə р'уньшт, qəлəм гьртə хwə у тьштəк сəр к'агəзе бəр хwə нвиси. Паше сəре хwə бльндкьр, Сисе ньhер'и.

—Əз сəрнвисара очерка хwə дьгӧhезьм,— «Хəбат-чийа h'əлал у шагьрта we». Aha р'ьндə, бəле, aha р'ьндə,—əwи wək'ьланд.

Пəй нвисара ван хəбəрар'а К'амьл жь щие хwə р'абу.

—Сисе, wəки öсанə, əз очерка хwə к'öта накьм, əwe нивщи бьминə, h'этани we гаве, wəхта тӧ жи бьби ч'елəкдошəкə пеш.

Бәшәра Сисе хwәш бу, бәнгзе we hатә гӧhастьне, әw к'ур фкьри, хәбәред дәрсдаре we qәwатәкә т'әзә данә we.

—Әз haһельм очерка wә зә'ф дәрәнг бьк'әвә, әз соз дьдьм...—Сисе гот у жь кабинета директор дәрк'әт.

***

Пәй qрара колхозер'а Дилбәр иди нәдьчу сәр хәбате, шӧхӧле мала хwәва мжул дьбу. Мала we нә гран бу: qиз у кӧр'әки we hәбун. Кӧр'е we, К'әләш, мәк'-т'әба гӧндә дәһсалә к'ӧтакьрьбу у к'т'ебхана колхозеда дьхәбьти, ле qиза we—Р'ьһ'ане, к'ома h'әвта к'ӧтакьрьбу у әw чәнд салбу завода ширда дьхәбьти. Мере Дилбәре сала 1941 чу шер' у we сале жи мина ферьза hатә кӧштьне. Гранийа мале к'әтә стӧе Дилбәре. Әwe ә'мре хwә бь хәбата фермер'а гьреда, wәхте шер' гәләк чәтьнайи к'ьшандьн, ле әwe бь хәбата хwә зар'ед хwә хwәйкьрьн, данә хwәндьне. Пәй шер'р'а h'але wан р'ож бь р'ож хwәш дьбу. К'әләш чахе дйа хwәр'а гһишт, Дилбәре бь к'омәкдаряйа колхозе хwәр'а авайики т'әзә чекьр—от'ахәк, сьвдәр, мал, т'әwлә. Навмала wан жи п'ак бу. Һәрт'ьм әвара wәхта Дилбәр жь ферме дьһат, әwe гәләк h'ьздькьр, wәки р'адиоһлданоке бьбһе, йане жи патифоне лехә. Әваре щинар дьһатьнә мала wан шәв-

бьһерийа хwә дькьрьн. К'әләш әвара т'ьме дьчу сәр хәбата хwә—к'т'ебхане, ле хушка wи щарна щәм дйа хwә дьма, щарна жи дьчу клуба колхозе. Бь ви тәһәри Дилбәре р'ожед хwә дәрбаз дькьрьн. Нһа гава әw иди нәдьчу сәр хәбате, малда т'әне дьма, гәләки а'щьз дьбу. Гәләк щара малда әwe шӧхӧлек чәнд щара дькьр, wәки мжулбә, вала нәсәкьнә. Дӧ-се р'ожа щарәке әw дьчу ферме ч'еләкдошар'а хәбәр дьда, лаqьрди дькьрьн. Гава дьчу ферме әwe э'сә сәрик ль ч'еләкед хwә дьда. Чахе Дилбәре т'әсәлийа ч'еләке хwә дькьр, Сисе иди дәст жь йаха we бәрнәдьда, пьрс дьдане. Әwe жи дәрһәqа хәйсәте һәр ч'еләкәке Сисер'а дьгот, т'әми дьдан we. «Бәше» һьнәки нә'сә,—әwe дьгот,—бәри дотьне сәре we мьздә, т'имаркә,—у гәләк тьштед майин wер'а шровәдькьр. Дилбәр һәр щар, гава дьчу ферме дьнһер'и ч'еләке we р'ьнд тенә хwәйкьрьн, Сисе иди сәрәдәрие жь хәбата хwә дькә, Дәдо иди зә'ф дәрһәqа wеда храб хәбәрнадә, гәләк ша дьбу, чаwа щмаә'т дьбе «орт'а we у э'зминда бьһӧстәк нәдьма». Гәләк щара әwe дьле хwәда дьгот: «әз гәрәке Сисе К'әләше хwәр'а бьхwәзьм. К'ӧлфәта кӧ жь хәбате h'ьздькә, дәгмә әw мала хwәр'а хравбә».

Р'ожәке, wәхте Дилбәр жь щәм ч'еләкдоша дьһат, әwe дит, wәки К'әләш бәр дәре от'ахе сәкьнийә у мина qизәкә щаһьл бәрбь кӧр' бәзийа, әw h'әмез кьр,

ћатэ р'уе ѡи. Кӧр' жи дӣа хѡэ ћ'эмезкьр, сэре хѡэ да сэр синге ѡе.

—Эз qӧрба, мьн чьqас бира тэ кьрьбу, мэћэкэ тӧ чуйи, ле мьн ћэѡ заньбу эва салэкэ мьн тӧ нэдити. Дэ эм ћэр'ьн ћӧндӧр'. Хѡэ тӧ зува бэр дери нэсэкьний?

—На дае щан, эз ћэма ћежа жь автое пэйа бум. Дилбэре к'ьлит жь бэр пьшта хѡэ дэрхьст, дэри вэкьр, эѡ у кӧр'ва эшq у ша чунэ ћӧндӧр'.

—К'эләш тӧ ћћа бьрчийи, эз тэр'а зу-зу ћекэр'уне чекьм, бӧхэ ћ'эта хѡарьна тэндуреда ћазьр дьбэ.

—На, нэ лазьмэ, эзи т'ерьм. Ле эва мэћэкэ эз ћажь гӧнд т'Өнэмэ. Дэ глийа бькэ qэ гӧндда чь ћэйэ, чь т'Өнэйэ?

—Шькьр гӧнди-щинар гьшкэ саг' у сламэтьн. Дэѡреш дэ'ѡэта кӧр'е хѡэ кьр, хазгиние qиза Дук'о ћатьбун, ч'еләка Тэфуре ћ'эдад гелида к'этьбу льнге ѡе шкэстьбу, шэржекьрьн, щинара дэст хѡэда гоште ѡе к'ьр'ин, мьн жи дӧ кило ани. Дэћ иди чь тэр'а бежьм, хэбата колхозе жи р'ьнд пешда дьчэ.

Дилбэр, кӧ к'еләка кӧр'е хѡэ р'уньштьбу, жь щи р'абу.

—Дӣа тэ qатьхэки Өса мэйандийэ, ѡэки мина пэнер пе к'ере дькари бьбьр'и. Тэ зува qат'ьхе дэсте мьн нэхѡарийэ, эз тэр'а ћьнэ qат'ьх биньм бӧхѡэ, бра ћьнэки дьле мьн р'эћ'этбэ.

Өѡ жь от'ахе дэрк'эт у чэнд дэqа шунда вэгэр'и-

йа т'асэк qат'ьх, кэвч'ик у нан дани бэр кӧр'е хѡэ.

К'эләш р'астэ т'ер бу, ле гава ч'э'ве ѡи qат'ьх к'эт дэст хѡэда кэвч'и ћьлда, т'ас к'ьшандэ бэр хѡэ у мэ'дэки хѡэш хѡар.

—Qат'ьхе тэ зер'э—зер' дае, чьqас тэ'мэ. Р'асти мьн бира qат'ьхе тэ кьрьбу. Qат'ьхе бажер мина qат'ьхе мэ, мале, нэ тэ'мэ.

Өв хэбэре кӧр' де гэләки хѡэш ћатьн.

—Ле эз qӧрба, дӣа тэ qат'ьх храб дьмэйинэ? К'эләш qат'ьх дьхѡар у ћэй щара дьѡэк'ьланд: «оф чьqас хѡэшэ, дьле мьн ћенък бу».

—Wэләћ мьн т'ер хѡар,—эѡи гот у т'аса вала ѡеда да.

—Тэ ћ'элалбэ, лоши щане тэбэ, бре мьн,— де готе. Дилбэре нан жь бэр кӧр' ћьлда бьр к'иләре у диса вэгэр'ийа. К'эләш жи ѡэхте qатьх хѡар к'Өта кьр, дэре чэмэдане хѡэ вэкьр, тьштэк же дэрхьст. Wэхта де вэгэр'ийа эѡ бэрбь дӣа хѡэ чу.

—Дае, эва чӧхе сутэ мьн тэр'а анийэ, ѡэки тӧ хѡэр'а э'нт'эрики бьдруйи. Мьн хушка хѡэр'а жи дерэк анийэ.

—Э'мре тэ дрежбэ кӧр'е мьн. Ве мэћеда мьн дӧ п'ешк'еш стэндьн.

—К'е иди тэр'а п'ешк'еш анийэ?— кӧр' же ньрси. Дилбэре п'эрч'э жь дэсте кӧр'е хѡэ гьрт, вэкьр, ле нћћер'и у дани сэр кэр'эвате.

—Сэрѡертийа колхозе щотэ сол у дерэки бь го-

тьна тә п'ешк'еш да мьн. Ахьр мьн биркьр тәр'а бьготә—әва иди незики мәһәкейә әз нахәбьтьм К'әләш шашмайи ма.

—Чаwа, тӧ жь хәбате дәрхьстьнә? Wәки дәрхьстьнә ле чьма п'ешк'еш данә тә?—К'әләш бе сәбьр жь де ньрси.

Дилбәр к'әнйа, нәйнька диwерда дардакьрида ль хwә ньһер'и, паше кӧр'р'а гот:

—Дйа тә иди пир буйә. Дьбен гәрәке иди нәхәбьти, һесаби... Мәһе 12 р'ожхәбата мьнр'а дьнвисьн. Әз жи нахәбьтьм, ле...

—Ле чь? Qәнщ жи кьрьнә, тӧ гәрәке һесаби. Әwи шабуна дйа хwә һ'әмезкьр.

—Дае щан, ньккьр тӧ мина щаһьлани, ле гәрәке иди һесаби. К'әләш шә жь щәва хwә дәрхьст, нәйнькер'а хwә ньһер'и, п'ор'е хwә шәкьр. Әw гәләки ща дьбу, wәки дйа wи п'ешк'еш кьрьнә, әw бь р'уки-р'успити жь хәбате дәрк'әтйә.

—Лао, дьле мьн т'ә'мул накә, әз һәрт'ьм дьчьм ферме тем, т'әсәлийа ч'еләке хwә дькьм. Әз һәw заньм мьн тьштәк ӧнда кьрйә. Паше жи qизькәкә щаһьл дәwса мьн к'ьвшкьрьнә, әз дӧп'а сәба we ьчьм—тем.

К'әләш we дәме пенщәке хwә жь ишкаве дәрдьхьст, wәки хwәкә у һәр'ә дәрва.

—К'и дәwса тә к'ьвшкьрьнә?

—Сиса Смо.

—К'и?—К'әләш жь гӧһе хwә баwарнәкьр, щәрәкә дьне жь дйа хwә пьрси.

—Сисе, Сиса Смо.

Чахе К'әләш щара дӧда наве Сисе бьһист, тә qәй гот т'асә ава сар сәрда кьрьи, әw бьрьи К'әләшәки дьне анинә дәwсе. Әwи мьләки хwә пенщәкр'а кьрьбу, мьле дьне дьхаст пенщәкр'а кьра, ле әw стӧе wида һатә хwаре, шабун же р'әви, әwи мә'де хwә кьр, бинтәнг бу. Де мьр'узе кӧр' ньһер'и у бь дьләки шәwат же пьрси.

—К'әләш, чь тә qәwьми?

—Qәт, дае тьштәк нәqәwьми, ньшкева сәре мьн әшйа. Тьшт набә. Әw щи бь щи сәр р'уньштока к'еләка шкафе р'уньшт. Де дәст хwәда банзда сьвдәре т'асәк чәqьлмаст ани у да кӧр'. К'әләш әw жь дәсте дйа хwә гьрт, вәхар.

—Оф хwәш, әве дьле мьн р'әһ'әт кьр.

Ньлбәт чәqьлмаст дьле К'әләш нькарбу р'әһ'әткьра, әwи сәба хатьре дйа хwә гот, wәки әw бәр хwә нәк'әвә, әwи ч'ә'ве дйа хwә ньһер'и, паше жь щие хwә р'абу, мьле хwәйи дьне пенщәкр'а кьр у жь мал дәрк'әт.

***

Ферма һ'әйwанәт qәрахе гӧнд бу. Ч'еләк дӧ т'әwлед тәр'ькида хwәйдькьрьн. Т'әwлә бь щур'е т'әз

hатьбун чекьрьне, бане wан кришкьри бун, диwаре wан чаwа hӧндӧр'ва, ӧса жи дэрвава р'ьнд hатьбун сиwахкьрьне. Лэмпед электрикие бэр дэре т'эwла у hӧндӧр'е wанда дардакьрибун, чахе тари дьк'этэ э'рде wана ишьq дьда нава т'эwла у дорбэре фермe. Дӧ кр'ане аве бэр дэре ферме hэбун, хӧлэ-хӧла ава зэлалэ сар бу жь wан дьк'ьшийа. Эw ава кӧ дьк'ьшийа, дэйа нэдьчу. Жь ферме hьнэки дур, бьнатӷара т'опькэки, кӧ нава hешнайеда ӧнда бьбу, бонд щер'бандьне хэбатчиед фермае hектарэк кукуруз чандьбун у бь we аве авдьдан. Дэдо пешие we йэкер'а qаил нибу. Щаньм,—эwи дьгот,— кал-баве мэ кукуруз чандьнэ, wэки эм бьчиньн, бадьлhэwа эм хэбата хwэ гран дькьн.

Т'эшкилэта колхозейэ партиае Дэдо мэщбур кьр, wэки бь дэсти р'енщбэра hектарэ кукуруз бещэр бькьн. К'атьбе т'эшкилэте, Щнди, агроном бу, гли дэ сэрк'арие wи шӧхӧли бькэ.

Кукуруз бэжна мэрьвэки зедэтьр бльнд бьбу, у hэма we эваре п'арэкэ хэбатчие ферме бь сэрк'арийа зоотехнике колхозе жь бэлч'ьк у к'эле кукуруз силос hазьр дькьрьн. Ч'э'ла силосе к'елэка ферме бу.

Ч'елэкдоша кӧ дэ'не эваре иди ч'елэк дотьбун, хэлате спи хwэкьрьбун, лач'ьке qэрqаш дабун сэре хwэ, бэр дэре к'илэра hасьлэте сэкьнибун у шир т'эслим дькьрьн. Дэдо мина hэрщар к'аг'эз у qэлэм дестда щэм хwэ дьнвиеи, чька т'эмамийа р'оже

к'ижан ч'елэкдопе чьqас шир т'эслими к'илэре кьрийэ у hэй щара дьwэк'ьланд:

—Эм бьнhер'ьн чька наве к'е we иро сэр т'эхтэ р'эш у сор бе нвисаре?

Ч'елокдоша лаqьрди дькьрьи дьготьне:—наве ч'елэка гэрэке бьнвисьн, ле нэ кӧ наве мэ. Бра эw шир гэлэки бьдьн, эме жи гэлэки бьдошьн,—паше hэв дьнhер'ин дьк'энийан у hивие бун чька Дэдое чь бежэ.

—Ле, ч'елэк гӧнэк'арбун, wэки р'ожед пешьи нэй чуйина Дилбэрер'а Сисе р'оже жь hэр ч'елэкэке 2—3 литр кем дьстэнд. Нэви Сисе жь ч'елэка hивикьр, wэки эw шир гэлэки бьдьн у лэма нhа эw р'оже иди qаси Дилбэре шир т'эслими к'илэре дькэ.

Сисе иди нэ Сиса бэре бу, гава Дэдо дьдит жь шэрма бэре хwэ жь wи дьгӧhаст, йане жи сэре хwэ дькьр бэр хwэ у чахе Дэдо сэрда hерс дьбу ч'э'ве we т'ьжи hесьр дьбун у ньзаньбу чь щаба wи бьдэ. Эwе 10 ч'елэк дьдотьн. Гэлэк щара эw hэвалед хwэ дэрэнгтьр жь хэбате дьhатэ мале, бь сэh'этэ т'эрка ч'елэка нэдьда, чэнд щара афьр'е hэр ч'елэкэке дьнhер'и, эw т'имар дькьрьн, йане жи йаха ч'елэкдошэкэ щер'банди дьгьрт, нэдьништ, wэки эw hэр'э мале у hэма к'елэка афьр'е ч'елэке хwэ h'эзар у йэк тьшт жь we дьпрси: «аве чаwа бьдьм, пешие гиhе бьдьм, йане к'ӧспе, гӧhане «Зозане» гэлэки h'ьшкьн чаwа бькьм, wэки нэрмбьн, тӧ чь-

ма hәрт'ьм пешие флан ч'елəка хwə дьдоши, чаwа тӧ пе дьh'əси, wəки wə'дəйə у лазьмə хwе бьднə ч'елəка?» у гəлəк—гəлəк пьрсед майин.

Əwe щарна жь həвалед хwə бawар нədькьр у əw пьрсана дьданə зоотехнике колхозе, брошйур, газет дьхwəндьн. У aha əwe qизька щаhьл р'о бь р'о чəтьнайед, кӧ нава хəбата wеда пешие həбун, алт'дькьр, дьбу пьспора шӧхӧле хwə.

Ч'елəкдоша гькша шир т'əслими к'иляре кьрьи к'Ötакьрьн у hивие бун чька сəрwере ферме we чь бежə. Дəдо сəр т'əхте к'илярчи бь чотке h'əсаб дькьр, щарна бəшəра wи хwəш дьбу,щарна əwи пьрч'уе хwə дькьр, сəре хwə дьхӧранд у ч'елəкдоша дьнhер'и. Ч'елəкдоша хəйсəте Дəдо р'ьнд заньбун, чахе бəшəра wи хwəш дьбу, əwана те дəрдьхьст, wəки ч'елəкдошəке шир зедə т'əслим кьрийə, ле гава əwи сəре хwə дьхӧранд иди заньбу, wəки йəкə шир кем дотийə.

Дəдо h'əсабе хwə кьр, к'Ötакьр, худана ə'нийа хwə пе дəзмале т'əмьзкьр у жь щие хwə р'абу. Ч'елəкдош бəр бь wи hатьн. Ч'елəкдошокə сəрə ль Дəдо ньhер'и, готе:

—Дəдо, wəлəh бəнгзе тəр'а те к'ьвше, мə иро плана хwə зедə qəландийə.

Дəдо сьмела хwə бада у незики Сисе бу, дəсте хwə да сəр мьле we.

—Qиза мьн,—əwи готə Сисе,—иро жь гьшка

əə'фтьр тə шир т'əслими к'иляре кьрийə, бь дəсте хwə əз гəрəке наве тə сəр т'əхте сор бьнвисьн.

Сисе бəшəрхwəш бу, əwe иди бəре хwə жь Дəдо нəгӧhаст. həвалед we чар али ч'ə'вр'онайи дане. Qəрqаша ч'елəкдош, кӧ чəнд р'ожа пешда Сисер'л к'этьбу нава ляще, незики Сисе бу əw h'əмезкьр.

—Ə'фəрьм Сисе, щəфе тə дəйа начə, əз зə'ф шамə, wəки тӧ нава хəбата хwəда пешда дьчи, ьнка Сьпh'ан жи иди шəрме надə мьн, wəки ч'елəкдошəкə хамр'а к'этьмə ляще.

—Дə иди həр'ьн hесабьи,—Дəдо готə ч'елəкдоша, ле паше дəст хwəда тьштəк к'этə бире.

—На, на, дəqəке бьсəкьньи, мьи биркьр бьгота, ле ахьр əм наве к'е сəр т'əхте р'əш бьнвисьн? Ч'елəкдоша ч'ə'ве həв ньhер'ин у ньзанбун наве к'е бьготана.

—Чьма гəрəке ə'сəйи наве йəке сəр т'əхте р'əш бьнвисьн?—Qəрqаше к'ən жь Дəдо пьрси.

—Ле чаwа,—əwи гот,—гава наве йəке сəр т'əхте сор дьнвисьн, гəрəке т'əхте р'əш жи вала нəминə.

Сисе, we дəме гӧhe həваləкə хwəда дькьрə п'ьстəи'ьст, бь дьləки саг' готə Дəдо:

—Wи чахи наве мьн сəр т'əхте сор нənвисин, wəки пьрса т'əхте р'əш жи жь орт'е бе hьлдане.

Wəхте ве хəбəрдане ч'елəкдошəкə щаhьл сороморо бьбу у хwəда дьшəwьти.

—Наве мьи гəрəке сəр т'əхте р'əш бьнвисьн

Мьн ӈьмбəри həрр'о ведро шир кем т'əслими к'илəре кьрйə.

Гьшк вəгəр'йан ль we ньher'ин.

—Чьма?—Дəдо hepc буйи готе,—wəки həр ч'елəкдошəк р'оже ведро шир кем т'əслим бькə, wи чахи гəрəке əз п'əсə-п'усе xwə т'оиӄьм у жь ферме həр'ьм ньзанбу. wəки ч'əмьле ведрое машйанə.

hepca Дəдо дha р'абу. əwи сəре xwə хӧранд, дьхwəст тьштəк бьгота, ле Qəрqаше мəщал нəдае.

—Севазе неж мəва гӧне xwə hьлда стӧе xwə, əм гьшк т'əгмин дькьн,—əwe ч'ə'ве ч'елəкдошед майин ньher'и,—гəрəке weйа нəдьн т'əхте р'əш, тӧ дьбини əw чawa шəрм дькə, гӧнək'арийа wə жи həйə, ч'əмьле гəлəк ведрийа машйанə, тӧ, сəрwертийл колхозе, чьма дəрhəqa we йəкеда нафкьрьн у həля...

Хəбəрдана Qəрqаше гьшка xwəш hат.

—Qəрqаш р'аст дьбежə,—жь чарали готьн.

Дəдо диса сəре xwə хӧранд, ле ве шаре бе hepc, бь h'əмли xwə хəбəрда.

—Дə п'ак, п'ак. Севаз гəрəке шарəкə майин фəсалбə, əзе дəрhəqa ведриада бьфкьрьм. Ч'елəкдош к'əниан у ша бун, бəнгзе Севазе hьнəки xwəш бу.

Чахе сеrwере ферме у ч'елəкдоша хəбəрдьдан, мəрьвəки кастӣумəки гəwр ле, дəфт'ərок дестда незики wал бу у сəлам да wан.

—Тӧ сəр ч'ə'вар'а hати həвале Щнди.—Дəдо у ч'елəкдоша сəлама wи вəгьртьн. Щнди хортəки 25—30 салибу, əw агрономе колхозе бу у чəнд мəh бу əw бжартьбун к'атьбе т'əшкилəта партиае. Дəдо дəрhəqa хəбата ч'елəкдошайə р'ожеда жер'а шровəкьр, əwи башqə готи гəлəк п'əйе Сисе да. К'атьбе т'əшкилəте wəхте хəбəрдана Дəдо бь к'ən готе:

—Дə ӧсанə ,иди нькари мə'нийа бьгри, wəки чəнд ч'елəкдошед тə хамьн у лəма жи ферма мə жь йа колхоза щинар həла шунда дьминə.

Сисе, we дəме к'ətьбу нава мьтала, xwəxwa xwəр'а дьгот:—иди мьн хам h'əсабнакьн, бьзанки, əз гəрəке дha р'ьнд бьхəбьтьм, Дəдо ищар wəки сəр мьнда hepcбə we бежə: «хӧ тӧ нə ч'елəкдошəкə хами, wəки плана xwə кем дьqəдини?». Бəле, Сисе иди нə ч'елəкдошəкə хамбу, əw гəрəке дha р'ьнд бьхəбьтə, гəлəк чəтьнайа алт'бькə, wəки бьгhижə дəрəща ч'елəкдошед нəh'иейə неш.

Щнди хатре xwə жь ч'елəкдоша xwəст, əw у Дəдо бəрбь т'əwла чун. Ч'елəкдоша жи хəлате xwə эхьстьн, авитьнə сəр мьле xwə у həр к'əс бəрбь мал xwə чу.

Иди эвар бу. Авайе мək'т'əбе, кӧ нава гӧндда авайе həри бльнд бу, нава шəмала электрикиеда дьтəиси. Бае эваре дəнге р'адиое нава гӧндда бəла дькьр у əw həйло дьгиhандə ферме, йа кӧ qəрахе гӧнд бу.

Р'адиое к'ламəкə щмаə'та əрмəниа «Ми йар унем»

дьстра. Сисе у Севаз т'эвайи жь бэр к'илэре чун; мале wан жи к'елэка hэвбун, wана бьч'уктиеда hэвр'а hэвалти дькьрьн, h'этани к'ома h'эвта т'эвайи hиндьбун.

Сисе гава бала хwэ да авайе мэк'т'эбе, wэки öса р'ынд дьhатэ к'ьвше, созе кӧ эwе дабу директоре мэк'т'эбе, к'этэ бире. Эwе hьм шагртийа хwэ бир дани, hьм жи эw к'ьлама эвинтие дьбhист, кӧ haqa ширьн дэнгбежэки дьстьра.

—К'ьламэкэ хwэшэ?

—Зэ'ф хwэшэ,—Севазе щаба Сисе да. Бэле эw к'ьлама wана öса хwэш дьhат, чаwа к'ьламед щмаэ'та wан—«Сиабэнд у Хэще», «Мэме у Зине», «Кэзизэре».

— Эм нан бьхӧн—Севазе гот,- у hэр'ьн к'т'ебхане

Сисе мэт'элмайи ч'э'ве Севазе ньhер'и, ахьр эw жи hэма we дэме дэрhэqа к'т'ебханеда, ле дha р'аст дэрhэqа сэрwере к'т'ебханеда дьфкьри. У эгэр эwe заньбийа, wэки «сэрwер» hатйэ, эwe hэма жь ферме дэст хwэда бьчуйа к'т'ебхане, нан у ав иди нэдьк'этьнэ бире.

—Бэле, эм hэр'ьн..

***

Р'астэ эварбу, тэ'рие зува э'рд ћьнгавтьбу, ле жь ишьqа лэмпед электрикие, wэки нава гӧндма мина

стэйрке э'змин дьтэйсин, мэрва дэqэке бир дькьр, wэки зува, зэ'ф зува р'о чуйэ ава. Жь п'энщэре от'ахайэ вэкьри ишqе давитэ дэрва, öса жи дэнге сазбэндие у к'лама дhэтэ бьhистьке. Жь п'эр'эки гӧнц гмина дэфе у qур'ина зӧр'не дьhат, жь алики дьне дэнге блурейи хwэш, йэки qэйде иерийа ледьхьст, ле жь дур дэнге трактере дьhат. Эвар бу, ле гӧнц бь бнэлиед хwэва hэла р'анэзабу. Эw нэ гӧнде бэре бу, wэки wэхте мьришк дьчунэ т'ар'е гӧндиед зэh'мэтк'еш дьк'этьнэ щи, wэки wэ'дэки дэрде хwэ бир бькьн.

Сисе у Севазе нэй хэбатер'а к'ьнще хwэ гӧhастьбун. Сисе qизэкэ бэжнбльнд бу, дерэки гӧлгӧли бь щур'е европи дьрути хwэкьрьбу, h'эвтр'энгэк дабу сэре хwэ, щотэ солед сьвк кьрьбун льнге хwэ. Гӧлиед wейэ р'эш дьгhишгьн h'этани чока. Ч'э'ве wейэ бэлэк, сьфэте wейи qэрqаш у гьловэр', бьруед wейэ мина qэйт'ана дьреж у р'эш, э'нийа wейэ кэвэри, h'ьнаре сурэте wейэ сор, навкелка wейэ зрав h'ьш у сэwде мэрьва дьбьрьн. Севаз hьнэки жь Сисе кьнтьр бу, qизэкэ демqэмэр бу, ч'э'ве we hьнэки hурбун, дэвэки к'эн ле бу, гэлэки хунпирьн бу. Эwe дерэки сор хwэкьрьбу, сэрда жи алэкэки qич'ьк, шалькэкэ к'эск дабу бэр хwэ. Дэсте wан hэрдб hэвалада Жи к'т'еб hэбун у эwана бэрбь к'т'ебхане дьчун, к'ижан р'аст пешбэри нвисхана колхозе бу, wэкэ 50 гави же дуртьр. Эw авайики йэк qэтейи

бьч'ук бу, дӧ от'ах тедa hэбун. Ӧт'ахэкедa к'т'еб, ковар, газет дьхандьи, йа дьнеда жи к'ьшьк, тамз, нэрди у листькед майии дьлистьн.

—Сисе эw чь к'т'ебэ дэсте тэда?—Севазе же ицрси.

—«Мэме у Зинейэ», мьн эв чэнд р'ожэ к'ӧтакьрийэ, ле wэ'де мьн т'ӧнэбу бьбра бьда к'т'ебхане йэкэ дьнбанийа. Эз нha к'т'ебэкэ бьч'ук дьхуньм дэрhэqa ч'елэкдошэкэ пешда.

Севазе, кӧ к'т'еб кьрьбу бьи мьле xwэ, жь бъи мьле xwэ дэрхст у гьртэ дэсте xwэйи р'асте.

—Мьи жи «Ануш»-а Т'уманйан xwэнд, к'ӧтакьр,— эwе к'т'еб нишани Сисе да.

Сисе бь к'эн мьле hэвала xwэ гьрт у гӧhe wедa нэрм гот: «чawa те к'ьвше эм hэрдӧ жи р'ьнд бэнги бунэ».

Эwана незики к'т'ебхане бун. П'энщэре к'т'ебхане дьhатьнэ к'ьвше, ле р'онайи т'ӧнэбу.

—Дьбини к'т'ебханэ дадайэ,—Сисе гот.

—hьнги К'элэш чуйэ, к'энге п'аки дэри вэдькьи На кэсэк к'т'ебханеда т'ӧнэ, ле эм к'ӧда hэр'ьн?

Сисе бона дадана к'т'ебхане бэр xwэ нэк'эт, эwе ицзанбу, wэки сэрwер hатийэ у нha we дьгэр'э.

—Wэрэ эм hэр'ьи щэм зоотехник, эз гэрэке чэпл глийа же бьпрсьм,—Сисе гот.

—Эз наем, эзе жи hэр'ьм щэм h'эсабдар, бьнhe-

р'ьм чька р'ожхэбатед дйа мьи чьма т'эмам нэньвисинэ?

Зоотехник у h'эсабдар жи авайе ивисхана колхозеда р'удьньштьи. От'аха зоотехник мьле авайи р'асте бу, ле h'эсабдари—мьле ч'эпе. Сисе у Севаз к'этьнэ hӧндӧр'е авайи, йэк бэрбь р'асте чу, йа дьне бэрбь ч'эпе.

Мрад эw чэнд мэh бу, wэки институт к'ӧтакьрьбу у к'ьвшкьрьбун зоотехнике колхозе. Эw хортэки бэжнбльнд бу, демqэмэр, бьруед wийэ р'эшэ qальи т'эвhэв бьбуи, гhиштбунэ hэв, и'ор'е wийи кӧришки hэвалиабу. Ч'э'вед wи мэрьвар'а дьк'эйан, халэкэ р'эш сэр сурте wийи ч'эпе бу. Эw хортэки бэдэw бу. Мрад р'астэ яэ жь wи гӧнди бу у wэ'дэки дреж нибу, wэки hатьбу, ле эwи бьнэлиед гӧнд насдькьрьи, илаhи хэбатчиед фермае, wэки эw wанар'а hатьбу гредане у т'ьме нав wанда бу.

We эваре Мрад щие хэбата xwэда р'уньштьбу, сэре xwэ кьрьбу бэр xwэ у дьивиси. Эw т'эне бу. Агрономе колхозе, кӧ от'аха wида р'удьньшт, wэ эваре нэ wьр бу, эw у сэдре колхозе чубун бригада трактора, кӧ зэвиед колхозейэ пьш ч'йеда дьхэбьтин.

Сисе hатэ hӧндӧр'е от'ахе, эвархери да зоотехник. Мрад жь щие xwэ р'абу, сэлама we вэгьрт.

—К'эрэмкэ, р'уне, hэвала Сисе.

Сисе сэр р'уньштока, кӧ к'елэка т'эхте зоотехники

нвисаре данибу р'уньшт, у алие п'энщэре ньher'и, wэки р'аст пешбэри we бу, wьра авайе к'т'ебхане фэр'ьh' дьhатэ к'ьвше.

—Эва дӧ р'ожэ,—Мрад гот,—эз нэhатьмэ ферме, к'атьбе т'эшкилэта партиае спартийэ мьи дэрhэqа ньрсэкеда hазьр бьм, wэки хэбатчиед фермер'а лакладе бьхуньм.

Эwи р'аст ль Сисе дьиher'и. Гава Сисе бэре хwэ wида кьр, эw hьнэки соро—моро бу у бэржер ньher'и.

Сисе qэлэмэк жь сэр т'эхтэ hьлда, к'аг'эзэк да бэр хwэ, сэр к'аг'эз хазэк—дӧлӧ к'ьшандьн.

—hэвале Мрад,—Сисе готе,—мьн иро газетеда хwэнд, wэки фермед пеш нha т'эне дэрhэqа зедэкьрьна ширда нинэ, wэки дьфькьрьн, эwана дьхэбьтьи адана шир зедэкьн. Ле чьма эм дэрhэqа we ньрседа нафькьрьн?

Мрад к'эниа, р'уньштока хwэ hьнэки пешда к'ьшанд у к'аг'эзе, кӧ, нвисибу жь сэр т'эхте хwэ hьлда, нишани Сисе да.

—Ьиher', эз жи сэр we ньрсе дьхэбьтьм. Бэна даклада, кӧ эзе бъдьм тэ эщьз нэкэ, эз нha дэрhэqа we ньрседа нахазьм щаба тэ бьдьм. Эз дьхазьм, wэки тӧ wэ'де даклада мьи р'анэзейи...

Мрад ав хэбэред пашьи гэлэк бь шэwат готьи, нава wанда h'ӧб у h'ьзкьрьи hэбу.

We дэме Сисе алие к'т'ебхане дьиher'и, эw йэкл фэ'мнэкьр у нэдит, wэки Мрад чаwа соро-моро бу.

—Ле, wэки эл т'эне р'анэзем, щмаэ'т гьшк р'але, wи чахи даклад иди бона чийэ?—Сисе бь дьлэки сах гот.

Мрад дьловани ль Сисе ньher'и, wэки we дэqе weйа жи ль wи дьиher'и.

—Ььра тэ хwэш бе, Сисе...

Сисе жи сороморо бу, hьнэки р'уньштока хwэ шунда к'ьшанд, сэре хwэ кьрэ бэр хwэ, qэлэм зу—зу сэр к'аг'эз бьр—ани, щара дьи сэре хwэ блындкьр у алие к'т'ебхане ньher'и. У бь фькра хwэва т'эмам чу щэм сэрwере к'т'ебхане. hэрда жи хэбэт нэдьда у wан т'эг'мин нэкьр, чаwа дэри вэбу у хортэк hатэ hӧндӧр'. Эw К'элэш бу.

—Сэлам hэвале зоотехник у hэвала ч'елэкдошр'э! К'элэш хэбэра «ч'елэкдош» гэлэк э'к'ьс гот.

Сисе нава мьталада бу, жь дэнге К'элэш ньшкева вэщеньqи, жь щие хwэ р'абу, шабуна биркьр эw ль к'ӧйэ у эw бу, wэки хwэ бавита п'есира К'элэш, эw h'эмез бькра у бьготае, wэки мьн гэлэки бира тэ кьрйэ, ле гава эwе мьр'узе К'элэш дит у дэнге Мрад бьhист, wэки слава К'элэш вэгьрт, эw жь щие хwэ нэлэqийа у щие хwэда р'уньшт.

К'элэш чахе жь мала хwэ дэрк'эт, эw ньш мале, сэр кэвьрэки р'уньшт у гэлэки фкьри, гэлэки бэр

хwə к'ət у hерс бу, wəки дьлк'этийа wи бе wийа чуйə буйə ч'елəкдош, əwи hерса леве хwə дьгəстьн, дəсте хwə дьгваштьн. На,—əwи гот,—əз гəрəке həр'ьм Сисе бьвиньм у бежьм: йан əз, йан ферма.

Əw мина мəрьве сəрхwəш бь тəhəрəки чу фермае, Сисе нəдит, həвалəк р'асти wи нəhат, wəки бьшинə мала Сисе, газикьне, у аhа мə'дəкьри hатə нвисхана колхозе. h'əсабдариеда Севазе готе, wəки Сисе от'аха зоотехникданə.

К'əлəш wəхте hатə höндöр' у дит, wəки Сисе у Мрад т'əненə, əw дha хwəда шəwьти, дьле wи дha т'ьжи бу, ле гава əwи бəжн у бала Сисе дит, wəки we эваре дha бəдəw дьhатə к'ьвше, əw hьлəки нəрм бу, hерса wи дани.

—К'əлəш,—Сисе бь дəнге хəwйи ширьн готе,—тö к'əнге hати?

—Əва лə'зəкə.

—Ле к'т'ебханə чьма дадайə, мьн к'т'еба хwə анийə кö бьгöhер'ьм.

К'əлəш бəр п'əнщəре сəкьни, т'опə папиросе «Казбек» жь щеба хwə дəрхьст, львə папирос же hьлда у вехьст.

—Мьн от'аха h'əсабдарда газета диwер дьханд,—К'əлəш бь тə'н гот, дуе щьг'ара хwə бəри нава həwe ла у сəрт ль Сисе ньhер'и.

Сисе həр тьшт фə'мкьр.

Мрад ньзанбу чь орт'а Сисе у К'əлəшда həйə.

Əw гəлəк бəр хwə к'ət, wəки К'əлəш hатə höндöр' у нəньшт, wəки əw дьле хwə т'əмам бəр Сисе, бəр hори-й'ərие вəкə, папе жи хəбəред К'əлəшə э'к'ьс дəрhəqа газетеда wи хwəш нəhатьн, əw жь щие хwə р'абу, незики К'əлəш бу, щьг'арəк же хwəст. Папе к'елəка wи, р'аст пешбəри Сисе сəкьни, qöлапəк—дöдö щьг'ара хwə хьстьн, дəсте хwə да сəр мьле К'əлəш у h'əмди хwə хəбəрда.

—Wə'де əм теда дьжин öсанə, wəки həргав, həр сəh'ət гəлəк гöhастьн дьбьн, тö əwe йəке бирнəкə.

—Бəле,—К'əлəш бь тə'н гот,—əз дьбиньм, wəки нава ве məha папьнда гöнде мəда жи гəлəк гöhастьн бунə.

—Тö р'аст дьбежи, гöнде мəда гəлəк гöhастьн бунə. Сисе wəхтəке нəдьхəбьти, ле нha ч'елəкдошə. Дйа тə,—əwи готə К'əлəш,—h'əта ве аг'ьрие дьхəбьти, ле нha иди нахəбьтə. Вьр məhнивəке пешда газета диwерда нвисинə, wəки Сисе храб дьхəбьтə у əw газета həла диwерванə. Ле тə т'əхте р'əш у сор ньhер'и?—Мрад жь К'əлəш пьрси.

hерса К'əлəш диса р'абу. Əwи папиросəкə т'əзə вехьст у hьнəки жь Мрад дурк'ət.

—Ле иро,—Мрад сəр хəбəрдана хwəда зедəкьр,—нave Сисе сəр т'əхте сор нвисинə.

Сисе, wəки wəхте хəбəрдана wана дьфькьри ча-

wа бькә, кӧ we шәве башqә К'әләшр'а хәбәрдә, жь щие xwә р'абу. Мрад т'ьре әw дьхwәзә hәр'ә.

—Сисе, ләз нәк'әвә,, шӧхӧле мьн тә hәйә, әз дьхwәзьм дәрhәqа пьрсәкеда тәр'а хәбәрдьм.

К'әләш, кӧ нькарьбу щие xwәда р'әh'әт бьсәкьнийа у нава от'ахе дьчу—дьhат, hерсбуйи жь от'ахе дәрк'әт. Сисе жи дьхwәст нәй дәрк'әта, ле Мрад нәhишт.

—Сисе, мьн т'әг'мин кьр, wәки К'әләш дәрhәqа хәбата тәда бь qәрф хәбәрдьдә, ле ньзаньм бона чь? Әw йәка дьле мьн xwәш нәhат. Әw фә'м накә...

—На, чьма, әw кӧр'әки aqьлә.

—hәрнәйсә, әw ише wийә. Әз тьштәки майин дьхwәзьм бежьм. Әз дьхwәзьм, wәки тӧ hьм бьхәбьти, hьм жи дурәкә института зооветеда hинби, wәки...

Әв готьна Мрад Сисе гәләк xwәш hат. Әw фькьри, әгәр К'әләш пе бьh'әсә, wәки әwe института дурәкәда hинбә, wи чахи иди әw hерс набә. Әw әп'ещәйи шабу, бәшәрхwәш Мрад ньhер'и у бәрьь wи чу.

—Әзе али тә бькьм, hьм бона инт'hама, hьм жи бона we йәке, wәки э'сәйи бьби зоотехник.

—hәвале Мрад, әз гәләки жь тә р'азимә, тә фькрәкә баш нава мьнда пешда ани. Сьбе әзе бем к'әг'әзе мьн чекьн, бьшиньн.

—Чьма сьбе, hәма нha р'уни э'рза xwә бьнвиса, әзе сьбе әваре сәба хатьре тә hәр'ьм бажер у к'аг'әзе тә xwәр'л бьбьм.

Сисе чахе п'әнщәрер'а ньhер'и у дит, wәки р'онайа к'т'ебхане ведьк'әва әwe иди Мрад биркьр, бәрьь дери чу.

—Сьбе, сьбе, шава тә бьминә xwәш.

Мрад ши бь щи р'уньшт у ль пәй Сисе ньhер'и Сисе иди дәрк'әтьбу...

***

Мала Смо бәр дәве ч'ем бу. Хенжь т'әwле, к'ох, дӧ от'ахе wи жи hәбун. П'әнщәре от'ахәке ль ч'ем дьнhер'ин. Wан п'әнщәрар'а дурва чәнд ч'йаед мәзьн у бьч'ук дьhатьнә к'ьвше, ед кӧ мина хәләqе зьнщирәке тә qәй дьгот говәнд гьртьнә у qәйдәки гран дьлизьн. Сьба wәхте т'әзә р'о дәрдьк'әт, мәрьва г'ьре әwe xwә хут пьшта wан ч'йада вәпартийә, тьрсана дәрпәкер'а xwә нишан надә, hеди-hеди дәрте, ле чахе кӧ дәрте, иди т'ӧ фькара накә у мәрд—мәрданә р'йа xwәйә hәрр'ова дәрбаз дьбә, qәй бежи жь wан ч'йа хәиди дьчә жь wан дур дьк'әвә.

Орт'а wан ч'йа у мала Смода бәстәкә тәр'ьки бу. Зәвие дӧ—се колхоза ль we бәсте бун. Дәве ч'ем мерг у чаир бун. Wәхте бhар дьhат, hешнайи блынд ньбу, тә кӧ ль wан чаир у чимана дьнhер'и мәрьва т'ьре халичәкә бь h'әзар р'әнги хәмьланди ль we

бәсте р'ахьстьнә, щьклчики бь мә'рифәт шәв у р'о бь дәсте хwә әw ньтьрандийә. Ч'әм жи мина мә'ра фьтьл дьда хwә нава wан мерга у чаирар'а дәрбаз дьбу. Хӧшә—хӧша ава ч'ем, wитә—wита ч'вика, вьзә—вьза мозед hьнгьв, wәки р'оже т'ьжи сәр кӧлилке h'әзар р'әнги дьбун, р'ӧh' дьданә wе дәшта р'аст у дуз. Чаира wедатър зәвиед гәньм бун. Гәньме сор wәкә бәжна мәрьвәки блынд дьбу. Гава жь алие ч'йе ба дьhат, дурва мәрьва т'ьре әw нә зәвинә, ле бә'рә, wәки пел дьдә, пеле wе нәрме хwә тен у сәр hәвр'а дәрбаз дьбьн. Смо к'еләка мала хwә, бәр дәве ч'ем чәнд даре бие нькандьбун у әwана жи hьндава хwәда әw бәста дha бәдәw дькьрьн. Сисе гава нивро дьhатә мале, әwе т'ьме h'ьздькьр к'ӧрсие хwә дайнә бәр п'әнщәре, к'т'ебәке бьгрә хwә, hәй бьхунә у hәй wе бәдәwәтийа т'әбийәте мезә бькә. Щарна әw ӧса дьбу машоqе wе т'әбийәте, wәки бь сәh'әта р'удьньшт у те дәрнәдьхст, wәки aqa дьреж р'уньштийә, жь к'т'еба хwә т'әне п'арәк-дӧдӧ хwәндьнә.

Иди шәв бу, гава Сисе жь к'т'ебхане hатә мал. Әwә гәләки мә'дәкьри бу, тә qәй дьгот h'ьнаре сурәте wе wе шәве ч'ьлмьсинә, ч'ә'ве wейә бәләк шелу бьбун, мина мәрьве к'әсьри әwе анщах к'ӧрсик hьлда да бәр п'әнщәре у сәр р'уньшт.

—Дае, шәрбькә ав бьди мьн.

Де т'ӧ щара qиза хwә әwqa мәлул, әwqa к'әсьри нәдитьбу. Сисе р'уни у аве жь дha хwә бьхазә? qәт тьште ӧса нәбьбу.

Де дәст хwәда шәрбькә ав ани да qизе, дәсте хwә т'әwаркьр у ль wе ньhер'и. Сисе бь бинәке ав вәхар, шәрбьк дани сәр п'әнщәре у ль алие бәсте ньhер'и, wәки шәве п'әрда хwәйә р'әш сәр р'ахьстьбу. h'ьзингәк hатә де, әw чу от'аха дьне. Әwе т'ӧ тьшт жь qиза хwә нәньрси, чьмки хәйсәте wе заньбу. Wәхте к'ефа Сисе т'ӧнәбу әwе h'ьзнәдькьр wейа бьднә хәбәрдане, тьштәки же бьньрсьн. Де дьле де т'ә'мул нәкьр, лә'зәки шунда әw диса hатә hӧндӧр'е от'ахе.

—Сисе, qиза мьн,—де нәрм готе,—мьн хwарьна тә данийә сәр т'әхтә, нан бьхwә, р'азе, тӧ гәләк wәстиайи те к'ьвше. Баве тә жи иро wәстиайи бу, чаwа жь хәбате hат к'әтә щи.

—Әзе нha бьк'әвмә нава щи, дае тӧ hәр'ә р'әh'әт р'азе.

Де диса кьрә ахин,—әз qьр'ка хwәде нъзаньм чь hатйә сәре qизка мьн?—Әwе нәрм әв хәбәрана бәр хwәда готьн, wәки Сисе нәбьhе у бәрбь от'аха дьне чу, ле бәр дери щарәке жи вәгәр'ийа ль qизе ньhер'и, h'ьзьнгәкә к'ур жи hатә, паше дәри нәрм гьрт.

П'әнщәра вәкьрир'а баки hеньк сьфәте Сисе дьхьст, wәки wе дәме дьшәwьти. Кӧлилке р'әнг—р'әнги нәдьhатьнә к'ьвше, жь т'ӧнәбуна р'оже, әw

жи мина h'ьнаре сурəте Сисе ч'ьлмьсибун, ле бина wанə хwəш дьhат дьк'ətə от'ахе у тə qəй дьгот бь we йəке дьхазьн бежьн—əм həлə саг'ьн, əм нha ч'ьлмьсинə, ле сьбə нə дурə, п'əнще р'ожейə зер'ин чаwа дəрк'ətьн əме диса сəре хwəйə назлс бльндкьн, гӧл бьдьн у диса бь h'əзара моз у мьнмьник we бен мə шабьн. Т'əне ч'ем дəнге хwə нəгӧhастьбу, мина həрщар хӧшина wи бу, у тə qəй дьгот əw qəйде хwəйи həрр'о ледьхə. Т'əне фьрqи əw бу, wəки нha гава гӧнд к'ətьбу хəwa hьнгоре, əw дəнга дha зил дьhатə бьhистьне.

Сисе к'ətьбу нава мьтала, хwəда дьшəwьти. Нə бае heньк, нə бина кӧлилка, нə жи хӧшина ч'ем ве шəве бəшəра we хwəш нədькьрьн.

Т'əмамийа h'ьзкьрьна we у К'əлəш дьhатə бəрч'ə'ва...

...Се məh пешда бу, гава əварəке əw у К'əлəш сəр п'ьрер'а дəрбази wи алие ч'ем бун у həма пешбəри мала wана, нава чайиреда, бəр дəве ч'ем р'уньштьн. Баве we we шəве чубу аш, дйз we от'ахa дьнеда бу, wəки п'əнщəре we алие гӧнд дьнhер'ин. Шəвəр'əш бу, кəсəки əw нькарьбу бьдитана.

Сисе нədьхwəст, wəки həр'ьн wи бəре ч'ем, ле К'əлəш əw ани йоле.

—К'т'ебханə т'жи мəрьвьн, нава гӧндда чуйин—hатьн гəлəкə, we мə бьвиньн, əм нькарьн хwəр'а hьнəки аза хəбəрдьн. Əз нахазьм т'ӧ кəс сӧр'а мə

бьh'əсə, wи алие ч'ем, бəр мала wə, нава гӧл у сосьнада р'ьндə.—К'əлəш дьготə Сисе.

Əwəла hьлбəт бəри we шəве гəлəк щара həвр'а хəбəрдабуи, həвдӧ нас дькьрьи. Чахе р'ожəке Сисе нədьhатə к'т'ебхане К'əлəш мина мəрьве нəхwəш бу. Əwи жь Сисе h'ьə дькьр, сəр we бəнги бьбу, ле тӧрьш нədькьр дьле хwə бəр Сисе вəкə. həй щара гли бəр Сисер'а давитьн.

—Сисе,—əwи дьготе,—тӧ чьма дӧh нəhати к'ьт'ебхане? Чахе тӧ нəей мьн т'ьре р'онайа от'ахе кем дьбə.

Сисе фькра wи фə'мдькьр у бь лаqьрди дьготе.

—Бежə сəдре колхозе бра дӧ лəмпучкед мəзьи бьдə тə ,бавежə дəwса wан лəмпучкед бьч'ук у wи чахи р'онайи кем набə.

Лаqьрдие Сисе ль К'əлəш хwəш нədьhатьн, əwи т'ьре əw т'ьр'ане хwə не дькə, сəр хəбəре wи дьк'ənə у əw дьфькьри, чаwа щарəкə дьне Сисе бьдə сəрwəхткьрьне, wəки т'əне Сисе дькарə р'онайе бьдə дьле wи, у чь бежə, wəки əw сəр нək'ənə Əwи т'ьме qрар дькьр, wəки чаwа р'асти Сисе бе, гəрəке мина мера жер'а бəжə «əз сəр тə бəнги бумə», ле чахе р'асти Сисе дьhат, жь бəжибала weйə назьк, жь ч'ə'вед weйə бəлəк, wəки агьр же дьбарин у пьриске wи агьри дьле К'əлəш дьсотьн, əwи хwə шаш дькьр, h'ӧньр нədькьр чь кӧ qраркьрийə бежə Сисе. Ləма жи гəлəк щара

ғыштнэ ӧса дьготьи, wэки Сисе бӧ қэли дьк'эниӈа у эwи hэw занбу Сисе сэр wи дьк'энэ. У аha гэлэк щара эw п'ор у п'ошман жь Сисе дурдьк'эт.

Сисе жи бь дьлэки на, бь h'эзар дьли К'элэш h'эбандьбу.

Р'ожэке к'т'еб десгда ниврэ щунда, Сисе чу к'т'ебхане, wэки к'т'ебе бьгӧhер'э йэкэ дьне бинэ. Хенжь К'элэш к'эсэк от'ахеда т'ӧнэбу. Чахе wана салам да hэвдӧ, к'ӧтакьр, Сисе бэр шкафе сэкни к'т'еба дьнhер'и, wэки йэке ббьжерэ. Эwе к'ьт'ебэк дит дьхwэст дэрхста, ле эw аqа к'ии дабун р'эх hэв, wэки эw дэрнэк'эт, К'элэш эв йэка т'эг'мин кьр, незики Сисе у шкафе бу, дэсте хwэ дл к'т'ебе, wэки али Сисе бькэ бьк'ьшинэ дэрхэ. Эwи жи qэт ньзанбу, чаwа дэсте wи к'этэ сэр дэсте Сисе у гьвашт... тэ hэw заньбу тока электрикие бэдэна wир'а дэрбаз бу, хуне авитэ qафе wи, эwи qэт те дэрнэхьст, wэки эw йэк Сисе жи хwэш hат. Эw сэр Сиседа хар бу, дэсте хwэйи ч'эие стӧе wер'а бьр, левед хwэ незики сурэте wейи назьк кьрьи. Сисе we дэме ч'э'вед К'элэшэ агьр—шэwат пе к'эти дьнhер'и, паше ч'э'ве хwэ гьртьн...бу мьрч'ина р'амусана wанэ пешьн... Эwана т'эие wи чахи жь hэв дур к'этьн, гава бу р'ьнгина дэре от'аха дьне.

У аha эв р'амусана пешьн бу, wэки ишэв, ми-

ша we р'оже, дьhатэ бира Сисе у эw дин у hар дьвьр.

Пэй we йэкер'а Сисе у К'элэш иди фэсал hэвр'а хэбэр дьдан у р'асти hэв дьhатьн, wана hэw заньбу гьшк пэй wан дьгэр'ьи, wана дьнhер'ьи, гӧhe хwэ дьдьи сэр wан. У hэма сэба we йэке жи эwана шэвэке дэрбази wи бэре ч'ем бун у бэр мала Сисе, бэр дэне ч'ем, жь п'егэр'е дур, нава шэвэр'эшеда р'уньштьн.

Сьфэте we шэве, кӧ эwqас зу дэрбаз дьбу, бэр ч'э'ве Сисе бу. Эwe жь hӧндӧр'е от'ахе, п'эщэрер'а дьнhер'и, ле т'эг'мин дькьр, wэки wи бэри ч'емэ, мина we щаре р'уньштийэ, К'элэш сэре хwэ данийэ сэр чока, хwэ жи п'ор'е К'элэши кӧришкир'а дьлизэ...Шэвэр'эш бу, ле wана ч'э'ве hэв дьнhер'ин, hэвдӧ р'ьнд дьдитьн, щар—щарна р'амусане ширьн дьданэ hэв. Wана гэлэк дьреж хэбэрда.

—Сисе,—К'элэш готе,—ле к'энге хwэзгинйа бьшиньм щэм бэве тэ? Бэс нинэ, wэки хоф дьле мэда, эм нава шэвэр'эша hада р'унен?

Хэбэре К'элэш hьнэки Сисе хwэш нэhатьн, qэй бежи эw хэйиди.

—Wэки эв шэва тэ хwэш нае, тӧ иди ещьз буйи. р'абэ эм hэр'ьн.

К'элэш сэре хwэ жь сэр чока Сисе hьлда, qэwии эw h'эмез кьр у дha бь шэwат hатэ р'уе we, паше дэсте нэрмьк гьрт.

ғыштнэ ӧса дьготьи, wэки Сисе бӧ қэли дьк'эниӈа у эwи hэw занбу Сисе сэр wи дьк'энэ. У аha гэлэк щара эw п'ор у п'ошман жь Сисе дурдьк'эт.

Сисе жи бь дьлэки на, бь h'эзар дьли К'элэш h'эбандьбу.

Р'ожэке к'т'еб десгда ниврэ щунда, Сисе чу к'т'ебхане, wэки к'т'ебе бьгӧhер'э йэкэ дьне бинэ. Хенжь К'элэш к'эсэк от'ахеда т'ӧнэбу. Чахе wана салам да hэвдӧ, к'ӧтакьр, Сисе бэр шкафе сэкни к'т'еба дьнhер'и, wэки йэке ббьжерэ. Эwе к'ьт'ебэк дит дьхwэст дэрхста, ле эw аqа к'ии дабун р'эх hэв, wэки эw дэрнэк'эт, К'элэш эв йэка т'эг'мин кьр, незики Сисе у шкафе бу, дэсте хwэ дл к'т'ебе, wэки али Сисе бькэ бьк'ьшинэ дэрхэ. Эwи жи qэт ньзанбу, чаwа дэсте wи к'этэ сэр дэсте Сисе у гьвашт... тэ hэw заньбу тока электрикие бэдэна wир'а дэрбаз бу, хуне авитэ qафе wи, эwи qэт те дэрнэхьст, wэки эw йэк Сисе жи хwэш hат. Эw сэр Сиседа хар бу, дэсте хwэйи ч'эие стӧе wер'а бьр, левед хwэ незики сурэте wейи назьк кьрьи. Сисе we дэме ч'э'вед К'элэшэ агьр—шэwат пе к'эти дьнhер'и, паше ч'э'ве хwэ гьртьн...бу мьрч'ина р'амусана wанэ пешьн... Эwана т'эие wи чахи жь hэв дур к'этьн, гава бу р'ьнгина дэре от'аха дьне.

У аha эв р'амусана пешьн бу, wэки ишэв, ми-

ша we р'оже, дьhатэ бира Сисе у эw дин у hар дьвьр.

Пэй we йэкер'а Сисе у К'элэш иди фэсал hэвр'а хэбэр дьдан у р'асти hэв дьhатьн, wана hэw заньбу гьшк пэй wан дьгэр'ьи, wана дьнhер'ьи, гӧhe хwэ дьдьи сэр wан. У hэма сэба we йэке жи эwана шэвэке дэрбази wи бэре ч'ем бун у бэр мала Сисе, бэр дэне ч'ем, жь п'егэр'е дур, нава шэвэр'эшеда р'уньштьн.

Сьфэте we шэве, кӧ эwqас зу дэрбаз дьбу, бэр ч'э'ве Сисе бу. Эwe жь hӧндӧр'е от'ахе, п'эщэрер'а дьнhер'и, ле т'эг'мин дькьр, wэки wи бэри ч'емэ, мина we щаре р'уньштийэ, К'элэш сэре хwэ данийэ сэр чока, хwэ жи п'ор'е К'элэши кӧришкир'а дьлизэ...Шэвэр'эш бу, ле wана ч'э'ве hэв дьнhер'ин, hэвдӧ р'ьнд дьдитьн, щар—щарна р'амусане ширьн дьданэ hэв. Wана гэлэк дьреж хэбэрда.

—Сисе,—К'элэш готе,—ле к'энге хwэзгинйа бьшиньм щэм бэве тэ? Бэс нинэ, wэки хоф дьле мэда, эм нава шэвэр'эша hада р'унен?

Хэбэре К'элэш hьнэки Сисе хwэш нэhатьн, qэй бежи эw хэйиди.

—Wэки эв шэва тэ хwэш нае, тӧ иди ещьз буйи. р'абэ эм hэр'ьн.

К'элэш сэре хwэ жь сэр чока Сисе hьлда, qэwии эw h'эмез кьр у дha бь шэwат hатэ р'уе we, паше дэсте нэрмьк гьрт.

—Дәлала мьн, бе тә ә'мре мьн т'өнә, әз дьхазьм, wәки вьр hада, иди тө шәв у р'о, ашкәла к'еләка мьнби. Ләма мьн өса гот.

—Һәла зуйә, К'әләш,—Сисе готе,—тө дьхәбьти, ле мьн әва саләкә к'ома дәһа к'өтакьрийә у нахәбьтьм. Әзе жи бьк'әвьмә сәр хәбате, паше әме дәрhәqa we пьрседа бьфькьрьн.

—Чь хәбат,—әwи гот,—әз дьфькьрьм, wәки әм т'әвайи hәр'ьн бажар бьхуньн, паше жи бажерда бьминьн у бьхәбьтьн.

—Мәрьв дькарә бьхәбьтә у hьм жи hинбә, шәрмә wәки щаһьле мина мә вала дьгәр'ьн у нахәбьтьн.

—К'а гөндда чь хәбатәкә өса hәйә, wәки тө бьки? Әз чьqа дьфькьрьм колхозеда хәбатәкә лайиqи тә т'өнә, тә к'ома дәһа к'өтакьрийә... qизәкә мина тә...

Сисе ньшкева жь щие xwә р'абу, К'әләш жи р'абу. Сисе мьле wи гьрт.

—Иди дәрәнгә,—Сисе гот,—әзе чь дйа xwәр'а бежьм?

К'әләш әw да сәкьнандьне.

—Әм hьнәки жи бьсәкьньн.

We дәме ч'ьр'ина дәре мала Сисе, wәки wи бәре ч'ем бу hат, у чәнд дәqа шунда диса дәнге дери hат. Чawa дьһатә к'ьвше йәк жь мал дәрк'әт, щарәкә дьне чу hөндөр'е мале.

—Дьбини, дйа мьн h'әта нһа бона мьн h'ьшйар майә, дәрәнгә, әм hәр'ьн.

Әw р'ек'әт, К'әләш жи мәщбур бу wер'а hәр'ә.

Сисе әw чәнд дәqәбу, бәр дери сәкнибу у щөлә'т нәлкьр дерихә, шәрм дькьр, дьфькьри чь щабе бьдә дйа xwә, гава әw же бьпьрсә чьма aqte дәрәнг те мале. Щара ә'wльн бу, wәки Сисе беһ'әйам дьһатә мале. Әw әп'ещәйи бәр дери сәкни, ле паше фә'мкьр, wәки чьqас дәрәнг дәри бьк'өтә, дһа храб. Әwe нәрм дәри к'өта. Ч'ьр'ина дәрие hөндөр' hат, бу п'ьртә—п'ьрта дьле Сисе.

—Әw к'ийә?—жь hөндөр' пьрсин.

—Әзьм дае,—Сисе әwqa нәрм гот, wәки дйа we анщах дәнге we бьһиет.

Чахе дәри вәбу, Сисе чу hөндөр', әw гәләки ша бу, гава дит ләмпучкә венак'әвьн, дйа we нькарьбу сьфәте we, кө агьр-алав нек'әтьбу дьшәwьти, бьбинә. Т'әне мәмәкә бьч'ук сәр т'әхтә дьшхөли у анщах р'онайи дьда дора т'әхтә. Ле әwqa р'онайи жи бәсбу, wәки ч'ә'ве Зозанейә щер'банди шәwата сьфәте Сисе бьдитана у заньбуна әw чь шәwатә wан гьртйә.

Сисе ләз чу от'аха дьне, ньвина xwә hазьр кьр, wәки бьк'әвә щи. Зозан мом дестда пәй we чу, мом дани сәр т'әхте бьч'ук, ль Сисе ньhер'и.

—Шива тә сәр п'әнщәрейә, т'әмийа мьн тә щарәк дьне дәрәнги нәк'әви. Ле wәки баве тә малбуйа...

Зозане гот у чу от'аха дьне. Сисе гәләкй ша бу. wәки де тыштәк же нәпьрси. Сисе, кӧ пәй нане ниврор'а тыштәк нәхарьбу, те дәрнәхьст бьрчийә, лэзә—лэз к'ьнще xwә эхьст, к'әтә нава щийә у гәләк дәрәнг хәwр'а чу.

У aha ишәв, бәр п'әнщәре р'уньшти, әw шәва кӧ бе хәw әwe дәрбазкьр дьк'әтә бире у бь т'әмамийа qьлафәте xwәва дьhатә бәр ч'э'ве we.

Ле нha... мәhәке зедәтьр бу, әwe у К'әлэш hәвдӧ нәдитьбун, hәвр'а нәмә жи нәдьнвисин, дьготьн «олэщахә хәлq дькарә сӧр'а мә бьh'әсә» у aha К'әлэш hатйә дәwca дьлк'этийа xwә h'әмезкә, шабә, wәки әw иди дьхәбьтә, ле әw дәwca we йәке hepe дьбә, тьште нәт'е дьбежә, дьле weйи назьк дьшкенә.

—Сисе,—К'әлэш готе, wәхте Сисе жь от'аха зоотехник дәрк'әт у hатә к'т'ебхане,—h'әта мьн әв мәha бе тә дәрбазкьр әз h'әл у машбум у мьн бawәр нәдькьр әзе диса р'асти тә бем, тә бьбиньм, ле әз hатьм мьн чь бьhист, мьн чь дит? Чawa, дьлк'этийа мьн к'ома дәha к'Ӧтакьрийә ч'елэкдеш бьхәбьтә у әваре дәрәнг от'аха зоотехникда р'уни ширьн—ширьн хәбәрдә, чьма әзи мьримә?

Сисе жь ван хәбәред К'әлэшә пашьн сьльки.

—Ле к'и гәрәке дәwca ч'елэкдошед пир бьхәбьтә?

Сисе ч'э'ве К'әлэш ньhер'и у же пьрси.

—К'и дьхәбьтә, бьра бьхәбьтә, ле тӧ гәрәке нәхәбьти. Әw чь хәбатә, wәки тӧ Öса пева зәльqийи?

—Нә тә бь xwә чәнд щара щватеда хәбәрьда у дьгот, лазьмә hасьлəта h'әйwанәт зедә бькьи. Тӧ агитаторе фермейи, hәрр'о тә ч'елэкдошар'а дьгот хәбата wә хәбатәкә h'ӧрмәтийә у гәләк пьрсед майин, ле тӧ нha дьбежи әw чь хәбатә, К'әлэш, әз жь тә фә'м накьм, р'ьнд бьфькьрә. Сәри әw нинә әз чь хәбате дькьм, сәри әwә р'ьнд бьхәбьтьм, h'әмал бьхәбьтьм, к'аре бьдмә wәлате xwә, щмэ'та xwә у әм жь hәв фә'мбькьи.

К'әлэш сәре xwә кьрә бәр xwә, сәроморо бу, әлбер'а нькарьбу щаба Сисе бьа. Сисе әw йека р'ьнд фә'мкьр у лэма жи hявйа щәба К'әлэш нәсәкни.

—Тӧ нha дьбежи әз агитаторьм,—Сисе бь к'әнгот,—Сисе жи сәр сәре мьн агитаторие дькә. На! Әз заньм тӧ wан пьрса мьн р'ьндтьр фә'мдьки. Бәсә п'ьрч'уе xwә бьки. Әзе бьхәбьтьм у hинбьм жи. hәвале Мрад мьнр'а гот сьбе hәр'ьм к'аг'әзе xwә hазьр бькьм бона дурәкә института зооветеда hинбьм. hь, тӧ чь дьфькьри?

К'әлэш wәхте наве Мрад бьhист дha т'әвhәв бу, щьг'арәк дәрхьст, вехьст, ле h'әта вехьст әwи 7—8 льв ич'кә шкенандьн у wеда автитьн, дәсте wи hepca у к'әрба дьләрьзин.

—Т'әрка ч'елэкдошие бьдә, паше дәрhәqa зооветеда бьфькьрә. Чawa те к'ьвше Мрад xwәш те, wәки тӧ жи бьби зоотехник.

—Ћьлбәт we мьнр'а дћа hесабә, wәки әз we институтеда hинбьм, чьмки әз чь кӧ дәрбазбьм әзе нава хәбата хwәда бьбиньм у дћа р'ьнд hинбьм, паше жи зоотехнике мә we али мьн бькә. Wәки тӧ жи пӧхӧле хwә бьди we институте, we дћа п'акбә, әме т'әвайи hинбьн, т'әвайи hәр'ьн бажер инт'hама бьдьн, лексиа бьбhен...

К'әләш чу бәр т'әхте нвисаре р'уньшт, qӧлапәк—дӧдӧ щг'ара хwә хьст, паше к'әтә нава мтала, хwәда к'әwгьри, хwә шаш кьр, ньзаньбу чь бежә Сисе, wәки qаси әмре хwә жь we h'ьз дькә. Ле т'ьме фькрәк h'ьше wир'а дәрбаз дьбу «дьлк'әтийа мьн ч'еләкдошбә, әз мьримә нькарьм we хәбатәкә дьнда щижьм. Сисе—ч'еләкдош? На, qәт нәбуйә».

—Сисе,—К'әләш жь щие хwә р'абу,—йан ч'еләкдоши, йан әз.

Әwи әв хәбәрана гәләк чәтьн готьн, ле готьн... Сисе жи жь щие хwә р'абу. We дәме дәри вәбу, Севаз hатә hӧндӧр'.

—Әзе бьхәбьтьм. Мьн соз дайә...

Сисе мьле Севазе гьрт у hәрдӧ жь от'ахе дәрк'әтьн.

Сисе әв шәва жи бе хәw дәрбазкьр. Хәбәре К'әләш,—«йан ч'еләкдоши йан әз», жь бира we нәдьназьк к'әтьбун. Дьле бриндар жи hеса у зу нак'әwә. Сисе чахе ч'ә'ве хwә дьгьртьн, щвата колхозе,

директоре мәк'т'әбе, Дәдо, h'әмү хәбатчие ферме, Дилбәр, дьhатьнә бәр ч'ә'ва. Әwe т'әг'мин дькьр дәнге wаи те, гьшк hәвр'а жер'а дьбеи: тә р'аст щабә К'әләш дә, тӧ сәр р'йа р'аст сәкни, тә соз дайә тӧ гәрәке созе хwә бьqәдиши. Әwe дәнге зоотехник жи дьбhист: тӧ гәрәке hинби жи...

***

Пайиза дәрәнг бу, сәрма к'әтьбу ә'рде, бәлге дара wәшиа бун, бин у бог'а кӧлилка нәдьhат. Шьли у шлоп'ә бу, п'әнще тә'ве иди нәдьqьжландьн, р'ож кьн бьбун, ле шәвә дьреж. Гәньме сор ль бәста тәр'ьки иди пел нәдьда, вьзина мозе hьнгьв hатьбу бьр'ине, п'етәке wана бьрьбун аране, wәки wә'дәки әw wьра жи бькьн вьззин, паше бьк'әвьн хәwа звьстане. Ль we р'аст у дуза qәрахе гӧнд, wи бәре ч'ем щи—щийа зәвие хозан майи гәwр дькьрьн, р'уе т'әмамийа we бәсте р'әш бьбу, шова бәнгзе we гӧhастьбун, нава we бә'ра р'әшайеда щи—щийа шинайи жи дьhатә к'ьвше, әw паизә бу, wәки ч'ил дьда у тә qәй дьгот әw ч'илана дьхазьн бежьн әв р'әшайа wә'дәлийә, әwe зутьрәке п'әрда хwә бьк'шинә сәр we у wи чахи бәрфа чил we бе wана жь сӧр' у сәрма звьстане вәшерә, h'әтани бhар те, п'әнще тә'ве жи бьqьжлиньн, бәрфе бьh'әлиньн, wәки әw ч'илед кӧ паизе бь хоф сәре

хwə дəрхьстьбун, сəрбəст бльнд бын у мина бə'рд зерзəмин нел бьдьн. Ч'эме к'елəка гöнд həла к'лама хwəйə həрр'о дьстра, ле дьhатə к'ьвше, wəки дəнге wи дьк'эвə. əw хöшə—хöш нə мина йа we шəвебу, гава Сисе у К'элəш р'эх wи ч'эми р'уньштьбун. Сисе жи иди п'энщəрер'а кем алие ч'ем дьнhер'и. Ч'йаед кö дурва дьhатьнə к'ьвше, wана жи бəнгзе хwə гöhастьбун.

К'елəка ферма колхозе лоде гиhе бльнд бьбун. Щи—щийа т'əqə-т'əqа чакуч у тəвшое дöргəра дьhат, wана дəри у бание т'əwла т'əзə дькьрьн, п'энщəре шкəсти шушə дькьрьн, wəки звьстане h'əйwанəт нəк'эвə бын сöр' у сəрме.

Пьшти нивро бу, р'о hеди—hеди бəрбь р'оавае дьчу. Т'əwлəкə ч'елəкада, ль гоше сор ч'елəкдош бəрəв бьбун. Агитатор, wəки гöндда дəрсдар дьхəбьти, хортəки щаhьл бу, бəжнə бльнд, деми qəмəр, ч'э'вə hешин, сьмелəкə зрав бəр поза, хəбатчиед фермер'а дəнг у бə'се т'əзə шьровəдькьр, дəрhəqа нəма h'əйwанəтхwəйкьред нəh'ийа щинарда wанар'а дьгот. Ч'елəкдоша бь h'əwac гöhдарийа wи дькьр.

—həвале Э'мəр,—Qəрqаше агитаторр'а гот,—дьбини колхозед нəh'ийа щинар чьqас силосе hазьр дькьн, əw жи силоса кукуруз, лəма жи wана жь мə зə'фтьр шир стəндьнə. Ле əм силосе кем hазьр дькьн, həвале Дəдо həла qайил нəдьбу, wəки əм hектарə кукуруз бона щер'бандьне бьчиньн, бькьн силос. Сəрк'аре колхозе гəрəке дəрhəqа ве пьрседа р'ьнд бьфькьрьн, тö гəрəке wанар'а бежи.

Э'мəре агитатор к'энийа, сəре хwə h'эжанд. Сисе сəре хwə данибу сəр мьде Сеете у гöhдарийа агитатор дькьр, сəре хwə бльщкьр, hьнəки нешда hат у гот:

—hьлбəт əм ч'елəкдош жи həла р'ьнд пьхьбетьи, кемасие мə гəлəкьн. Əм гəрəке хəйсəте həр ч'елəкəке р'ьнд заньбьн, чаwа мəт'а Дилбəр дьгот «змане wан гəрəке заньбьн». Пешие мьн хəйсəте «Бəше» ньзанбу, əwе сəрh'ьшки дькьр у шир кем дьда, ле гава мəт'а Дилбəр хəйсəте we мьнр'а гот, əз нha wəкə дö щара жь бəре зедə шир жь we дьдошьм. Ай əм гəрəке дəрhəqа пьрсе öсада бəрəвбьн, хəбəрдьн, həвр'а бежьн. К'ома зоотехникие щəм мə həйə, ле əм щарна наене...

Дəдо сəр афьр'əки р'уньштьбу qəлн дьк'ьшанд, гöhдарийа агитатор у хəбатчиед ферме дькьр, паше жь щие хwə р'абу hатə щəм wан.

—həвале Э'мəр,—Дəдо гот,—щер'бандьна ч'елəкдошед пеш hьлбəт гəлəк к'аре дьдə ч'елəкдошед майин, ле т'əне бь we йəке у бь силосе əм шир нькарьн зедəкьн.

Əwи ч'э'ве ч'елəкдоша ньhер'и, сьмела хwə бада, стöе хwə хöранд. Ч'елəкдошəке чахе дит Дəдо стöе хwə хöранд, к'энийа у гöhе həвала хwəда

кьрэ п'ьстэ—п'ьст, «хербэ чька апе мэс ве щаре дэст баве йаха к'е?». Ӏэвала we жи к'энийа.

—Бона шир зедэкьн ӏьлбэт лазьмэ п'эйе ч'елэкдошед пеш бьдьи, щур'е хэбата wана шьроякьн, ле wер'а т'эвайи ӧса жи ед кӧ храб дьхэбьтьн, гэрэке ӏэqе wан бенэ дэр.

Эв хэбэре Дэдо ч'елэкдошэке xwэш нэдьӏат.

—Чйэ гэрэке wана дарда бькьи?

—На,—Дэдо гот,—лазьмэ wана бьднэ соркьрьне.

Qэрqаш к'энйа у бь лаqьрди гот:

—Соркьи? Йане бьднэ т'эхте сор?

—Qэрqаш,—Дэдо готе,—wэлэ тӧ лаqьрдие р'ьнд дьки,—ч'елэкдошед ӧса лазьмэ соркьи, ле наве wан сэр т'эхте р'эш бьнвисьи, бьднэ газета диwер.

Жь лаqьрдие Qэрqаше у щаба Дэдо бэшэра гьшка xwэш бу, гьшк к'энйан.

—Ӏэвале Дэдо,—Севазе гот,—qэт т'эхте р'эш у газета диwер бир накэ.

Агитатор, wэки гӧӏдарийа хэбэрдана wан дькьр, к'аг'эзэк жь щеба xwэ дэрхьст у тьштэк сэр нвиси.

—Бь газета диwер, т'эхте р'эш у сор,—Э'мэр гот,—ӏьлбэт эм али хэбатчийа дькьи, wэки р'ьнд бьхэбьтьи, ӏэвале Дэдо р'аст дьбежэ.

Дэдо бьи ч'э'вар'а ль агитатор дьӏер'и у qэльна xwэ дьк'ьшанд, чахе агитатор готьна «wир'а qайил бу, ве щаре эwи дӏа сэрбэст хэбэрда.

—Ч'елэкдош wе йэке р'ьнд заньи. Wэки мьи Сисе щара э'wльи нэда газете, эw иӏа нэдьбу ч'елэкдошэкэ пеш. Ӏэла эз нахwэльм дэрӏэqа Севазеда бежьм.

—Тьште дэрбазбуйи, дэрбазбуйэ, апе Дэдо,—Севазе гот,—ле агитаторе мэ т'эзайэ, мьи дьхwэст тьштэк же бьпьрсийа.

Гьшк ӏивие бун чька Севазе чь пьрсе бьдэ агитатор, эхьр эwе дэгмэ щара хэбэр дьда, qялэкор' бу.

—Мьи дьхwэст бьпрсийа хэбата ч'елэкдоша р'асти хэбатэкэ ӏ'ӧрмэтлийэ у ...

Э'мэр, Дэдо, ӏ'эму ч'елэкдоша, э'щебмайи Севазе ньӏер'ии фэ'миэкьрьи, эw чьма we пьрсе дьдэ, ӏэла фькра Дэдор'а дэрбаз бу, wэки Севаз дьхwэзэ жь ферме дэре, чьмкӧ звьстан незикэ, хэбат гран дьбэ.

—Эw чь пьрсэ тӧ дьди?—Дэдо Севазер'а гот,—эм гэрэке иӏа бьфькьрьи, чаwа бькьи, wэки жь колхозед нэӏ'ийа щинар шунда нэминьи, ле тӧ пьрсэ зар'оти дьди, нэви тӧ сэба т'эхте р'эш у газета диwер дьбежи ? Хӧ наве ч'елэкдопа т'эне надьи т'эхте р'эш, йане жи газете? Газета нэӏ'иеда иро сэрwере к'т'ебхана мэ, К'элэш, кьрьнэ сосрэт данинэ.

Агитатор ӏиви кьр, wэки дэqэке гӧӏдарийа wи бькьи, гьшт кэр'бун.

—Пешиеда мьн дьхwэст дэрhэqа ч'елэкдошэкеда wэр'а бьгота, ле хэбэрдан к'этэ орт'е у мьн биркьр. Айи,—эwи газета дэсте хwэда вэкьр, щькле к'Өлфэтэке нишани wан да—эва ч'елэкдошэ, наве Мерхаса Хэбата Сосиалистие данэ we, депутата Совета Т'Р'СС Т'эwрэбльндэ. Хэбата ч'елэкдоша хэбатэкэ h'Өрмэтлийэ, ле чаwа?

—hэвале Э'мэр,—Qэрqаше гот,—эм гьшк we йэке зэ'ф р'ьнд заньн у фэ'м дькьн, чь щайиз hэйэ дэрhэqа we ыьрседа хэбэрдьн? Эз э'щебмайи дьминьм, wэки Севазе ыьрсэкэ Өса да тэ.

К'эсэки фькра Севазе фэ'м нэдькьр, т'эне Сисе фэ'мкьр у ахин hате.

—hэвале агитатор,—Севазе диса хэбэрда,—wэки к'Өлфэта тэ, йане хушка тэ хwэндьна wанэ орт'э hэбэ у хастьна wан hэбэ тӨе бьhели, wэки ч'елэкдош бьхэбьтьн?

Диса гьшк э'щебмайи ман, hьнэк к'энйан, hьнэк hерс бун, wэки Севаз диса ыьрснэ зар'оти дьд. Т'эне Сисе нэдьк'энйа у хwэда дьшэwьти. Өгэр йэки we дэме ль сьфэте Сисе бьнhер'йа we эw йэка те дэрхста. Агитатор qэй бежи hьнэки фькра ыьрса Севазе фэ'мкьр.

—Эз жь иэh'икэ дьнемэ,—Э'мэр гот,—хушка мьн к'ома дэhа к'Өтакьрйэ, ч'елэкдош дьхэбьтэ. Эз hэлэ иэзэwщимэ,—Э'мэр бь к'эн гот,—ч'елэкдош гьшк к'энйан, hивие бун чька эwе паше чь бежэ?-Өгэр

эз qизэке бь дьл бьh'эбиньм, дьхwэзи эw ч'елэкдошбэ, йане дохтр, мьнр'а йэкэ...

—Тӧе we бьстини?—Дэдо хэбэра wи бьр'и.

—hьлбэт,—Э'мэр гот,—сэри нэ эwэ чька к'и чь хэбате дькэ, сэри эwэ, чька к'и чаwа дьхэбьтэ, т'эви шӧхӧле мэ т'омэри дьбэ, э'мрда хwэ чаwа хwэй дькэ?

Севаз we р'оже гэлэк жир бьбу у хэбэр дьда. Эгэр мэрьва карьбийа мэ'на ыьрс у ыьрсиаред we фэ'мбькра, we дэст хwэда те дэрхьста, wэки эw сэр тьштэки гэлэки hерс буйэ, ле щи hерс буйэ. Эwе диса тьштэк жь агитатор ыьрси, wэки гьшк диса э'щебмайи ман.

—Г'отьн у кьрьна агитатора гэрэке hэв бьгрэ йане на?

Дэдо диса хwэ орт'ер'а кьр.

—Эw чь гьли, hэр мэрьвэк гэрэке хwэйе готьна хwэбэ.

—Эw агитаторе, wэки wэхте хэбэрдана хwэ тьштэки дьбе, ле нава э'мрда тьштэки майин дькэ, эw нэ агитатора. Ле гэло агитаторе Өса hэнэ?—Э'мэр гот.

—hэнэ,—Севазе гот,—эз йэки Өса нас дькьм...

Агитатор qса хwэ к'Өтакьр, хатьре хwэ жь ч'елэкдоша хwэст у бэрбь дери чу. Дэдо пэй кьрэ гази:

—hэвале Э'мэр, мэ бирнэкэ, зу-эу wэрэ, тӧ жи

ньшкева мина агитаторе мэй бэре дэки, мэhэке чу курсе hат нэхwэст бе ферме.

—Т'ӧ щара!—Ӧ'мэр гот у дерива дэрк'эт.

Wэхта агитатор дэрк'эт, пэй wир'а нэмэбьре гӧнд hатэ hӧндӧр'. Ч'елэкдош иди чубун щэм ч'елэке хwэ.

—Апе Дэдо,—нэмэбьр гот,—Сиса Сьмо к'ижан гомеда дьхэбьтэ? Жь Ереване нэмэ жер'а hатйэ.

Дэдо щие Сисе нишани нэмэбьр да. Сисе гава нэмэ вэкьр у хwэнд, щарэкева бэшэра we хwэщ бу, шабуна кьрэ qир'ин.

—Севаз, Севаз!

Севазе, кӧ ч'елэк т'имар дькьр, wэхте qир'ина Сисе бьhист, эwe т'эг'минкьр, wэки тьштэк hатэ сэре Сисе, мэh'эс жь дэсте we к'эт у бэрбь Сисе бэзйа. Сисе жи бэрбь we бэзи, эw h'эмезкьр, hатэ р'уе we.

—К'аг'эз, к'аг'эз,—Сисе гот у шабуна hесьр зэр сурэте wеда hагькэ харэ.

—Тэ зраве мьн qэтанд, чь к'аг'эзэ?

Сисе к'аг'эз дьрежи we кьр.

—Бьhер', бьхун, эз института зооветеда qэбулкьрьмэ.

Севазе Сисе h'эмезкьр, hатэ р'уе we у qаси we ша бу.

—Ч'э'ве тэ р'они.

Дэдо wэхте хэбэрдана wана бьhист, hатэ щэм wан.

—Зоотехникэки мэ hэйэ эз хэ'ф qайильм, wэки тӧе жи бьби зоотехник. Тӧе иди сэре мьн бьби: hа hэпале Дэдо эва гэрэке hабэ, hа hэвале Дэдо эва гэрэке wабэ...

Дэдо незики Сисе бу, дэсте хwэ да сэр мьле we.

—Qиза мьн, эз гэлэки щамэ. Эм иди мэзьн дьбьн, мэрьвед щер'банди у занэ гэрэке дэwса мэ бьгрьн. Ай хwэндьн тэ h'элалэ, wэки тӧе hьм бьхэбьти, hьм жи hинби. Hha зьраве Мраде мэ we бьqэтэ, we бежэ зутьрэке Сисе дэwса мьн бьгрэ,—эwи бь лаqьрди гот у жь wана дурк'эт.

—На,—Сисе пэй wир'а гот,—Мраде шабэ...

***

К'элэш гэлэки жь Сисе h'ьздькьр. Хенщи К'элэш гэлэк щаhьлед гӧнд Сисе р'ач'э'в кьрьбун, гэлэка эw хэwнеда дьдитьн, гэлэка хwэзьла хwэ ль wи мери данин, wэки Сисе р'амусанэке бьде. Сисе гьшкар'а аза хэбэрдьда, щарна бэшэрхwэш wана дьнhер'и у hьнэка т'ьре Сисе wанр'а дьк'энэ, бьзанки эw дькарьи лайиqи h'ьзкьрьна we бьи. Ле на, эw т'ӧ к'эсир'а ль hэв нэhат. Сисе бь дьл т'эне хортэк h'эбандьбу, т'эне хортэки тэ'ма левед wейэ назьк дитьбу. Эw К'элэш бу, кӧр'е Дилбэре.

Гӧндда жер'а дьготьн К'эләше Дилбәре, чьмки әw алие баведа зу әт'им ма, де әw хwәйкьр, мәньнкьр, да хwәндьне. Әw хортәки бәнжӧльиди зәрин бу, навмьл фрә, ч'э'ве wи мәрьв те дәрнәдьхьет чь р'әнгинә, нә әwә сутбун, нә жи р'әш, сут у р'әш т'әв һәв бьбун у qәй бежи жь we йәке бу, wәки әw сәрт дьһатә к'ьвше. П'ор'е wи кӧришки бун, wәхте әw у Сисе р'асти һәв дьһатьн Сисе һ'ьз дькьр п'ор'е wир'а бьлизә. Мә'ник жи әв бу, wәки әwи р'ьнд мqати ль п'ор'е хwә дькьр. Әw кӧр'әки аqьл бу, ле һьнәки qӧр'әти доре һәбу. Һәвалед wийә незик щарна дәрһәqа we йәкеда wир'а дьготьн. Р'ожәке бәри чуйина wи курсе Сисе жи фәсал әw йәка жер'а гот, фәсал чьмки әwе заньбу К'әләш зу дьхәидә.

Щарәке гава к'т'ебханеда поэмәкә нвиск'аре к'ӧрда э'нә'нә дькьрьн, хwәндәвана фькра хwә дьготьн, йәк фькра К'әләшр'а qәйил нибу. Ньшкева К'әләш жь щие хwә р'абу у нәһьшт әw хәбәрдана хwә к'ӧта бькә у qӧр'ә—qӧр'ә гот:

—Һәла тӧ гәрәке гәләки һинби, wәки К'әләшр'а бьк'әви һ'ӧщәте.

Әв хәбәрана гәләка хwәш нәһатьн. Жь гьшка за'фтьр Сисе хwәш нәһатьн, йа кӧ we гаве ль wьра һазьр бу. Дәwса К'әләш әwе шәрм дькьр, сороморе бу. Һәма дәрһәqа ве йәкеда бу, wәки р'ожәке Сисе готе:

—К'әләш,—әwе нәрм гот,—хәбәрдана тә we р'ожe мьн хwәш нәһат. Р'уһәрми жь һ'әму тьшти баштьрә, ле тӧ...

Сисе дьхwәст бьготас, qӧр'әтие дьки, ле нәгот, чьмки әwе дит, К'әләш т'әвһәв бу, хәиди.

—Ле чийә?—К'әләш һерсбуйи гот,—гәде дӧ ка пер жи мqабли мьн дәрте, дьхwәзә мьн һинкә.

Сисе жь ван хәбәре К'әләш к'әтә нава мьтала, ахинәк һате, әw бәр хwә дьк'әт, wәки qӧр'әти щәм дьлк'әтие we һәйә.

—Әw чь хәбәр?—Сисе готе,—мәрьв жь мәрьве мазьн жи, жь мәрьве бьч'ук жи дькарә һинбә.

К'әләш сәре хwә блъндкьр Сисе ньһер'и.

—Сисе,—әwи бь хәйид гот,—чийә, тӧ мьн дьки һәвале wи гәдәйи?

Сисе дьхwәст иди дәрһәqа we пьрседа хәбәрнәдә, ле жь ван хәбәред К'әләш т'әмул нәкьр.

—Шване, кӧ we р'оже дәрһәqа к'т'ебеда хәбәр дьда, хwәндьна wи жи qаси йа тәйә у әw дһа р'аст незики пьрса дьбу, нә кӧ тӧ.

К'әләш сәр хәбәред Сисе к'әнйа.

—Чьма дьк'әни,—Сисе готе,—әз р'аст набежьм?

—Ньлбәт р'аст набежи, wәки әз qаси wи хорти жи жь пьрсе литературае фә'м нақьм, wи чахи гәрәке әз наве К'әләшие жь сәр хwә ньлдьм.

Әwи әв хәбәрана готьн у диса бу п'ирqә—п'ирqә wи к'әнйа. Ле Сисе мә'де хwә кьр.

—Н'ак,—Сисе гот,—эме паше дэрhэqа wан пьрсада хэбэрдьн. Гӧмана мьн hэйэ, тӧе нэ кӧ наве хwэ бьгӧhези, ле хэйсэте хwэ. Эз наве «К'элэш» h'ьздькьм.

Эwе эв хэбэрана жь к'урайа дьле хwэ готьи, у мьле К'элэш гьрт. К'элэш чахе эв глие Сисе бьhистьн, чахе эwе бь дэсте хwэйи назьк мьле wи гьрт, эwи h'эму тьшт бир кьр, Сисе шэwат h'эмезкьр у р'амуса.

Сисе бь гӧман бу, wэки эwе qӧр'этие жь К'элэш дурхэ. Эw р'астэ бона we йэке бэрхwэ дьк'эт, ле дьле we жь К'элэш сар нэдьбу, эwе дьхwэст т'ӧ qӧсурэкэ дьлк'этие we т'Ӧнэбэ, wэки h'эму qиз хwэзьла хwэ we биньн.

***

Дилбэре гэлэки жь кӧр'е хwэ h'ьздькьр. Дэ к'иЖан де жь эwлэде хwэ h'ьз накэ? Йа Дилбэре башqэ бу. Эwе гэлэк тэ'ли у гэнгаси дитьн, h'эта лawe хwэйи бе бав майи мэзькьр. Малда эw мина зар'а бэр дэсте кӧр' дьчу-дьhат. Кӧр' пер'а гьhиштьбу. Эw hha дьфькьри дэрhэqа зэwащца wида фькра wер'а гэлэк qиз дьhатьн у дьчун, ле эw т'ьме сэр Сисе дьсэкьни. hьлбэт qизе мина Сисе бэдэw диса hэбун, ле нава гьшкада Сисе we хwэш дьhат. «Сисе hьм назькэ, hьм жи шӧхӧлк'ар», т'ьме эwе дьгот, ле мэ'никэ дьне жи hэбу. wэки h'ӧба Сисе к'этьбу дьле we.

Эварэкэ зньстане, wэхте гэрэ вьзина багэре бу, Дилбэр у кӧр'ва т'эне малда бэр собе р'уньштьбун, qиза we чубу мала щинара. Дилбэре горэ hивез дькьрьи, ле К'элэш сэр диwане вэдэзнабу к'т'ебэк дьхwэнд. Малда т'эне дэнге qьрч'э—qьрч'а гарэ, wэки собеда дьщэwтин у ч'ьнга-ч'ьнга сэh'эте дьhат, йа кӧ диwерда гарда кьрьбун. Дилбэре те дэрдьхьст, wэки к'ефа кӧр'е we т'Ӧнэ, эw wэйнач'ари к'т'ебе дьхунэ, дэрhэqа тьштэкида дьфькьрэ, wэки де hаж не т'Ӧнэ. Эwе горэ hивез дькьрьи у hэй щара бьи ч'э'вар'а кӧр' дьнher'и.

—К'элэш, тӧ ӧса сэрма наки, тьштэки бавежмэ сэр тэ?

—На.

Эwи wа кьи щаба де да. Сьфэте мере Дилбэре, кӧ эwе дабу мэзькьрьне, диwаре пешбэри дери хьстьбун. Дилбэре wэхте бьи ч'э'вар'а К'элэш дьнher'и, паше сэре хwэ бльндкьр сьфэте мере хwэ ньher'и «тӧ qэй бежи hэрдӧ кэрие севэкенэ» эwе дьле хwэда гот у h'ьзьнгэкэ к'ур hате, ӧса к'ур, wэки К'элэш к'т'еба хwэ wеда дани у ль де ньher'и.

—Дэе, чьма h'ьзьнгэкэ ӧса к'ур hатэ тэ?

Дилбэре горэ у шишке дэсте хwэ wеда данин, пьшта хwэ р'асткьр.

—Qәт, кӧр'е мьн. Мьн тә дьнһер'и баве тәйи р'ә'мәти к'әтә бира мьн.

К'әләш жи сьфәте баве хwә ньһер'и. Дилбәр р'абу хwәр'а финщанәк ча дагьрт у пешбәри кӧр' бәр т'әхтә сәр к'Ӧрси р'уньшт.

—Дйа тә гәләк чәтьнайи к'ьшандьнә. Әре, лаwо әз wәхте qизбум, мала мә h'әләки гәләки гранда бу. Нә т'әне мала мә, п'ьр'анийа гӧндийа нава бәләнгазие у hесириеда бун. Гӧндда т'әне чәнд мал hәбун, wәки hәрр'о ду жь к'ӧләка wана дьк'ьшйа.

Ахиникә к'ур hатә Дилбәре. К'әләш жи жь щие хwә р'абу hат бәр т'әхтә р'уньшт. Дилбәр р'абу финщанәк ани wир'а жи чай дагьрт.

—Әh, wәхте әw р'ож дьк'әвьнә бира мьн к'ьзин жь дьле мьн те. Дәwләмәнде гӧнд аликида к'әда щмаә'те дьхwәрьн, заньтед Р'оме жи аликида хуна мә дьметьн... Щанир'әша хушка мьн...

Дилбәр hьнәки кәр' бу, паше финщана чайе hьлда, wәки вәхwә, ле щара дьн дани сәр т'әхтә. К'әләш чай вәхар у гӧhдарийа де дькьр.

—Дha п'акә, wан р'оже р'әш бир нәйньн,—

Дилбәре гот, дәзмала хwә Жь бәр пьшта хwә дәрхьст, бәре хwә жь кӧр' гӧhаст бевла хwә т'әмьзкьр. К'әләш ча вәхарьбу к'Ӧта кьрьбу, дәсте хwә данибу бәр щеника хwә у де дьнһер'и.

—На дае щан, тӧ гәрәке мьнр'а бежи чь qәwмийә, wәки тӧ h'әта нha бир нажи?

Дилбәре гӧлмәк—дӧдӧ ча вәхар. Ча we иди сар бьбу, К'әләш әw йәка т'әг'мин кьр, р'абу чайник ани у ча гәрм сәр финщанеда зедәкьр.

—Мина иро әw йәка те бира мьн,—h'ьаьигәка к'ур hатә Дилбәре,—әз у qьр'ка хушка хwә, Гӧлсьн, т'әне малда бун. Баве мьн чуьу зевийна бәг бьдру, ле дйа мьн мина hәрр'о чубу мала дәwләтики зӧбарәти дькьр. Гӧлсьи чәнд сала жь мьи мәзьнтьр бу, әwе дьгот р'ое тӧ дәрнәе әзе дәрем. Әw мәhәк бу, wәки нишан кьрьбун. Дәргстие we, К'әләш, зьламәки ӧса бу, wәки мәрьва дьгот нә бьки, нә бьхwи т'әне ль wи бьнһер'и. Әwи мала аг'еда хӧламти дькьр. Дьле qиза бәг к'әтьбу К'әләш. К'әләш жи гӧh нәдьда we, хенщи Гӧлсьне әwи т'ӧ кәс нәдьh'әбанд. Паше жи әwи фәqири чаwа дькарьбу qиза аг'ер'а машоqти бькра, хwә дәст жь сәре хwә нәк'ьшандьбу? Qиза аг'е qраркьрьбу, wәки э'щебәке бинә сәре Гӧлсьне. Дӧ заньте Р'оме тенә к'амбаха аг'е. Әw мә'ра р'әш wанар'а мә'рифәте дькә, ич'ке дьда wана, әw жи сәрхwәш дьбьн, йәк жь wана глийа бәр qиза аг'ер'а давежә. Qиза аг'е тӧ qиза аг'еби, hьлдьдә у wанр'а дьбежә: «Әгәр hун мернә ӧса qочахьи, әве мала hанда,—мала мә нишани wан дьдә,—qизәкә ӧса hәйә, wәки гьшк сәр бәнги дьбьн, ле әw qәт к'әсәки бәнди тьштәки h'әсаб накә, т'әне хӧламе мә h'ьз дькә, hәр'ьн wер'а лаqьрдийа бь-

кьн, әгәр wә әw ани йоле, wи чахи әзе wәр'а бежьм hун мерьн, wи чахи...»

—Заньтед Р'омер'а жи тьштәки Өса лазьм бу, әw мәрьвнә бе исаф у хунхөрбун. Бәрха бhаре нишани гөре бьрчи дабун...

Әз у Гөлсьн малда р'унытьбун, мә к'ынщ баве мьн п'инәдькьрьн, нькева бу ширqина дәре мә, дө заньтед Р'оме, шур бәр wанва дардакьри, qьрмә к'еләкева, hәр йәк wана qамчик дестда, ч'әв ль wан сороморо буйи, мина дө гөре hар к'әтьнә hөндөр'. Мьн у Гөлсьне к'ынщ у мынщ wеда авитьн, бу qир'ина мә, мә hәвдө h'әмезкьр, сәрhәвда qынщьлин у хwә да бәр к'өнще мале. Пәки жь wана hерсбуйи гот:

—Ле заньте Р'оме Өса qобул дькьн, дьр'әвьн дьк'әвьнә qөлч'ька? Зу жь wьра дәрен!

Мьн у Гөлсьне дhа qәwин hәв h'әмезкьр, бу искәиска мьн әз гьрйам, ле Гөлсьн нәгьрйа, әwе hәла мьир'а гот, тө hәw зани гьрие тәе гөне ван п'әр'ана мә бинә, тө wана нас наки? hәла Гөлсьне хәбәра хwә к'өтанәкьрьбу wан hәрда мина сәе hарбуйи мьле мә гьртьн әм к'ашкьрьн. Wана чахе Гөлсьн дитьн, дhа hарбун... «Йахшидьр, чох йахшидьр»... wана дьгот. Иди qәwәт мәда нәмабу, wана әз у Гөлсьн жь hәв qәтандьн. hәрда жи т'әрка мьн да у Гөлсьн h'әмез кьрьн, йәки дьхаст, wәки Гөлсьне жь дәсте е дьне бьгрә. Гөл-

сьне пе п'ьh'ина ль wан дьхьст, әw чәнщәр'ук дькьрьн. Мьи банзда дәвра hәwape щинара дахьм. Әл чаwа дәрк'әтьм мьн дит К'әләш wеда те. Мьи кьрә qар'ин:—зу бькә заньтед Р'оме Гөлсьне... К'әләш, кө хәбәре мьн бьhистьи, мина мәрьве динбуйи бәзийа hөндөр'. Мьи диса дькьрә hәwар-гази. h'әта чәнд гөнди hатьи, нькева qьр'ч'ина гөлле hат. Әм чунә hөндөр' мә э'щебәкә гран дит...

Ч'э'ве Дилбәре, т'ьжи hесьр бьбун, хwә зәфт нәкьр, гьрйа, к'әwгьри.

—Эh, көр'е мьн, бәсә, дәрде мьн гьшк т'әвhәв бун.

К'әләш гәләк мәлул бьбу, щьг'арә дьк'ьшанд, ч'э'ве wи жи т'ьжи hесьр бьбун.

—Дае щан, бежә әз hиви дькьм.

—Хуне нава мале гьртьбу. К'әләш чахе Гөлсьн дәсте заньтада дитьбу, дьле wи шәwьти бу, hун намуса мә п'епәс дькьн,—әwи готьбу, у шуре йәки бәр к'ьшандьбу, h'әта wана дәст бьрьбу qьрме хwә, К'әләш дәрпәкер'а сәре йәки фьр'андьбу у шур зьке е дьнер'а кьрьбу. Әва дәст хwәда нәмьрьбу, әwи гөлләк бәри К'әләш дабу, әw гөлла нәйара р'аст дьле wи к'әтьбу...Пәй we йәкер'а Гөлсьн дин бу у р'ожәке жи әм р'абун мә дит сьвдәреда әwе щанир'әша хушка мьн хwә дарда кьрьбу...

К'әләш р'абу у нава мале чу—hат, нькарьбу hесабуйа, qәльн пәй qәльне дьк'ьшанд.

—Дае, р'асти жи, тә гәләк дәрде гран дитьнә.

—Әре кӧр'е мьн. Әм жь к'амбаха Р'оме р'әвия hатьн, диwан к'әтә дәсте щмаә'те, hеди—hеди h'але мә хwәш бу, мә бина хwә к'ьшанд, әм бунә хwәйе h'ал у мал, зар'а, мә дәрде хwә жи биркьрьн. Баве тә чьqа ша дьбу, wәхте тӧ мәр'а буйи... Баве тә наве К'әләше дәргистие Гӧлсьне дани сәр тә... Ле фашистед мә'р'ьз нәhиштьн, wәки мразе wи тә бьбә. Әw нhа саг'буйә we чьqас бь тә фьр'нах буйа... Әwи нhа тӧ зәwщандьбуйи.

Де гот у ч'ә'ве кӧр' ньhер'и. К'әләш нава мале дьчу—дьhат, сәкни, бәшәра wи хwәш бу, ль де ньhер'и.

—Wәхте тә зәwащейә, дйа тә qӧрбана тәбә, тӧ гәрәке бьфькьри. hаqа qизе баш hәнә, к'е жи бәгәм бьки дйа тәе дәсте we тәр'а бьгрә.

К'әләш ньзанбу чь щабе бьдә дйа хwә. Де ньзанбу, wәки әw зува qизәке h'ьз дькә, ле мә'ник hәйә, wәки К'әләш дӧдьл дькә.

К'әләш Сисе qәт бир нәлькьр, qьлафәте we т'ьме бәр ч'ә'ве wи бу. Әwи чәнд щара жь Сисер'а дьгот, wәки әw т'әрка ч'еләкдошие бьдә у дьготе: жьна флан hәвале мьн дәрсдарә, йа е дьне дохтрә, әз чь жь wана кемтьрьм, wәки жьна мьн ч'еләкдошбә? Сисе жер'а дьгот, hьлбәт хwәндьи нә тьштәки храбә, әw жи hьм дьхәбьтә, hьм жи hин дьбә, we зутьрәке бьбә зоотехник. На, әwи дьгот әз

h'ьзнакьм жьна мьи т'ьме hәр'ә нава т'әwла у гома, нава h'әйwанәт бьгәр'ә. Сисе щарәке же ьрси «ле чьма тә дьhишт, wәки дйа тә ч'еләкдошие бькә». Әw сороморе бу у гот: «әwә нәхwәндийә ,ле тӧ?»...

Сисе дьготе:—К'әләш тӧ зани, wәки wәхтәке бе, wәки h'әму п'алә у колхозване мәе хwәндьна wанә п'ешәкзание hәбә. Әw wә'дә нә дурә. hәма гӧнде мәда чәнд шван хwәндьна wанә орт'ә hәйә. Wәки ӧсанә—р'оке жи Сисе готе,—тӧ нә кӧ qизе h'ьз дьки, ле qӧльха we.

У аhа ве эваре wәхта Дилбәре бә'са зәwаще кьр К'әләш диса дәрhәqа Сиседа дьфькьри у йазьха хwә дани, wәки әwә ч'еләкдошә.

—hьлбәт бук бь дьле зә'вейә,—Дилбәре гот,—нhа жи шькьр нә мина к'амбаха ә'дәте бәрейә, wәки бе дьли хорта әw дьзәwщандьн ,йане жи дьданә мер...

Дилбәре hәла гие хwә к'ӧта нәкьрьбу, К'әләш хәбәра we бьр'и.

—Дае hәла hьнә мәрьв hәнә, wәки диса пәй wи ә'дәте храб дьчьн, qәлән дьдьи...

—Дә, йәк әзьм тьште ӧса накьм. Ле чь тә вәшерьм qизькәк hәйә гәләки мьн хwәш те, әгәр хwәстьна тә hәбә, әw жи qаилбә, hәма сьбе жи әзе hәр'ьм хwәзгинийа.

К'әләш к'әнйа у дьфькьри гәло к'ийә, кӧ дйа wи

хwəщ hатйə. Əw сəр дӧ—се дəрсарəд гӧнд сəкнй wəки həла нəчубунə мера.

—Дае, тə к'и кӧр'е хwəр'а дитйə?—К'əлəш шəрма сəре хwə кьрə бəр хwə у hивйа щаба дйа хwə бу.

—Qизəкə ӧсанə, wəки дьбе р'ое тӧ дəрнəе əге дəрем. Əз wəхте weйа дьбиньм, Гӧлсьн те бира мьн, əз həw заньм Гӧлсьнə бəр ч'ə'ве мьн сəкнийə.

Диса Дилбəре кьрə ахин.

—К'ийə дае?

—Сиса Смо.

К'əлəш wəхте наве Сисе бьhист, ньшкева жь ийе хwə р'абу, незики дйа хwə бу, əw h'əмезкьр.

—Дае тӧ р'аст дьбежи, Сисе р'асти жи qизəкə башə, ле...

К'əлəш хəбəра хwə нивщи hьнт, диса фькра wи т'əв həв бу, ахин hате, жь дйа хwə дурк'ət, щьг'арəк вехьст у нава от'ахе чу у hат.

—Ле чь?

—h'əйф, wəки ч'елəкдошə.

Хəбəре кӧр' де хwəш нəhатьн. Əwe пӧрч'ие хwə кьр финщана чае, кӧ нивщи мабу у сарбьбу, əwe hьлда сəр хwəда кьр.

—Чьма ч'елəкдоши тьштəки э'йбə, лаwo?—Əwe бь хəйид гот.

Хəбəре Сисе, wəки р'оке К'əлəшр'а гот: «ле дйа тə чьма ч'елəкдоши дькьр» к'этьнə бире, əwи жь

дйа хwə шəрмкьр. Незики дйа хwə бу, бона бəр дьле wеда бе, əw h'əмезкьр, hьнəки фькьри, паше гот:

—Дае, тӧ дьбежи Сисе гəлəки мина хатйа мьн Гӧлсьнə?

Нава ван гьлиед К'əлəшда гəлəк шəwат həбу, фькра wан гəлəк к'урбу. Дилбəре əw йəка р'ьнд фə'мкьр.

Де сəре хwə бльндкьр кӧр' ньher'и.

—Тӧ qəй бежи кəрие севəкенə.

Т'əqин hат. Дəри дьк'ӧтан. Əw хушка К'əлəш бу, wəки жь мала щинар дьhат.

***

К'т'ебхана гӧндда пьшти нивро эп'ещə хорт у qизе щahьл бəрəв бьбун. Дəрва h'ъшки бу. Ч'ъркина льнге мəрийа həйло дьhат дьгhиштə hӧндӧр'е we от'ахе, ле əw нава дəнге к'ən у лаqьрдие wан щahьлада мьна дьбу. Нава дьле wан хорт у qизада бhар бу, бhарəкə ӧса, wəки сӧр'а звьстане ькарбу зор ле бькра. hьнəка ковар у брошйур, hьнəка к'т'еб у газета дьнhер'ин у дьхwəндьн. Чəнд хорт у qиза жи дəрhəqа к'т'ебəкеда, кӧ хwəндьбун, хəбəрдьдан. Хортəки лаqьрдчи щарна лаqьрдие ӧса дькьрьн, wəки дьбу п'ирqинийа гьшка дьк'əнйан у hазьра жь wи хорти hиви дькьрьн, wəки мəт'əлокəкə дьне жи бежə.

Сисе у Севаз р'әх зоотехник Мрад р'уньштьбуи пырс дьданә wи, әwи жи щаба wан дьда. Сисе наве к'т'ебәке да у же hиви дькьр, wәки we к'т'ебе жер'а дәстхә, чьмки мәhәке шунда әw гәрәке hәр'ә инт'hаме сесион бьдә, әw к'т'еба weйа гәләк лазьмә.

—Әw к'т'еба мьн hәйә, кабинета мьнданә, әм кӧ жь вьра чун әзе бьдмә тә, Мрад готе.

Сисе гәләки шабу. Әwe паше дәрhәqа мет'ода хәбата ч'еләкдошәкеда, wәки газета we р'ожеда нвисибуи, фькра Мрад пырси. Мрад жи сәр фькра Сисе бу, wәки кемаси нава we мqаледа hәнә, щаба чәнд пырсе фәрз р'ьнд нәhатийә дайине. Севазе жи пырс дьданә Мрад.

К'еләка собе хортәки фелетона газета нәh'иеда дәрк'әтьбу К'әләш у дӧ—се щаhьле майинр'а дьхwәнд у hәй щара дьк'әнйан. Фелетонеда сәр хортәки сьвьк дьк'әнйан, wәки әw жь qизәке гәләки h'ьз дькә, чьмки әwe бьбә h'әсабдар, ле wәхте qизьке сәр хәбатәкә майин к'ьвш дькьн, әw wер'а нәме дьнвисә: «Әз иди нькарьм тә h'ьз бькьм, чьмки тӧ нәбуйи h'әсабдар». Хортәки дьгот чаwа те к'ьвше «мерхасе» фелетоне тә'ма h'ьзкьрьне фә'м накә, әwи әw qизька бь дьл h'ьзнәкьрйә. Хортәки дьне жи дьгот «чаwа те к'ьвше әw байqушәки хӧбәрә». Гьшк дьк'әнйан, т'әне К'әләш нәдьк'әнйа. Әwи hәw заньбу hәвале wи э'йни сәр wи дьк'әньн. Әw хwәда дьшәwьти, дьп'әр'ьти, әwи

дьхwәст кьрьиа «мерхасе» фележоне әфу бькра, ле дәнгәки hӧндӧр'ва жер'а дьгот: «Тӧ нә р'ести, әв хорте дьк'әньи р'астьи, дйа тә р'астә, Сисе р'астә», К'әләш к'ур у дур дьфькьри...

Ньшкева дәнге гьшка hатә бьр'ине. К'атьбе т'әшкиләта партиае, Щнди, у к'атьбе т'әшкиләта комсомола hатьнә hӧндӧр'.

—Бьбахшиньи,—Щнди гот,—wәки әм дәрәиг к'әтьи, нәh'иеда щвате дьреж к'ьшанд.

К'атьбе комсомола Щват вәкьр, паше дәнг да Щнди. Щнди палтое хwә әхьст, к'еләка шкафеда дардакьр.

—Әз дьреж хәбәрнадьм,—әwи гот,—мә hун сәба ньрсәке бәрәвкьрьнә. Нhа пырс те данине, wәки hәр колхозәк хwәр'а кадред механизатор hазьркә. Жь гӧнде мә трактурист, комбайнчи, кемьи, әм гәрәке we кемасие бьднә hьлдане. К'ер'а гәрәке әм дәрhәqа ве ньрседа хәбәрдьн, к'е гәрәке әм бьшиньи курса hинбьи?

—Hьлбәт щаhьла,—Сисе щие хwәда гот.

—Бәле,—Щьнди гот,—гәрәке щаhьла бьшиньи, hәма сәба we йәке жи әм бәрәв бунә.

Щнди хәбәрдана хwә к'ӧта кьр у щие хwәда р'уньшт.

—Изне бьднә мьн,—хортәки гот у жь щие хwә р'абу.

К'атьбе комсомола дәнг да wи хорти.

—Мьн бьшиньн.

Әwи к'әсә гот у р'уньшт.

Гьшка дәсте хwә льһәвхьстьн. «Ә'фәрьм Дәwреш», чәнд мәрийа һәвр'а готе. Дәwреш к'омәкдаре һ'әсабдаре колхозе бу.

Хортәки дьне жи р'абу хәбәрда у һиви кьр, wәки wийа жи бьшиньн.

—Һьнә щаһьле мә,—әwи хорти к'Өтасийа хәбәрдана хwәда гот,—хәбатнә Өса дькьн, wәки мәрьвед нәхwаш, к'Өлфәтед дәстдәргуш дькарьн we хәбате бькьн. Әм гәрәке хәбата гран бькьн.

Хәбәрдана ви хорти жи комсомола хwәш һат у ләма жи wана дәсте хwә льһәвхьстьн. Wәхте әви хорти хәбәрдьда, Сисе бьн ч'ә'вар'а ль К'әләш дьнһер'и. Бь we ньһер'андьна хwә Сисе qәй бежи К'әләшр'а дьхwәст бьгота: «дьбини әви хорти чь тьштәки баш гот, wәки дьле мьн жи хwәш һат»? К'әләш фькра Сисе р'ьнд фә'м дькьр. Әw дьфькьри у дьфькьри...

Wәхте сәдре щвате ьрси иди к'әс нахазә хәбәрдә, К'әләш, кӨ дәсте хwә дабу бьн щеника хwә у к'әтьбу нава мьтала, сәре хwә блһндкьр, ч'ә'ве Сисейә бәләк ньһер'и, wәки we дәме приске агьр же дьбарин у әw прискана т'әне дьһатьн дьгһиштьнә К'әләш, нькева жь щие хwә р'абу. Гьшка бәре хwә К'әләшда кьрьн. Бу п'ьртә-п'ьрта дьле Сисе, әw дьфькьри чька К'әләше чь бежә, дьqә-

wьмә тьштәки нәт'е, тьштәки Өса, wәки Сисе шәрм бькә. Дьле we бьшке? Хwәзьл әз нә мрабума,—Сисе дьле хwәда дьгот. Әwе сәре хwә кьрә бәр хwә.

—Р'асти жи,—К'әләш һ'әмде хwә гот,—жь гӨнде мә механизатор кемьн, щаһьле мә гәрәке һәр'ьи ве звьстане һинбьн у бһаре бен бьхәбьтьн.

К'әләш һьнәки сәкни, алие Сисе ньһер'и, дәзмала хwә дәрхьст э'нийа хwә т'әмьзкьр. Сисе wи нәдьнһер'и у бәр хwә дьк'әт, wәки К'әләш мина һәрщар хәбәрдьдә: «лазьмә бьшиньн», «һәвал гәрәке бьхәбьтьн», ле дәрһәqа хwәда набежә.

—Мьн,—К'әләш гот,—курса сәрwеред к'т'ебхана йәкмәһие к'Өтакьрйә...

—Әм ьрса к'т'ебхане иро э'нә'нәнакьн,—комсомоләки щие хwәда гот.

Бу п'ьстә—п'ьста щаһьла. Йәки әк'е гот:

—Газета нәһ'иеда мә дәрһәqа хәбата к'т'ебханеда хwәндийә.

К'әләш, кӨ һәла хәбәрдана хwә к'Өтанәкьрьбу, һерс бу.

—Дәнг данә мьн,—әwи гот,—изне бьдьн әз хәбәрдьм. Чь кӨ дәрһәqа к'т'ебханеданә, әз т'әне дькарьм бежьм, wәки пәй мqала газетер'а хәбата к'т'ебхане һатйә п'аккьрьне.

Сисе һерса ньзанбу чawа бькра. Әгәр әwе жь

hәвáла шәрмнәкьра we р'абуйа у жь щвате дәр-
к'әта.

К'атьбе т'әшкиләта комсомола дәсте хwә ль зәнгь-
ле сәр т'әхтә хьст, wәки кәр'бьн, чьмки хәбәрдана
К'әләш к'әсәки хwәш нәдьhат у wана хәбәрдьда.

—hәвале К'әләш,—Щнди готе,—тә к'ötажьр,
р'уни.

—К'а наhельн мәрьв хәбәрдана хwә к'öта бькә.

Мьн дьхwәст, бьгота, wәки әз hиви дькым,
мәрьвәки дәwса мьн к'ьвшкьн сәрwерв к'т'ебхане у...

Диса бу qалмә—qалм. Сисе иди хwә зәвт нә-
кьр, жь щие хwә р'абу у дьхwәст дәрк'әта, ле Се-
вазе п'еша дере we к'ьшанд, әw да р'уньштандьне,
гöhe wеда кьрә п'ьстә-п'ьст: «тö чь дьки,сәбьр бькә».

—Чьма мәрьвәки башqә дәwса тә к'ьвшкьн?—Се-
дре щвате же пьрси.

—К'әләш, бәсә хәбәрди, р'уне—дәнге qизәке hат.

Сисе wәхта дәнге we qизька комсомол бьhист
дha хwәда шәwьти. К'әләш дит, wәки мәрәме wи
фә'мнакьн у нахwәзьн, wәки әw дьреж хәбәрдә, ве
щаре к'әсә гот:

—Әз дьбежьм мәрьвәки т'әзә дәwса мьн к'ьвш-
кьн, чьмки дьхwезьм мьн бьшиньнә курса трактори-
стие, механизаторе хwәнди мәр'а лазьмьн...

Гәләка, wәки гöh нәдьдан хәбәрдана К'әләш, нь-
заньбун әwи чь гот, ле ньhер'ин, hьнәка жи жь
гöhe хwә бawар нәкьрьн, wәки К'әләш тьштәки

öса гот, ахьр әwи хәбәрдана хwә лап бь шур'әки
дьне дәстпекьр.

—Әфәрьм К'әләш,—Щнди гот.

У hәр т'әне wи чахи бәшәра гьшка хwәш бу,
кö h'әтани we гаве сәр К'әләш hерс дьбун, гьшка
дәсте хwә льhәвхьстьн. Льнге Сисе шабуна э'рд
нәдьгьртьн, әwe дәсте хwә öса qәwин льhәвдьхстьн,
wәки дәнге дәсте we башqә дьhатә бьhистьне, әw
бе h'әмди хwә р'абу п'йа, ле Севазе диса п'еша
дере we к'ьшанд әw да р'уньштандьне.

Сисе әгәр шәрм нәкьра, we хwә бавита п'есира
К'әләш, әw h'әмезкьра у жь к'урайа дьле хwә бь-
готае: «әз нha дha зә'ф жь тә h'ьздькьм». Бе готьн
жи, wәхте К'әләш пәй хәбәрдана хwәр'а ль Сисе
дьнhер'и, әw йәка р'ьнд, зә'ф р'ьнд, фә'мкьр. Сисе
иро бәр ч'ә'ве wи дha бәдәw, дha назьк, дha к'aw
дьhатә к'ьвше.

Гава Сисе у К'әләш бь h'öб у h'ьзкьрьн hәвдö
дьнhер'ин, Мрад к'еләка Сисе р'уньштьбу, әwи тьш-
тәк жь we пьрси, ле Сисе бьбу мот'аще К'әләш,
h'ьш у сәwда we щәм К'әләш бун, цьрса Мрад нә-
бьhист. Мрад сороморо бу, әwи h'әму тьшт, бәле,
h'әму тьшт фә'мкьр.

Пәй щватер'а Сисе у Мрад бәрбь цвисхана колхозе
чун сәба Сисе к'т'ебе бинә.

—Сисе,—Мрад готе,—тöйә ве сьбе бе к'еф буйи,
ле к'öтасийа щвате бь т'әмами hати гöhастьне, мьн

т'ӧ р'ожа тӧ әwqac ша у бәшәрхwәш нәдитбуйи, чьqac кӧ ве гаве.

Сисе к'әнйа.

—Бәле, тӧ р'аст дьбежи, һәвале Мрад, тә р'аст т'әг'мин кьрйә.

Мрад we дәqe гәләжи мәлул дьһатә к'ьвше. Сисе мә'на we йәке баш фә'мкьр.

—Һәвале Мрад,—Сисе бь дәнгәки ширьи готе,—тӧ хортәки гәләки баши, әз дьхwәзьм, wәки әм һәвр'а бьбьн һәвалнә лапә незик, мина хушк у бра...

—Бра Өса бә,—Мрад гот.

***

Бһар бу. Бәрф зува һ'әлийабу. гӧндийа зува сӧр' у сәрма звьстане биркьрьбун. Гӧнд бь ч'йа у бание хwәва чаwа һәрщар диса мина букәкә т'әзә хәмьли бу. Һәр т'әне дур—сәре ч'йаки бльнд бәрфа чилә qәрqаш хwйа дькьр у qәй бежи жь һәч'е wи ч'йзе тәр'ьки әwe бь дәнгәки бльнд лькьрә гази «бир нәкьн, звьстане диса бе». Гӧндийа әw р'ьнд фә'мдькьр у ләма жи һәркәс шӧхӧле хwәва мжул бу, һәркәс дьхәбьти, wәки р'ожед бһарейә хwәш дәйа нәчьн. Чандьнийа бһаре сәр к'ӧтакьрьне бу. Дәнге трактора шәв у р'ож нәдьһатә бьр'ине. Щики шов дькьрьн, щики дьне трактора р'езр'әш, култиватор авитьбун пай хwә у гәньме бһарә бь р'ез, wәкәһәв

дьр'әшандьн. Бь автомашина анщах т'охьм р'езр'әшар'а дьгиһандьн. П'ала т'опьке бәр гӧнд трактораке әрдәки Өса р'адькьр, wәки сал у зәмана qьр' мабу.

К'атьбе т'әшкилэта партиае у сәдре колхозе жь we бһаре дһа хwәшбун, хәбата чандьние р'ьнд пешда дьчу. Мә'нийа ве йәке жи һьлбәт һәбу. Колхозе чандьни бь машинед хwәйә арити дькьр. Колхозванед гӧнд әw машинед мәзьн у бьч'ук дьдане хәбате.

Хәбатчиед ферме жи хирәт дьхәбтин, wана бь qәwәта хwә т'әwләкә ч'еләкайә т'әзә чекьрьн у т'ьвдарәке бәрәвкьрьна гиһе дьдитьн. Нава ч'еләкдешада хәбата Сисе йа гьшка грантьрбу. Әw һьм дьхәбьти, һьм жи бона инт'нама һазьр дьбу.

Ч'елэке колхозе һәта дәрнәдьхьстьнә ч'ерә, һӧидӧр'да альф дькьрьн. Сисе у Севазе дә'не сбе ч'елэк дотьбун, т'имар кьрьбун, альф дабуне у qӧлч'е т'әwле, щәм афьр'е ч'елэкед Севазе сәкиибун у хwәр'а ширьи-ширьн хәбәр дьдан. Әwана глие хwә жь һәвдӧ вәнәдьшартьн, дьле хwә бәр һәвдӧ вәдькьрьн. Йәк бона ачьхийа йа дьне ша дьбу. Чахе йәк сәба тьштәки мәлул дьбу, бәр хwә дьк'әт, йа дьне цер'а мәлул дьбу, ле паше бәр дьле wеда дьһат, нәдьһиит әw гәлэки бәр хwә к'әвә у әгәр тьштәк дәсте we дьһат али we дькьр.

Севаз wəхтəке, гава К'əлəш нəдъхwəст Сисе ч'елəкдошие бькə у сəрh'ьшки дъкьр, сəба hовала хwэ гəлəки бəрхwə дьк'ət, дьле хwəда сəр К'əлəш hерс дьбу. К'əлəш жи те дəрхьст, wəки Севаз иди мина həрщар wир'а бь дьловани хəбəрнадə, чахе р'асти wи те бəре хwə дьгöhезə. Щарəке wəхте əwи у Севазе хəбəрдьдан, Севазе эшкəрə готе:

—К'əлəш тö агитаторе мəйи, ле т'əмийа мьн тə бона тö щəм мə шəрми нəмини, п'ак дьбə тö жь к'атьбе партиае hиви бьки, wəки тə щики майин агитатор к'ьвшкьн.

К'əлəш э'щебмайи ма, чьма Севаз öса дьбежə, гəло əw борще хwə храб дьqəдинə, йане жи нькарə пьрса ч'елəкдошар'а р'аст шьровəкə.

—Чьма?—К'əлəш хəйиди жь Севазе пьрси.

—К'и кö жь хəбата ч'елəкдоша h'ьзнакə, əw нькарə бьбə агитаторе wан.

Севазе əв хəбəрана гəлəк h'əмди хwə готьн у öса туж ль К'əлəш ньhер'и, wəки əwи нькарьбу ч'э'ве we бьнhер'ийа, кö we дəме пьриске агьр же дьбарин. Ньлбəт əw нə мина пьриске ч'э'ве Сисе бун, wəки дьле К'əлəш дьсотьц. Пьриске ч'э'ве Севазе шəка К'əлəш шкенандьн. К'əлəш, wəки кör'əки hьнəки qör'ə бу, бьн гьлиада нəдьма, we дəме нəдькарьбу р'аст ль ч'э'ве Севазе бьнhер'ийа, нə жи щаба we бьда. «Гьшк, гьшк, мьн гönэк'ар дькьн». Əwи, чахе дьфкьри, дьле хwəда хwəр'а

хьгöт: «дьqəwьмə əзи нə р'астьм»? Əwи жь хwэ дьпьрси, ле нькарбу дəрбəкер'а щаба хwə бьда. К'əлəш анщах сəре хwə бльнд кьр у Севазер'а гот:

—Wəки hун нахwəзьн, əз наем, əзе щики майин агитаторие бькьм.

К'əлəш əв хəбəрана öса мəлул готьн, wəки гöне Севазе wи хорте тəр'ьки hат. Əwи öса хwə шаш кьрьбу, wəки хатьре хwə жь Севазе нəхwəст у же дурк'ət. Севазе пəй wи кьрə гази:

—К'əлəш, həла бьфкьрə гəло тö дькари агитаторие бьки?

Ван хəбəра мина шишəкə туж гöhе К'əлəш qöлкьрьн у тə'не да дьле wийи бəнгибуйи.

Ле ирo, гава Сисе у Севазе глидькьрьн, həрдö жи гəлəки шабун, гöл у нур жь р'уе wан дьбари, Севаз иди К'əлəш hерснəдьбу. К'əлəш hатьбу гöhастьне, Сисе т'ö газьн нəдькьрьн, h'öба wанə эвинтие дha т'еж у гöр' бьбу. К'əлəш иди тракторист дьхəбьти. Сисе we дəме Севазер'а бь дəнгəки нəрм к'ьлама «Йаре мьн трактористə» дьстра. Севазе шабуна əw h'əмезкьр...

Севазе Сисер'а дəрhəqа хwə у Мрадда шьровəдькьр. Сисе жи hьндава хwəда гəлəки ша дьбу, wəки əwана жь həвдö h'ъздькьн у зутьрəке р'ьнгина дəфе we нава гöнд бəла бькə:—шабьн дə'wəта Мрад у Севазейə!

Wəхте həрдö qизед щаhьл, wəки т'əви бhаре гöл-

дабун, хwэр'а хэбэрдьдан, зоотехник hатэ hөндөр'е т'эwле. Эw чу щэм ч'елэкдошед майин у паше hатэ бал wан, эw сьлав кьрьн.

К'ефа Мрад щибу, сьфэте wи мэрьвар'а дьк'энийа. Шэва дэрбазбуйи эwи у Севазе иди qраркьрьбуи зутьрэке дэ'wэта хwэ бькьн.

—hэвале Мрад,—Сисе готе,—мьн тӧ мина иро Өса бэшэрхwэш, Өса эшq у ша нэдитийи.

Мрад к'энйа, эwи фэ'мкьр, wэки Севазе сӧр'а wан вэкьрийэ, h'эму тьшт готийэ hэвала хwэ, wэки hэвала wийэ жи.

—Тӧ р'аст т'эг'мин дьки Сисе,—Мрад готе.

Сисе ч'э'ве Севазе ньhер'ин, паше Мрад ньhер'и у гот:

—Эз у Севе зува хэбэрдьдьн, дьхwэзьм hэр'ьм т'эсэлийа ч'елэка бькьм.

Сисе эw т'эне hьштьн у бэрбь ч'елэке хwэ чу, wэки hьнэки жь ед Севазе дуртьр бун. Мрад у Севаз к'энйан.

—hэвалэкэ зэ'ф башэ, хушка мэрьва четьрэ,—Мрад пэй Сисе ньhер'и у гот.

Зер'э, зер!—Севазе сэр хэбэрдана wида зедэкьр.

***

Дилбэр we бhаре qэй бежи чэнд сала щаhьл бьбу. К'еф-к'ефа we бу. Дэрде кӧ эwe дитьбу иди

бире чубун. Шабуна льнге we э'рд нэдьгьрт. Эwe кӧр'е хwэ зэwщандьбу у нhа т'ьвдарэке дэ'wэте дьдит.

—Qиза мьн,—Дилбэре дьгртэ qиза хwэ,—эм гэрэке дэ'wэтэкэ Өса бькьн, кӧ кэс те дэрнэхэ, wэки К'элэши бе бавэ, бе брайэ.

Р'ьh'ане али дйа хwэ дькьр, wэки р'ьнд hазьрийа хwэ бьбиньн. **Эwана баве Сисер'а** п'эвк'этьбун, wэки Сисе чаwа жь бажер вэгэр'ийа, инт'hаме хwэ дан у hат, гэрэке дэ'wэте бькьн.

—Дае тӧ чьма Өса дьбежи, тӧ мэр'а hьм бави, hьм бра. Хенжи we йэке hаqа hэвале К'элэш hэнэ, wэки wир'а мина бранэ. Эме дэ'wэтэкэ бь готьна тэ бькьн.

Дилбэре иди эw чэнд щарбу, wэки дэрhэqа нишанкьрьна Сисе, хэбэрдана хwэ у Смо, Р'ьh'анер'а гли дькьр. Р'ьh'ане жи бона хатьре дйа хwэ нэк'эвэ, дэнге хwэ нэдькьр у гӧhдарийа we дькьр. Дилбэр гэлэки ша дьбу, wэки хнамие we мэрьвэки башэ.

Смо мэрьвэки гэлэ мьлаhим у херхwаз бу, гӧнди, щинара qэдьре wи дьгьртьн, жь wи h'ьздькьрьн. Эw мэрьвэки 50 сали зедэтьр бу, эwи гэлэк дэрд у кӧл дитьбун. Сисе зар'а wийэ бьч'ук бу, хенжи we дӧ кӧр'е wи hэбун. Дӧ кӧр' нэбежэ, дӧ шера бежэ, wана э'мре хwэ данэ хwэйкьрьна Wэт'эне хwэйи э'зиз. Шэр'е Wэт'эниейи Мэзьнда йэк wэхте хwэйкьрьна Москвае hатэ кӧштьне, ле е дьне бьнат'ара

Бер'лине. Дәрде кӧр'а әw жь wә'дә зутьр калкьрьбу. Әwи гәләки жь Сисе h'ьздькьр у щарна wәхте әwи у Зозане хәбәрдьдан, т'ьме дьгот:—Сисе мәр'а hьм кӧр'ә, hьм qизә.—Ләма жи wәхте хwәзгиние Сисе hатьн әw аликида ша дьбу, wәки qиза wи гhиштийә, дьгhижә мразе хwә, ле аликида жи гәләки бәр хwә дьк'әт, дьфкьри, wәки Сисе жь мал hәр'ә, әw у Зозане т'әне бьминьн.

—Дилбәр,—Смо готе, wәхте Дилбәр у чәнд мәрьвед майин hатьбунә хwәзгиние qиза wи,—мьн Сисе мина р'онайа ч'ә'ве хwә мәзьнкьрийә...

Дилбәр пешбәри Смо р'уньштьбу у гӧhдарийа wи дькьр, ле нәhьшт әw глие хwә к'ӧта бькә.

—Нәви тӧ qәлән дьхwәзи, ләма ӧса дьбежи? Смо к'әнйа, сәре хwә бьр-ани.

—На хwәйе, глие мьн дәphәqa qәләнда нинә. Ә'т'бә, wәки иро hьнәк qизед хwә бь qәлән дьднә мер. Мәрьвед ӧса тӧ р'ьнд заньбә жь qизе хwә h'ьзнакьн, бе исафьн.

Глие Смо гьшка хwәш hатьн. Дилбәр к'әнйа.

—Гәрәке h'әму тьшт бь дьле Сисе бә,—Смо гот,—мьн әw мина р'онайа ч'ә'ве хwә хwәйкьрийә, әм гази Сисекьн, же бьпьрсьн, чька әw qайил дьбә. йане нз?

Дилбәре у Зозане ч'ә'ве hәв ньhер'ин, к'әнйан.

—Хwә әзә нә хамьм,—Дилбәре гот,—h'әта мьн

ньзанбийа Сисе у К'әләш hәвдӧ h'ьздькьн, әз qә дьhатьм?

Смо ч'ә'ве Зозане ньhер'и, дьхwәст пе бьh'әсийа чька Дилбәр р'аст дьбежә, йане на.

—Мерьк.—Зозане готә Смо,—тӧ чьма ӧса ч'ә'ве мьн дьhер'и? К'әләш у Сисе зува йа хwә кьрьнә йәк, hәв h'әбандьнә.

У т'әне пәй ве йәкер'а Зозане сьврә р'асткьр.

Дилбәре шӧхӧле хwә дькьр у аha hургли qиза хwәр'а дәphәqa р'ожа нишанкьрьна Сиседа шьровәдькьр. Wәхте хәбәрдана wан К'әләш әшq у ша, к'аг'әзәк дестда hатә hӧндӧр'.

—Дае, ч'ә'ве тә р'они!

Дилбәр жь щие хwә р'абу бәрбь кӧр' чу.

—Чь qәwьмийә илаща мьн?

—Сисе к'ефе wә гьшка дьпьрсә,—әwи нәма дәсте хwә нишани де да,—у дьнвисә,wәки әwе ида сә инт'ам данә у qимәте, «зә'ф р'ьнд» стәндийә.

Дилбәр у Р'ьh'ан гәләки ша бун. Дилбәре нәмә жь дәсте кӧр' гьрт, пач'кьр у да сәр ч'ә'ве хwә.

—Ә'фәрьм Сиса мьнр'а, мьн заньбу әw qизәкә шӧхӧлк'арә.

—Дә әз иди чум дае щан, мьн жь hәвале хwә hивикьр ньфта трактора мьн дагрә у әз лез hатьм, wәки мьзгине бьдмә тә.

К'әләш лез жь мал дәрк'әт.

***

Чандьнийа бһаре зува к'ӧтакьрьбун. Нә кӧ т'әне зәвиед паизә, ле ӧса жи ед бһарә иди һешин дькьрьн. Нава бә'ра һешнайеда щи—щийа шове р'әш дьһатьнә к'ьвще. Әw шована бона чандьнийа паизе бун. Дәнге трактора диса шәв у р'ож нәдьһатә бьр'ине. Пьш т'опьке, бәр гӧнд, К'әләш бь трактора хwәйә «ДТ—54» э'рде хам р'адькьр. Ә'рдәки ӧса, wәки әwе машина qаси ч'йаки анщах шепе хwәлие wәлгәр'андьн сәрһәв. Щарна трактор дьсәкни, дһа дькьрә гӧр'ә-гӧр', хеләке ду мина дуе к'уше машине же дьк'ьшйа, дьбу хьзә—хьза we, тә qәй дьгот к'ӧхьке пе гьртийә, нәфәса we дьбьр'ә, дьхwәзә гәwрийа хwә т'әмьзкә, һьнәки бина хwә бьк'ьшинә у диса әwи ә'рде мина кәвьр һ'ьшк бьqәльшинә, пещда һәр'ә у хwәлийа мина qәт'ране р'әш дәрхә сәр р'уе ә'рде, wәки паизе гәньме к'ьр'ьк сәр бьр'әшиньн у сала те әw wәкә бәжна мәрьвәки бльндбә.

Т'әви гӧлпә-гӧлпа тракторе дәнге к'ьлама К'әләш дьһатә бьһистьне, wәки һәв дьһуниан, нава һәwел пел дьдан у бәлэйи нава гәли у гәвозе дора гӧнд, нава бәста тәр'ьки дьбун. Һәла дурва әв хәбәред к'лама К'әләш дьһатнә бьһистьне:

—Сине, Сине, Синәме,

Кәч' мәлһ'әма бьрине... Бәле, Сисе бьбу

мәлһ'әма һ'әму бьрине wи. Әwи сәр тракторе жи Сисе бириәдькьр, к'лам сәр we дәрдьхьстьн, дьстьра. Әw хәбәре Сисе, кӧ щарәке готьбуне кӧ «Әз тә нһа дһа зә'ф һ'ьз дькьм, чьмки тӧ хәбатәкә гран дьки» qәт жь бире нәдьчун. Әw гәләк щара дьфькьри чьма әwи әwqас Сисе һерс дькьр, дьле we дьшкенанд. Чахе хәбәред wи дьк'әтьнә бире «жьна мьн ч'еләкдошбә? Әw qәт набә», әwи иди жь хwә, жь wан хәбәред хwә шәрм дькьр. Гава әw у Сисе ван аг'рийа р'асти һәв дьһатьн Сисе к'лама «Йаре мьн трактористә» дьстьра, ле әwи к'лама «Дәлала мьн ч'еләкдошә» дьгот, кӧ әwи бәр хwә дәрхьстьбу.

һ'ӧба Сисе т'аqәт у qәwәт дьда К'әләш. Әw ӧса дьхәбьти, wәки бәр һәвал—һогьре хwә, гӧнди у щинаре хwә, бәр т'әшкиләта комсомола, ле бәри гьшка бәр Сисе шәрми нәминә. «Сәри нә әwә мәрьв чь qӧльхе дькә, ле сәри әwә мәрьв һ'әлал бьхәбьтә, к'аре бьдә дәwләта хwә» әв хәбәрна жи, wәки Сисе чәнд щара готьбуне, жь бира wи нәдьчун.

Пьшти нивро бу. Тә'ве дьqжьланд. К'әләш у һәвале хwәва бәр сйа трактореда р'уньштьбун у бь мә'дәки хwәщ нан дьхwарьн, хwарьн хушка wи Р'ьһ'ане wанар'а анибу. Wана щарна лаqрди һәв дькьрьн, дьк'әнйан, ле һьлбәт хwарьна хwә жи бир нәдькьрьн. Нава we бина т'әмьзда

гава ава сар жи к'елэка мерьв hэйэ, мэ'де мерьв дha вэдьбэ, илаhи мэ'де мэрьве хэбатк'ар.

—Эме иро, h'эта эваре хэбата хwэ вьра к'Öта бькьн,—Дэwреш готэ К'элэш. К'элэш жи сэре хwэ h'эжанд.

Дэwреш у К'элэш т'эвайи чунэ курса тракториста, курс к'Öтакьрьн, hатьн у нha жи т'эвайи дьхэбьтьн. Хэбата т'эзэ эw незики hэвкьрьн, эwана шэв у р'ож щэм hэвбун, т'эвайи р'адьбун—р'удьныштьн.

—Эм бэре hэвалбун,—К'элэш дьготэ Дэwреш,—ле нha эм иди бранэ.

Wэхта вана нан дьхwар у хэбэрдьдан, Р'ьh'ан жь wана дурк'этьбу кÖлилк дьчьнин у бэр хwэда нэрм, Öса нэрм, wэки т'эне эwе дэнге хwэ дьбьhист «Йаре мьн трактористэ» дьстра.

Дэwреш hьм нан дьхwар, hьм жи бьн ч'э'вар'а ль Р'ьh'ане дьнhер'и. Эwи Р'ьh'ан h'ьздькьр у эгэр К'элэш нэwьрабийа, we гази wекьра, эw банийа к'елэка хwэ, бэр сйа трактореда бьда р'уньштандьне, ширьн—ширьн пер'а хэбэрда, сьфэте wейи гловэр', дэве wейи к'эн бьнhер'ийа, ле гава фэсал бьк'этае we эw h'эмезкьра у мина hэрщар шэwат—шэwат р'амуса.

Р'ьh'ане жи Дэwреш h'ьздькьр, эw сэр hэвдÖ бэнги бьбун. Wэхте эвара эwана щики хэwлэ

р'асти hэв дьhатьн, хэбэрдьдан, т'ьме Дэwреш дьготе:

—Р'ьh'ан ахьр к'энге хwэзгинийа бьшиньмэ мала wэ.

Р'ьh'ане эw h'эмез дькьр дьготе:

—Сэбьр бькэ, Дэwреш, сэбьр бькэ h'эта бре мьни нэзьн нэзэwщэ эw йэка набэ.

Лэма жи Дэwреш, qаси К'элэш дьхwэст, дэ'wэта wи зу бьбэ, wэки эw жи бьгhижэ мразе хwэ. Эwи т'ьме К'элэшр'а дьгот:—бэс нинэ тÖ «Сине, Сине, Синэме» бьстьрейи. Дэ'wэта хwэ бькэ, тÖ иди эwqа хwэда ишэwти.

У hэма иро жи, wэхте К'элэш у Дэwреш нан дьхwарьн, Дэwреш бь лаqьрди готе:

—К'элэш, пирка мьнэ р'э'мэти дьгот, wэки бре калке we h'эвт сала дэргсти майэ, мала wана малэкэ к'эсиб буйэ, эw h'эвт сала дьчэ wэлате дэрэкэ хÖламгие дькэ, анщах qэлэне хwэ дьдэ сэр hэв у те дэ'wэта хwэ бькэ. h'эта те дэргистиа wи хортэкир'а дьр'эвэ. Нha йа тэйэ, нэви тÖ жи дьхwэзи h'эвт сала дэргсти бьмини.

Дэwреш гот у бу п'ирqэ—п'ирqа wи к'энйа. К'элэш жи к'энйа.

—Ле, wэки пирка мьн саг'бийа—К'элэш гот,—у эв хэбэрана жь дэве тэ бьбhистана, we ньфьр'экэ Öса тэ бькра, wэки тэ т'Ö щара бирнэкьра. Эвэ, эм чэнд р'ожа хэбата хwэ к'Öта бькьн, wи чахи

əзе дə'wətа xwə бькьм у сəба wан хəбəред тə h'əвт т'ас шəрава Аштараке бьдмə тə, wəки тӧ wан глиед пирка xwə бир бьки.

Диса бу п'ирqə—п'ирqа wана к'энйан. Р'ьh'ан, баqе кӧлилка дəстда hатə щəм wан, дəрдан т'опкьрьн у hазьр бу həр'ə, ле бəри чуйина xwə əwе у Дəwəреш ӧса бь шəwат ль həв ньhер'ин, wəки дəсте we р'ьщьфин, баqе кӧлилка жь дəсте we к'ət. Дəwреш дəст xwəда кӧлилк жь э'рде hьлдан бин кьрьн у данə Р'ьh'ане. Р'ьh'ане кӧлилк hьлдан у ньшта xwə да wан чу. həла əw чəнд гава жь wана дурнəк'этьбу Дəwреш пəй кьрə гази:

—Р'ьh'ан ч'ə'ве тə р'они, К'əлəш дьбе ван р'ожа we иди дə'wата xwə бькə...

Р'ьh'ане фькра ван хəбəра фə'мкьр, дьле we шабу, дha лəз-лəз чу у нəрм «йаре мьн трактористə» стра.

Дəwреш бəрбь трактора xwə чу, трактора wи hьнəки жь йа К'əлəш дуртьрбу. Əw бу К'əлəш дьxwəст трактора xwə бьда хəбате, ньшкева сəдре колхозе, Шəрəф, у к'атьбе т'əшкилəта партиае Щнди wанна дəрк'этьн.

Шəрəф у Щнди шова дьнhер'ин, хəбəр дьдан у незики К'əлəш бун, сəлам данə wи. Дəwреш жи əw дитьн у hатə щəм wан.

—Сəре Жорьн hьнə щи хам майə, бирнəкьн, wəки Щарəкə дьне р'акьн,—Шəрəф `гот.

—Шəв К'əлəш wьра р'адькьр, qе we дəме дəргетийа wи к'əтйə бире у əw йəка нəдитийə... Дəwреш бь лаqьрди гот.

Бəшəра Шəрəф у Щнди, кӧ h'əта wи чахи hьнəки hерсбуйи дьhатьнə к'ьвше, xwəш бу, к'энйан.

—Дəwреш, тӧ h'əму щийа лаqрлийа дьки—К'əлəш hерсбуйи готе.

Щнди бəр дьле wида hат.

—hерс нəбə, тьшт набə, пəй хəбатер'а щарəкə дьне wьра р'акə, хəбата чəнд дəqанə. Тӧ we бежə, ельамəти, тӧе к'энге дə'wəта xwə бьки? Xwə бе мə наки?

К'əлəш к'энйа. .hерса wи данибу.

—Бе тə у həвале Шəрəф əм дə'wəте накьн, мə малда qраркьрийə. wəки тӧ бьби сəрдə'wəтие мьн.

Дəwреш стбе xwə хӧранд у диса бь лаqьрди гот:

—Т'ане дəрəнг дехə.

—Qət жи дəрəнг нахьм, əва лə'да те на, лə'да дьне əме дə'wəте бькьн.

Шəрəф сəh'ət жь щеба xwə дəрхет у ле ньhер'и, паше жи э'рде нəр'акьри р'ач'э'вкьр.

—hуне h'əта əваре хəбата xwə вьра к'ӧта бькьн. Wəрнə гӧнд шəв hесабьн, паше сьбе həр'ьнə wи алие т'опьк, wьра жи хəбата дӧ—се р'ожанə.

—Ə'сəйи əваре wəрьн, ахьр ишəв дə'wата Мрад у Севазейə,— Щнди гот.

—Əме э'сəйи бен,—К'əлəш гот.

К'әләш у Дәwреш шабуна нъзанбун чь бькьн. Wәхте дә'wәтәк гӧндда дьбә, нә кӧ т'әне qәwм у пәмамед бук у зә'ве шадьбьн, ле qаси wан, т'әви wан, ӧса жи qиз у хортед гӧнд шадьбьн. Qиз у бук к'ьнще дә'wәте хwә дькьн, мина кӧлилке бһаре хwә дьхәмьлиньн. Хорт жи жь wана шунда наминьн, к'ьнще т'әзә хwә дькьн. Хорт у qизе бәнги буйи wәхте дьк'әвьнә говәнде у qәйдәки гьран дьлизьн, бьн ч'ә'вар'а дьлк'әтиед хwә дьнһер'ьн, хwәзьла хwә ль бук у зә'ве тиньи у дьле хwәда дьбежьн: «хwәзьл we р'оже, wәжи дә'wәта мә жи бькьн у дәфчи мина ишәв бь дәнге хwәйи зи? сәр сәре мәр'а жи бькә шаваш».

Сисе Р'ьһ'анер'а готьбу, wәжи бежә К'әләш әваре бе мал бона һәр'нә дә'wәта Севазе у Мрад, ле Р'ьһ'ан чахе һат ч'ә'в дьлк'әтие хwә к'әт әw йәкә бир кьр.

Дәwреш у К'әләш дитьн кӧ сәдр у к'атьб лә дьк'әвьн, бәрбь тракторе хwә чун, wәжи бьднә хәбате. К'әләш иди р'абубу сәр трактора хwә, гава Щнди незики wи бу, газетәк жь щеба хwә јәхьст у дьрежи wи кьр.

—Мьн бир кьр, wәжи ч'ә'вр'онайе бьдмә тә. Һәла газете бьнһер'ә.

К'әләш газет жь дәсте Щьнди гьрт у бе сәбьр газете нъһер'и, бәшәра wи хwәш бу. Һьндьк мабу шабуна газет п'ач'кьра.

Шькле Дилбәре у Сисе р'әх һәв дабун газете. Бьнат'ара шькла нвисибун: «Хәбатчийа һ'әлал у шагьрта we». Әw очерка директоре мәк'т'әбе, К'амьл, бу.

Бу гӧлпә-гӧлпа тракторе у жь щие хwә һ'әжийа. Дәнге к'лама К'әләш «Дәлала мьн ч'елөклош...» ниса чарһьлqә бәла бу...

***

Лә'д бу. Р'ожәкә һавинейә хwәш. Дор бәре гӧнд мина һәрщар бь һешнаева, бь кӧлилке һ'әзар р'әнгива хәмьлибу. Даре нава гӧндда зува кӧлилк дабун у т'әва азайед бь кавьред туфе сор чедькьрьн у баме wан криш дькьрьн, әw гӧнда дһа бәдәw дькьрьн. We р'оже гӧнд дһа бәдәw дьһатә к'ьвше—жь зар'е гӧнд гьрти, һ'әта мәзьна, к'ьнще т'әзә у бәдәw хwәкьрьбун. Qиз у букед шаһьл дерә у әләкед р'әнг—р'әнги хwәкьрьбун, әрати у һ'әвтр'әнгед awаз-awази дабун сәре хwә. Һьнәка к'офи у финое к'aw дабун сәре хwә, qоткед р'әш wанава гардакьри. Бәрщенике wанә зер' у полькед бәр ә'нийа, к'әмбәред wанә зивин бьн п'әнще тә'веда дьбьрьqин, шәwq вәдьдан у һәла дурва дьһатьн к'ьвше. Дә'wәт бу...

Бәр дәре Дилбәре, сәр һешнайа т'әмьз говәнд гьран бьбу. Һьнәка дьлист,һьнәк жи һәма сәр we

hешнайе р'уньштбун у р'эqасчийа т'эмашэ жьрьн. Гьрмэ-гьрма дэфе чар али бэла дьбу. Зöр'нэчи, лö зöр'нэ кьрьбун дэве хwэ, ч'э'в ле сор бьбун у qэйде «сэк'мэ» ле дьхьст. Ле чахе дэфчи у зöр'нэчи дьwэстиан, жьн у мера, хорт у qиза, к'ьлаше дэ'wэте дьготьн, hэв вэдьгэр'андьн, дьлистьн, ша дьбун, h'эта диса дьбу р'ьнгина дэфе.

Малда Дилбэре т'эхтэ р'асткьрьбу. Qэwм ; пзмам, hэвал у hогьр, гöнди у шинаред К'элэш у Сисе дора т'эхтэ р'уньштбун: дьхарьн, вэдьхарьн, ша дьбун. Чь бежи сэр т'эхтэ т'öнэ бу: ич'кэ, к'ьвав, хашлэмэ, мьришкед соркьри, п'ьлаwа бьрьнщэ сэр к'ьшмиш, п'ьнщар', эмиш...

Феза т'эхтэ Щндие сэрдэ'wэти, бук у зэ'ва р'уньштбун.

Эшqа К'элэш у Сисе вэдьхwарьн. Гьшка дьхwэст сэр we к'асе хэбэрдана. Дэнгбежа у сазбэнда жи дьхwэстьн гэлэк щара эw эшqа бь к'лам у сазбэндиа хwэва ширьнкьрана. К'амьле директоре мэк'т'эбе мьле сэрдэ'wэти р'асте р'уньштьбу. Wэхте эwи к'аса хwэ hьлда эшqа бук у з'эве вэхар, эwи гэлэки дэphэqа Сиседа,дэphэqа р'унэрми, мэ'рифэт у шöхöлк'арийа wеда хэбэрда:

—Сисе созе хwэ qэданд, эw h'элал дьхэбэтэ, к'и хэбатеда h'элалэ, эw мала хwэр'а жи we h'элал бэ...

Wэхте К'амьл эв хэбэрана готьн, К'элэш у Сисе бьн т'эхтэда дэсте hэв гьртьн у гьваштьн. Бь we йэке wан hэвр'а гэлэк тьшт гот.

Пэй хэбэрдана К'амьлр'а зöр'нэчи бь мэйе qэйде «Сиабэнд у Хэще» лехьст, паше эw qэйдэ зьвьр'анд, qэйде тьрьнги лехьст. Дэwреш жь щие хwэ р'абу тьрьнги öса qэшэнг у р'ьнд лист, wэки к'ефа гьшка пер'а hат. Ле жь гьшка зэ'фтьр листька wи р'ьh'ане хwэш hат, кö бэр дери сэкьнибу у бьи ч'эвар'а йаре хwэйи р'эqасчи дьнhер'и.

Бэр дери гöвэнд гран бьбу, щмэ'та кö ькарбу бьhата höндöр'е от'ахе, дьлист, ша дьбу.

Р'ьh'ане у чэнд к'öлфэтед майин т'эви Дилбэре зу-зу хwарьна гэрм данин сэр т'эхтэ. Дэ'wэтвана эшqе т'эзэ вэдьхwарьн, лаqьрди дькьрьн, дьк'эпйан, дьлистьн, ша дьбун.

Эшq иди к'öта дьбун. Дилбэре к'ас hьлда. Гьшк кэр' бун, сазбэнда дэнге хwэ бьр'и. Дилбэр сэкьнибу, к'асэ дестда дьхwэст хэбэрда, ле ькарбу, шабуна ч'э'ве we т'ьжи hесьр бьбун, зман ле нэдьгэр'ийа. Гьшка ль we дьнhер'ин у hивийа хэбэрдана we бун.

—Эз,—Дилбэре т'ука хwэ даqöртанд у хэбэрда,—иро бист сали щаhьлбум, гhиштмэ мэрэме хwэ, дьле мьн р'эh'эт бу. Баве К'элэш э'мре хwэ да Wэт'эн, мьн сонд хар, wэки нэhельм дуе мала wи бе бьр'ине. К'элэш хут мина баве хwэйэ.

Әwe ль сьфәте мере хwс нӈер'и, гьшка жи бәре хwә сьфәтда кьрьн, сәре хwә кьрьи бәр хwә у р'абун и'ийа.

—Мәрәме мьн hатә сери...

Дилбәре чахе хәбәр дьда т'әмамийа э'мре we, әлулиа кӧ әwe дитьбу hатә бәр ч'э'ва, әwe дьхwәст дәрhәqa wи гьшкида хәбәрда, ле дит, wәки меван гьшк и'ийа сәкьнинә, мәлул бунә, дәст хwәда хәбәра хwә гӧhаст.

—Меванед э'зиз,—әwe гот,—сәр т'әхте дә'wәте нә щаиз бу мьн Өса хәбәрда, ле бьбахшиньн, дьле мьн шабуна т'ьжи бьбу у....

Гьшк р'уньштьн.

—К'әләш, Сисе,—Дилбәре бь дәнгәки бльнд гот.—әз wәр'а хwәшбәхтие дьхwәзьм. Әз дьхwәзьм hун Өса сәрhәв бьшәwтьн, Өса жь hәв h'ьзбькьн, чawa хушка мьнә мразр'әш Гӧлсьи у дәргстие we бун, hун Өса h'әйра hәвда бьн, шӧхӧлк'ар у хирәт бьи чawa де у баве wә бунә. К'әләш, Сисе hун дәwләт у щмаә'та хwәр'а Өса h'әлалбьн, чawa...

К'әла Дилбәре диса т'ьжи бу, нькарьбу хәбәрда. Әwe бәре хwә шькле мере хwәда кьр, ле нӈер'и. Гьшка фә'мкьр Дилбәр чь дьхwәзә бежә, диса р'абун и'ийа у ль wи шькли нӈер'ин, кӧ we дәqe тә qәй дьгот wанар'а дьк'әнә, т'әви wан ша дьбә у дьбе: «Мьн у гәләке мина мьн э'мре хwә да W'әт'әи, wәки hун иро аза у сәрбәстбьи, әщq у шабьи, хә'wәте бькьн...»

Сисе у К'әләш ве щаре шьпйа дәсте hәв qәwин гьртьи, гьвапитьи, ч'э'ве hәв нькер'ин у дьле хwәда hәвр'а готьи: «Әм сонд дьхӧи, әме Өса бьи...»

Дилбәр вәгәр'ийа бәре хwә щмаә'теда кьр, К'әләш у Сисе нӈер'и. Щарәкева бәнгәе we hатә гӧhастьне, бәшәра we хwәш бу. Бәшәра гьшка жи пер'а хwәш бу.

—Әщqи wә гьшка,—Дилбәре гот.

Диса бу р'ьнгина дәф у зӧр'не...

Тае т'әне

Р'ожәкә паизейә хwәш бу. П'әнще тә'ве авичьбунә сәр гӧнд, ле wана haqa зор нәдьда гӧндийа, чьмки жь ч'йае сәрбәрф бае hеньк дьhат, п'әнще тә'вер'а дьк'әтә щәнге у әw бет'aqәт дьжьр. Әwе р'ожа hеньк нава гӧндда мәрьв кем дьhатьнә к'ьвше. П'арәкә гӧндийа дәшта колхозеда дьхәбьтин—нан жь бәр комбайне дьк'шандьнә гӧнд, hьнәкл жь зовие бәрп'ала ч'ие к'ӧләш дьк'ьшандьн бедәра колхозе, йа кӧ п'әр'е гӧнд бу, сәр р'йа кӧ дьчу мәрк'әза нәh'ие, hьнәка зәвиед,кӧ комбайн ькарбу ле бьхәбьтийа, к'еләнди дьк'шандьн, hьнәк жи бедәра колхозеда дьхәбьтин. Гьшк дьхәбьтин.

Жь п'ала ч'йе, жь нава зәвийа, жь бедәре колхозе дәнге к'ьлама qиз у хорта дьhат. Чьqас әиq у шабун hәбу нава wан к'ьламада. Wана мәрьв р'ӧh' у щан дькьрьн, h'ӧньре wани хәбате

зә'ф дькьр. Ле к'ьламе дьлк'әтьне әвина хорт у qизед бәнгибуйи дha зедә дькьр.

Бедәра колхозеда хәбат дьк'әлийа. Дәнге малатилке, йа кӧ к'ӧләш h'уфи хwә дькьр у к'еләкә we сег'ща гәньме сор мина т'опәке бльнд бьбу, бәлайи чарhьлqә дьбу..Нава wи дәнгида, нава we к'әл у бина хәбатеда ньшкева qур'тина автое hат. hәма к'еләка бедәре хортәки нивчәйи демqәмәр. wәки бәре сьмеле wи худабун, бәшәрхwәш жь автое пәйа бу у бь дәнгәки бльнд сәлам да гӧндиед хwә,.

Гӧндики сәрә, кӧ архальхәки р'әш хwәкьрьбу, дәзмаләкә сор сәре хwә п'еч'а бу у жь бәр малатилке гәньм дьк'ьшанд, ньшкева хwә авитә п'есира wи хорти, әw бь h'ӧба дьла h'әмезкьр, э'нийа wи р'амуса, паше дәсте хwә стӧе wир'а бьр у шабуна ч'э'ве wи т'ьжи hесьр бун.

—Qанат ч'э'ве тә р'они, шькьр Ә'ло hат гьhиштә тә, тә зә'ф т'әфәк'урийа wи дьк'ьшанд. Жь чар алийа wа дьготьн wи гӧндий, кӧ хорте т'әзәhати h'әмезкьрьбу.

We дәме чәнд к'ӧлфәте сәрә, кӧ сан жь бәр малатике дур дьхьстьн, әмәке хәбата хwә hьштьн у ль wи хорти мезә кьрьн.

— Чь то хорт же дәрк'әтйә, мьразе де у баве пеба, мәрьв h'әwас—h'ьзмәк'арә wи, бәжн у бала wи

бьнhер'э, э'йни wэхте wи у ээwащейэ,—wа гот к'ӧлфэтэкэ бэжнбльнд, кӧ жер'а дьготьн h'эвсе.

Qанат жь кӧр'е хwэ т'ер нэдьбу, hэй щара дэсте хwэ ль намьла wи дьхьст, ч'э'ве wи р'адмуса у hэвал, щинаред хwэр'а, кӧ дора wи у кӧр' т'оп бьбун у ч'э'вр'онайи дьданэ wи, хэбэр дьда.

— Qанат, эз чаwа дьбиньм, тӧ жь Ә'ло т'ер наби, Ә'ло жи жь р'йа дур те, нha wэстиайэ, hьлдэ hэр'э мал, эме хэбата тэ бькьн. Wа гот бригадире колхозе Р'эшо у qэй бежи хэбатчийа фькра wи фэ'мкьрьн у hэр кэс хэбата хwэва мжул бу. Малатилкэ, кӧ we дэме сэкьнибу, диса хэбьти.

Qанат дэсте wи нэ жь кӧр' дьбу, wэки wийа т'эне бьшинэ мале, нэ жи жь хэбате, ахьр бригада wана we р'оже hьнэки жь йа дьне шунда дьмэ. нан кем т'эслими к'илэре кьрьбу, эwи жи нан дьк'ьшанд, гьник к'этьбунэ хирэте, wэки h'эта эваре э'сэйи илана хwэйэ р'оже зедэ бьqэдиньн. Лэ wэхта бригадир у hэвала готьне, wэки эwе хэбэта wи бькьн Qанат у Ә'ло хатьре хwэ жь wана хwэстьн у чунэ нава гӧнд, бэрбь мала хwэ, йа кӧ феза гӧндда бу, бэри'ала ч'йе.

***

Ә'ло тае т'эне бу, де у бав пер'а дьqaqьщин, бь wийа фьр'нах дьбун. «Ә'ло нэр' у баске мьнэ» hэрт'ьм дйа wи, Гэwре, щинарар'э дьгот. Qанат у

Гэwре колхозеда дьхэбьтин, сал бь сал h'але wана дha хwэш дьбу, жь колхозе гэлэк пан, hасьлэт у п'эрэ дьстэндьн, хwэр'а павмал дьк'ьр'и, от'ахэкэ фьрэ у р'онайи чекьрьн. Мале wан жи hебу—ч'елэкэк у чанд пэз. Кэванийа мале qаз у мьриик жи хwэй дькьрьн. Эвара wэхте щинар дьhатьн мала Qанат у шэвбьherийа хwэ дькьрьи, h'але hэв дьпьрсии, Гэwре т'ьме дьгот: «шькьр эм кемасий т'ӧ тьшти нак'ьшиньн, эм жь h'эму тэ'ли у тэнгасийа хьлаз буна, буна хwэйе мал у h'ал, кӧр'е мэ жи hии дьбэ, мэр'а дьгhижэ». Ле Щарна гава р'ожед зэлулийа we дьк'этьнэ бире, awe дькьрэ ахии, сэре хwэ бльнд дькьр у дьгот: «Бьра эw р'ож hэр'ьи у вэнэгэр'ьн, мэ чь чатьнайи, чь тэнгаси дьк'ьшанд, чь зэлули дит». Эмэке, чаwа эw, ӧса жи Qанат у щинаред кӧ дора-т'эхтэ р'уньштьбун, кэр' дьбун, qэй бежи дьк'этьнэ мьтала, р'оже хwэйэ дэрбазбуйи бир данин. Т'эне эмэке, де паше wана сэре хwэ бльнд дькьр, ч'э'ве hэв дьhер'ин, бэшэрхwэш дьбун у тэ qэй дьгот hэвр'а дьбен,— «эh бэсэ эм wан р'ожед хwэйэ р'эш, wэки мэ бэри зэмане созетие дэрбазкьр, бир биньн, нэ ахьр шькьр эмэ иди азанэ, сэрбэстьн у нha бь милиона мэрьвед жь wалатед мэ дэр хwэзьла хwэ ль мэ, ль диwана мэ, ль р'ожа мэйэ ироинэ ша у бэхтэwар тиньн». Бэшэра гьшка хwэш дьбу, дэрhэqа хэбата хwэйэ р'ожеда хэбэрдьдан, лаqьрди дькьрьн. Паше hэркэс р'адьбу

дьчу мала хwэ, бона hесабэ, wэки сьбе р'ьнд бьхэбьтэ, жь hэвалед хwэ шэрми нэминэ.

Чахе щинар бэла дьбун, Гэwре Ө'ло р'адьзанд, пше эwе у Qанат qсэ дькьрьн. Гэwре hэрт'ьм дьгот: «Qанат хwэзьл we р'оже, wэки эм Ө'ло бьзэwщиньн, бьбьн хwэй буж, хwэй нэви». Qанат сьмеле хwэйэ п'алькы ба дьда у дьгот: «Ө'ло иди мэр'а дьгhижэ, дьхунэ, чэнд сала шунда эме дэ'wатэкэ Öса бькьн, wэки дьне—э'лам зэндэ бьгрьн, бьзанбьн, wэки эз нэ Qанате бэремэ, кӧ мьн щэм аг'а у бэга хӧламти дькьр». Wана Öса бь hэвр'ь хэбэрдьдан у хэwр'а дьчун. Hэрда жи т'ьме хэwнеда р'ьнгина дэф у зӧр'не дьбhистьн.

Сал дэрбаз дьбун, Ө'ло иди де у баве хwэр'а дьгhишт. Эwи мэк'т'эба гӧндэ h'эвтсалэ к'Ötакьр у р'ожэке бэре хwэ да бажер, бона мэк'т'эба механизасиа малhэбуна гӧндитиеда hинбэ.

***

Гэwре h'ьзнэдькьр, wэки кӧр'е we жь гӧнд hэр'э.—Дэ щаhьлэ, хамэ,—Гэwре мере хwэр'а дьгот,—тэ ньhер'и сэрма кьр, нэхwэш к'эт... На, кӧр'е мьни тае т'эне гэрэке qэт р'ожэке жи жь мьн дур нэк'эвэ.—Qанат сэрда hерс дьбу, пеше жи бэр дьле wеда дьhат у дьготе, wэки Ө'лое hэр'э, бьбэ мэрьв, п'ешэк дэст бинэ. Мэрьве бе п'ешэк чэнд

шэйа hежайэ,—эwи жьнер'а дьгот,—бьра hэр'э hинбэ, у wи чахи эме дэ'wэтэкэ Öса бькьн...»

—Qанат, эзе тэр'а qайл бьм,—р'ожэке Гэwре готе,—эгэр эм Ө'ло hэма нhа, бэри чуйина wи бажер бьзэwщиньн. Гӧнде мэда, гӧндед щинар, т'ьжи qизьн, тӧ qиза к'е жи бьхwэзи дэсте тэда нанл нькьн, we бьдьн.

Wэхта Гэwре у Qанат хэбэрдьдан Ө'ло, кӧ чубу мэрк'эза нэh'ие бона к'аг'эзе хwэ hазьркэ, hатэ мале. Де дэст хwэда хwарьн ла бэр у жь от'ахе дэрк'эт. Wэхте дэрк'этьне эwe ч'э'в кьр мере хwэ, эw да сэрwэхткьрьне, wэки дэрhэqа фькра wеда Ө'лор'а бежэ. Ө'ло нан дьхwар, hьм жи бабе хwэр'а хэбэр дьда, ша дьбу, wэки h'эму к'аг'эзе хwэ hазьркьрьнэ у гэрэке сьбе hэр'э, йане на, we дэрэнги бьк'эвэ. Бав жи нер'а ша дьбу, сэре хwэ дьh'эжанд, тэ qэй дьгот дьхwэзэ бежэ—сламэтибэ, ог'ьрбэ.

—Ө'ло, дэлале мьн,—баве готе, wэхта эwи нап хар к'Öта кьр,—тӧ зани эз дьхwэзьм, wэки тӧ hини п'ешэкэкиби. Дьбини нhа хэбат бь машина те кьрьне, гэрэке сэрэдэрие жь wана бьки. Т'эне дйа тэ hьнэки бэр хwэ дьк'эвэ, нькарэ бе тэ бьминэ...

Ө'ло ньшкева жь щие хwэ р'абу, бэрбь дерн чу, дьхwэст гази дйа хwэ бькра, ле баве нэньшт.

—Гази дйа хwэ мэкэ, эз дьхwэзьм фькра wэ

т'əмам тəр'а бежьм. Дə шькьр, тӧ иди гһиштийи, дйа тə дьхwəзə, wəки əм дəсте qизəке тəр'а бьгрьи паше тӧ һəр'и. Дə дейə, wер'а чəтьнə дӧ сала бе тə бьминə. Ле һəрке əм дəсте qизəке тəр'а бьгрьи, дйа тəе бь we шабə у т'əфəк'урйа тə we кем бьк'шинə.

Ӧ'ло соро—моро бу, ньзанбу чь щабе бьдо баве хwə. Əw сəр к'ӧрси р'уньшт, һьнəки фькьри у паше бəр хwəда бавер'а гот.

— Баво, нə ахьр əзи һəла бьч'укьм, гəрəке һəр'ьм һинбьм, п'ешəкəки дəстбиньм, бьбьм мəри. Əм к'əнге гəрəке т'əрка ə'дəте кəвн бьдьи, чь wəхте мьи зəwащейə? Əwи гот паше жь щие хwə р'абу, бəрбь п'əнщəре чу, к'т'ебəк һьлда дəсте хwə у ль we нь**һ**ер'и.

Qанат фə'мкьр, wəки Ӧ'ло qайил набə, wəки wийа иһа бьзəwщиньи, паше жи Ӧ'ло жер'а гот. готи сьбе иди һəр'ə, əгəр нəчə, wи чахи шӧхӧле wи we бьт'ар'ьбə, кӧр'е wие жь һəвала шунда бьминə, һəма жь кӧр'е щинаре wэн Qəрəман, wəки пар курса тракториста к'ӧтакьрйə у иһа буйə бригадире тракториста, механизаторəки ə'йан.

—Ӧ'ло, р'асти жи нава ə'дəте мə кəвнда гəлəк тьшт һəнə, wəки һ'əта иһа жи гəлəк зьраре дьдьнə мə,—Qанат qӧлашəк щьг'ара хwə хьст у сəр хəбəра хwəда зедəкьр,— тӧ гəрəке һини п'ешəкəкиби, паше əме тə бьзəwщиньи. Əзе дйа тəр'а хəбəрдьм, we биньм йоле, тӧ гəрəке сьбе ə'сəйи һəр'и, ле тӧ гəрəке соз бьди мə, wəки тə чawa мək'т'əб к'ӧтакьр у һати, бьзwьщи. Дə əм иди мəзьи буне...

Ӧ'ло к'т'еба дəсте хwəда диса дани сəр п'əнщəре, иелики баве хwə бу у əw һ'əмеяқьр. We дəме бу ч'ьр'ина дери, Гəwре һатə һӧндӧр'...

***

Əw чəнд р'ож бу, wəки Ӧ'ло жь бажер һатьбу. Əw к'ьвшкьрьбуи комбайнчие колхозе. Сəдре колхозе һəла бəри һатьна Ӧ'ло жь директоре СМТ—е никвкьрьбу, wəки ə'сəйи wийа бьшиньне колхоза wан. Бьра механизаторе мə жь гӧнде мəбьи, əwана зьмане хwəлийа мə р'ьид заньи, сəдр дьгот.

Льнге Qанат у Гəwре ə'рд нəдьгьрт, wəки кӧр'е wана п'ешəк һинбуйə, нане колхозе дьдьрү, бь машина хwə хəбата гəлəк мəрийа дькə, гəньме сор дьшинə э'мбара колхозе у зутьрəке əwанае бəр хəбата хwəва жь wи гəньми биньнə мала хwə.

—Qанат,—р'ожəке Гəwре готə wи,—нə ахьр мə qрар кьр, wəки Ӧ'ло чawa хwəндьна хwə к'ӧта бькə, бе, гəрəке əм wийа бьзəwщиньи. Əва иди чəнд р'ожə кӧр'е мə һатйə, тӧ чawa те к'ьвше дəрһəqа we ньрседа нафькьри, нəви, тӧ тьмайа п'əра дьки?

Qанат, кӧ дəра т'əхте нан р'уньштьбу ишто—

иштэ хwарьн дьхwар, кэвч'ие дэсте хwэ дани, сэре хwэ бльндкьр, ч'э'ве к'ӧлфэта хwэ ньhер'и, сэре хwэ бьр—ани у диса кэвч'и hьлда дэсте хwэ.

Гэwре жь бэнгзе мере хwэ фэ'мкьр, wэки мэ'ни нэ п'эрэнэ, ле тьштэки майин, wэки Гэwре hэла hаж пе т'ӧнэ.

—Ле мэ'ни чьйэ, дэ зу бежэ?—Гэwре hьм hерсбуйи, hьм к'элогьри жь Qанат пьрси.—Нэви Ә'ло бе мэ хwэр'а qизэк дитйэ?

Qанат h'эмди хwэ нане хwэ хwар, к'ӧтакьр, qӧт'ийа хwэ жь щева хwэ дэрхьст, щьг'арэк п'еч'а, жь щи р'абу, незики Гэwре бу, мьле we гьрт, ани, эw к'елэка хwэ да р'уньштандьне. Эwи дӧ—се qӧлап щьг'ара хwэ хьст, паше бь дэнгэки нэрм wa готэ Гэwре:

—Тӧ hэw зани мьн созе хwэ биркьрйэ, wэки дэ'wэтэкэ ӧса гэрэке бькьм, кӧ гьшк зэндэ бьгрьн, на хер. Мьн бирнэкьрйэ. Тӧ hэw зани эз тьмайа п'эра дькьм, чь сонде дьхwэзи тэр'а бьхӧм, на. Р'астэ щаhьлед мэ, кӧ т'эзэ р'абунэ, дьбен qэлэн тьштэки хьрабэ, тьштэки э'йбэ, гэрэке эм бе qэлэн qизе хwэ бьднэ мер, кӧр'е хwэ бьзэwщиньн, ле...

Qанат hэла готьна хwэ к'ӧта нэкьрьбу Гэwре дэсте хwэ ӧса qэwин ль чоке хwэ хьст, ширqиникэ ӧса hат, тэ qэй дьгот щер'эки вала зэрп ль зьнарэки хьстьн.

—Нэви тӧ жи гӧр'а wана дьки, дьхwэзи э'дэте кал у баве мэ п'еп'эски, чьма хwэ дэсте мэ но бьп кэвьрдэнэ, wэки эм кӧр'е хwэйи тае т'эне бе qэлэн бьзэwщиньн? Qиза бе qэлэн чьйэ? Эв йэка qэ бэр аqьле мьнр'а дэрбаз набэ... Бу иска—иска Гэwре

Qанат, кӧ we р'оже хэбата хwэ зу к'ӧтакьрьбу у hатьбу мале, щьг'ара хwэйэ весийи вехьсьт, жь щие хwэ р'абу, незики п'энщэре бу, вэкьр у ль бэста бэр гӧнд мезжьр.

Бае эварейи hенык дэнге комбайне дани дьгihандэ гӧнд. Жь гьшка зутьр Qанат у Гэwре эw дэнга дьбhистьн, жь гьшка зэ'фтьр эwана бь wи дэнгир'а ша дьбун, фьр'нах дьбун.

Qанат, кӧ п'энщэрер'а дэвра дьhер'и, wэхте дэнге гьрие Гэwре бьhист, ньшкева шунда вэгэр'ийа, бэре хwэ Гэwреда кьр у мэрд—мэрдане гот:

— Эме иро Ә'ло бьзэwщиньн...

***

Эвар бу. Тэ'рие э'рд hьнгавтьбу, гава бу гӧр'ина э'wра, бьруске вэда, баране hур—hур дэстпекьр. Бедэра колхозеда we эваре дha зэ'ф мэрьв hэбун. Колхозван гьшк hатьбун алие хэбатчие бедэре бькьн, wэки нан wьр нэминэ, нэк'эвэ бьн шьлие, дерс нэбэ. Мера у жьна бь автое у фьрг'уна нан дьк'ьшандьнэ к'илэра колхозе. Р'астэ баран дьhат, хэбата

колхозе дькарьбу шунда бык'эта, гэлэка жи шӧхӧле мале hьштьбун у hатьбун, ле гьшкэ шабун, щаhьла к'ьлама «Wэй баране» дьготьн, лаqьрди hэвдӧ дь. кьрьн.

Чьма гэрэке эwана ша нэбуна, гава we р'оже wана плана т'эслимкьрьна нан зедэ qэдандьбун, гава нани п'ьр' бу, анщах пер'а дьгиhандьн, wэки нан жь бэр комбайне у малатилке бык'шиньн. hэла гэлэк щара Э'лое комбайнчи щэм к'атьбе т'эшкилэта партиае шькиате бригадира дькьр, wэки эwана нан зу жь бэр комбайне нак'ьшиньн у р'уе we йэкеда хэбата wи шэриэзэ дьбэ. Зутьрэке т'эмамийа нан жь бедэре гӧhастьнэ к'илэре.

Щьват бу. Сэдре колхозе, кӧ хортэки бэжи бльнди навмьлфьрэ бу у т'ьме бь дэсте xwэйи р'асте сьмеле xwэ бадьда, э'лами колхозвана кьр, wэки бэйраqа нэh'иейэ сорэ дэрбазок, бона жь wэ'дэ зутьэ у зедэ qэдандьна плана спартьна нан, данэ колхоза wан. Гьшк ша дьбун, эмэке wана дэйа нэчубу. Эмэке Э'ло жи нава хэбата кьрида кем нибу.

—Э'лое мэ,—нава хэбэрдана xwэда сэдре колхозе гот,—р'астэ исал т'эзэ сэр комбайне дьхэбьтэ, щер'бандьна wи кемэ, ле эw жь хэбата xwэ h'ьз дькэ, qэwата xwэ наhевшинэ у кӧр'эки хирэтэ, лэма жи плана xwэ т'ьме зедэ дьqэдинэ. Гава дьне хэбатчие СМТ—е бь т'еле э'лами мьн кьрьн, wэки

бэйраqа wанэ сорэ гарбазок данэ хэбатчиед агрегата Э'ло. Эва йэка шабуна мэ дӧщар дькэ.

Wэхте сэдр хэбэр дьда Э'ло сэре xwэ кьрьбу бэр xwэ, соро—моро дьбу, худане сэр'а давит. Щара э'wльн бу, wэки эw дьхэбьти, у щара э'wльн бу, wэки п'эйе wи зьламе р'унэрм дьдан.

—Ало, ало эз дьhем,—сэдре колхозе гот гава зэнгле т'еле бьhист у т'ел hьлда дэсте xwэ, К'и Э'ло? Эh набэ, wэки сьбе бе? Дэ п'ак, эзе бьшиньм.

Э'ло сэре xwэ бльндкьр у ль сэдр ньhер'и.

—Э'ло, ле тӧ hэw зани бэйраq ӧса hеса дьк'эво дэсте мерьв. Директоре СМТ—е гот тӧ у хэбатчиед агрегата тэ гэрэке hэма нhа hэр'ьи СМТ—е бона бэйраqа сор биньн.

Щьват иди к'ӧта бьбу, Э'ло лэзэ—лэз hатэ мале, к'аг'эзе xwэ hьлдан у эwбу дьхwэст жь мал дэре, Гэwра де незики wи бу hатэ р'уа, эw h'эмез кьр.

—Ч'ара мьн, п'эр' у баске мьн, тӧ иди шькьр нэ е ширэтани, мьн у баве тэ qраркьрйэ, wэки иро дэсте qизэке тэр'а бьгрьн, йан жь гӧнде Гӧлстане, йане жи жь гӧнде Бэраве, дэh hэрд гӧнд жи незики мэнэ.

Э'ло, кӧ we дэме шабуна бэйраqе дьлдэбу у дьфькьри чаwа бькэ, wэки вьр hада жи нава хэбатеда р'успи дэре, чахе хэбэред дйа xwэ бьhистьи, тэ qэй гот ава сар сэрда кьрьн, к'ефсьз бу.

—Дае,—әwи бь тәһәроки хәйиди готә дйа хwә,—һәла wә'де мьн зәwаще нинә, әз һәла т'әзә дьхәбьтьм. К'әнге wә'де мьн зәwаще һат әзе хwә—хwә тәр'а бежьм. Әз нһа гәрәке һәр'ьмә СМТ—е, Qанат жи незики wана бу у дьхwәст тьштәк быготә Ә'ло, ле Гәwре сьре нәда wи.

—Дәһ хорт у qиз гьшк жи шәрм дькьн, к'и р'уе де у баве хwә дьсәкьнә у дьбе мьн бьзәwщиньн, йане бьднә мер.—Гәwре ль мере хwә ньһер'и у wир'а гот,—Ә'ло бьра һәр'ә сәр шöхöле хwә, ле тö чәнд лawька һьлдә у һәр'ә дәсте qизәке быгрә. Наше әwе дәсте хwә стöе Ә'лор'а бьр, бь һ'әwас у һ'ьзмәтк'ар wи ньһер'и.

— Мьн гöстилкәкә öса дәргстийа тәр'а к'ьр'ийә, wәки бьра надә бьре, хwәде мьн qöрбана тә у дәргстийа тәкә.

—Баво,—Ә'ло гот,—һәрке лawьк пьрса мьн дькьн, бе чу СМТ—е.

Ә'ло дьхwәст иди жь мале дәре, ле ве щаре баве әw әглә кьр.

—Дйа тә гöнәйә,— Qанат готе,— мьн дәсте wеда ад у qрар кьрйә, wәки иро дәсте qизәке тәр'а бьгрьм. Әwе хәwнәкә хьраб сәр хwә дитйә, дә к'и занә... Тö зани де у бав әwләдед хwәр'а хьрабие нахwәзьн, дә әз жи хwә нә хамьм, әзе тәр'а qизәкә öса бьвиньм, wәки гöнди у щинар сьбе һ'әта -эваре дәрһәqа wеда хәбәрдьн. Ог'ьрбә һәр'ә сәр шöхöле хwә.

—Баво тьште öса нәки, wә'де мьн зәwаще нинә... Әзе дәрәиг бем, Ә'ло гот, дәри вәкьр, дәрк'әтә дәрва, бәре хwә да нвисхана колхозе, wәки автое сиарбә у һәр'ә. Бае һеньк әw бинсьвькьр. Ә'ло диса дәрһәqа бәйраqе у хәбатеда дьфькьри. Wәхте әw дьчу СМТ—е у р'ева, гава хәбәрдана дә у баве дьк'әтә бире, әw хwәда дьqьщqьщи, һерс дьбу у щарна бәр хwәда дьгот: «ах әw ә'дәте ковн» Щарна әwи хwәхwә жь хwә дьпьрси: дьqәwьмә де у бав бе wийа иро wийа бьзәwщиньн? у әwи щаба хwә дьда: тьште öса наqәwмә... Ле гава дәрһәqа we пьрседа дһа к'ур дьфькьри у дани бира хwә, wәки гöндда чәнд хорте мина wи жи бь wи щур'әйи де у бава зәwщандьнә у паше ахьрийа wана чьqас хьраббуйә, хофе у р'ьщафе әw дьгьрт.

***

We шәва хwәш, кö пәй баранер'а бина гöл у сьсьна дьһат, мала гöндие Гöлстане, Сьлое Дәwрешда, т'әне дö мәрьв ша нәдьбун.

— Qизәкә бьра qöрбана wәбә,—Сьло готә мевaнед хwә, кö жь гönде щинар һатьбун у готә жьнә хwә, wәки т'әхтә р'асткә.

Qанат у лawке пер'а һати ша дьбун, wәки

Сьло хәбәра wан әʼрде нәхьст у әw шәрми вәнагәрʼынә мал. Калəки дəвə—дəви 65 сали, кӧ Qанатрʼ ı hатьбу хазгинийа, тʼьзбие кʼарбар дькʼьшанд, наѣмала Сьло дьнhерʼи, жь хwәйе мале пьрси:

--Хьнами, тьштəки əʼтʼб нибə, əw зьлама кʼийə, wəки нава щиданə, чьма рʼанабə, тʼəви мə кʼефкə, шабə, рʼожа hа?

Хорте кӧ нава щидабу, сəр пьште вəлəзнаибу гава əв хəбəред кале бьнистьн, вəгəрʼийа сəв кʼеләка рʼасте, бəре хwə да диwар, кьрə əʼнтʼин. Ньвина wи öса hьлдькʼəт—дадькʼəт, тə qəй дьгот йəк wийа дьфətьсинə у əw бəр хwə дьдə, wəки Жь дəсте wи хьлазбə у тʼер бине бькʼьшинə. Кʼефл хорт тʼӧнə бу...

Сьло меванарʼа шьровəжьр, wəки əw хорт харзие wан те, жь гӧнде щинар hатйə, wəстиайə, ləма кʼətийə щи.

—Мəме, бьре мьн,—Сьло готе,—хазгине qизхала тə hатьнə, рʼабə.

Калəмере кӧ Qанатрʼа hатьбу, иди кʼефхwəш бубу, əwи кʼасəк шəрава рʼəш жи сəр хwəда кьр у гава дит хорте вəлəзйаи нахwəзə жь щи рʼабə, нава хwəда пʼьнгьрʼи...

—Щаhьлед нha жь рʼйа хwə дəркʼətьнə, гӧрʼа мəзьна накьн, нахwəзьн пəй əʼдəте кал у баве мə həрʼьн, дьбен əм гəрəке qизе бьвиньн паше мə бьзəwщиньн, həла hьнəк жи hənə qафсəqətие дькьн

дьбен qəлəн гəрəке жь ортʼе бе hьлдане, гьва əw тьштəки хьрабə. Ло баво, баво qиз жи натʼəwьтьн, əw жи дəрhəqа грара əʼдəте кəвнда хəбəр дьдьн.

—Ло мал авао,—апе Сьлойи калəмер, кӧ жерʼı дьготьн hʼəмид, готə меван,—ван рʼожа хwəзгиние qиза. щинаре мə, Тəйо, hатьбун, əwи у баве зəʼве həврʼа həре кьрьи кʼӧтакьрьн, ле тӧ wəрə бьнhерʼə əwе qизьке чawа hʼӧрмəта де у баве хwə, ло əʼдəте кал-баве мə əʼрде хьст, рʼуе баве хwə сəкни у готе: qət нəбуйə əз wи хорти нахwəзьм. Qила мəрьвайə öса, wəки qət тʼӧнəбə, жь hʼəмуйа четьрə. Мьн вьр 20—25 сал пешда 3 qиз данə мер, qə тӧ бе йəке жь мьн, йане жь дйа хwə пьрси əм wана дьдьнə кʼе.

Чахе ван həврʼа хəбəр дьда, əшqа həвдӧ вəдьхарьи, Зəре, кӧ hатьбун дəсте we Əʼлорʼа бьгрьн, малда кʼеләка дйа хwə рʼуньштьбу у дькʼəwтьри, hесьр мина барана we əваре жь чʼəʼве we дьhатьн.

—Дае щан,—əwе сəре хwə дани сəр чока де у хəбəрда,—мьн мəдə мер, əз нахwəзьм меркьм, əз wи хорти нахwəзьм, мьн əw нəдитйə, дае щан.. У иди нькарьбу хəбəрда, дькьрə hʼьнгə—hʼьнг. Ле де бь пʼелпа дере хwə hесьре we тʼəмьз дькьр, гӧлие we бадьдан.

—Wəйла мьн пʼорʼ кӧрʼе, əw чь гьлинə əз жь тə дьбhем, хəлq wан хəбəре тə бьhʼəсə, əме нава дьне аʼлəмеда ььбьнə сосрət,— Гəwре кʼəлогьри

гот.—Qиза мьн, бäве тə бäве зə'ве нас дькə, дьбе мала wана малəкə башə, гӧнд жи незики мəйə, эзе т'ьмə сəр тəда həр'ьм у бем, иди тӧ чь жь хwəде дьхwəзи, тӧйə иди 18 салийи, wə'де тə у меркьрьне иди зува дəрбаз буйə. Щарəкə дьне əа wан хəбəра жь дəве тə бьбьhем эзе э'щебəкə гьран биньм сəре хwə, тӧ жи хwə нəбуйи qиза Тəйо?

Həла Зəре дьгьрйа, we у де хəбəрдана хwə к'ӧта нəкьрьбун, гава апе we hатə hӧндӧр'.

—Хане дə зу бькə,—əwи готə жьна бьре хwə,—Зəре бинə от'ахе.

Гава каләмере Qанатр'а hати гьстилк кьрə т'ьлийа Зəре, Зəре хwəст дəсте хwə шунда бьк'ьшинə, нəhелə, wəки гьстилке бькнə т'ьлие у бежə, wəки нахwəзə меркə, ле ньшкева чахе ч'э'ве баве у де ньhер'и, чахе хəбəре де к'этьнə бире, əwe хоф к'ьшанд, ләрьзи, кале hеса гьстилк кьрə дəсте we у э'нийа we р'амуса. Кале дит, wəки hесьр жь ч'э'ве Зəре барин, əwи т'əг'минкьр, wəки əw hесьре шабуненə.

На, кефа Зəре жи т'ӧнə бу, дьле we ч'ьлмьси, əwe бьн ч'э'вар'а ль ньвина хорте вəлəзиаи ньhер'и, тəвьзи щане wер'а чун, дьне бəр ч'э'ве we р'əш бу, от'ах сəр сəре wер'а чу у hат, əw шəwши, ньндьк ма wəки бьк'əта, ле дйа we, кӧ к'елəке сəкьнибу, мьле we гьрт əw жь от'ахе бьрə мале. Зəре wəхта гьништə бəр тəндуре, qӧдум иди чоке wеда нəма, əw к'ət, дйа wейа кьрə qир'ин əw h'əмезкьр, ава сар чьрпандə сьфӧте we. Зəре сəр h'ьше хwəда hат.. Əл wи хорти h'ьл... У həла хəбəра хwə к'ӧтанəкьрьбу щарəкə дьне хwəва чу.

We дəме дӧ мəрийа сьвдəреда дьзикава həвр'ə дəрhəqа тьштəкида хəбəрдьдан. Жь хəбəрдана wанл дьhатə к'ьше, wəки əw дəрhəqа п'ərада хəбəр дьдьн. Йəк Сьло бу, е дьне Qанат.

***

Бəрбанга сьбе бу, гава йəки дəре мала Qанат к'ӧта у хwəйе мале, кӧ жь əщqа əваре к'ətьбу нава хəwа hьнгоре, ньшкева жь щие хwə qӧлоз бу, ләмп вехьст у банəда бəр дери. Э'ло дəри дьк'ӧта.

Гава Э'ло hатə hӧндӧр' сьбəхери нəда баве хwə, у wəхте Qанат бəнгзе wи ньhер'и, дəст хwəда ге дəрхьст, wəки кӧр'е wийи hерсбуйиə. h'əзар у йəк тьшт h'ьше wир'а дəрбаз бу... Гəло к'е к'ефа лаwe wи к'ətйə, дьqəwьмə сəрмакьрйə, йане жи бьрчи майə, йане жи к'и занə дьqəwьмə э'щебəк hатйə сəре комбайина wи... Qанат hа-дьфькьри у к'ətьбу мьтала.

—Бəсə тӧ гӧр'а дйа мьн бьки. Wə əз нава həвалада кьрьмə сосрət, нə мьн wəр'а гот wə'де мьн зəwаще нинə, паше жи мьн гава qизьк нəдитийə,

wейа наз накьм, же h'ъз накьм, hуи чаwа дэсте we мьнр'а дыгрьн, нишан дыкьн. Э'ло р'астэ hерс бы-бу, ле гава эв хэбэред пашьи готьи жь шэрма соро—моро бу.

—Паше жи....

—Паше жи чь? Мьи т'ьре тёе шаби, ле... Ч'э'ве Qанат т'ьжи бун. Эгэр эwи жь йаше хwэ шэрм нэкьра, т'энебуйа we бьгьрйа. Ле эwи хwэ аэвткьр.

—Тё т'ьме дьбежи, wэки э'дэте кэвн гэлэк зьрар дайэ щмаэ'та мэ, ле паше жи дьхwэзи бе хастьна мьн, мьн бьзэwщини, hэла Qэлэн жи бьди. Э'ло эв хэбэрана нэрм бавер'а готьи, гава эwи ч'ё'вед Qанатэ т'ьжи hесьрбуйи ньher'и,— нэ щмаэ'те хwэхwа готйэ бук гэрэке бь дьле зэ'ве бэ, ле тё...

Wэхте хэбэрдана баве у кёр' Гэwре жи, кё нава хэwа ширьнда бу у хэwнеда дьчу р'уе бука хwэ, wэки эw Qэт нэдитьбу, жь р'ьнгина дэнге дэфе, кё эwе хэwнеда дьбhист, h'ьщйар бу. Гава эwе ч'э'ве хwэ вэкьр у дит, wэки Э'ло hатйэ, шабуна тэ'на кьресва жь щие хwэ р'абу, хwэ авитэ п'есира кёр' у дьхwэст бьhата р'уе wи, ле Э'ло фэсал дэсте хwэ да бэр синге we, нэhьшт wийа пач'кэ. Гэwре э'щебмайи шунда вэк'ьшйа.

—Тё зани дае тэ к'и мьнр'а хwэстийэ, тё буке насдьки?—Э'ло к'эн жь дйа хwэ пьрси.

—Чаwа нас накьм, баве тэ дьбе Qиза Сьлойэ, дьбе Сьло щамерэки башэ, hэла дьбе гава гьстилка

нжиланийа тэ кьрьнэ т'ьлйа we, шабуна hесьр сэр h'ьнаре сурэте wейэ сорда hатьнэ харе. Ле чаwа нас накьм, дае qёрбана тэбэ. Сьло чаwа те к'ьвше мэрьвэки мэрдэ, Qэлэн жи кем хwэстийэ, салэке тё баве хwэва колхозеда р'ьнд бьхэбьтьи эме Qэлэне тэ т'эмам бьдьи у hэла дэ'wэта тэ жи бькьн.

Гэwре we hэла диса хэбэрда, ле Э'ло, кё лэз дьк'эт hэр'э хэбате, мэщал нэда we.

—Баво тё зани тэ к'и мьнр'а хwэстийэ у hэла Qэлэн жи бьр'ийэ? Ве бэрбанге, wэхта эз жь СМТ-е, жь мала hэвале хwэ, Мэме, дьhатьм, к'елэка гёнд эз р'асти wи hатьм. Эw шэв нэ мал бу. Эwи бь дьлэки кёл мьнр'а гьшк шьровэкьр. Эw жь мала Сьло дьhат....

Э'ло wэхте наве Мэме да, Qанат лева хwэ гэст.

—Ёса набэ, дьбини, э'дэте кэвн чь э'щебе гьран дькарэ бинэ сэре мэ? Зэре пэй hатьна wэр'а дйа хwэр'а готйэ, wэки эw хенжь Мэме т'ё кэсэки майин h'ьз накэ. Дйа we гава эв хэбэред Qиза хwэ бьhистьнэ, хwэстийэ э'щебэке бинэ сэре хwэ, ле бэхтр'а щинар не h'эсйанэ у нэhиштьнэ. Эва салэке зедэтьрэ, wэки Зэре у Мэме hэвдё h'ьз дькьн. Мэме чэнд щара мьнр'а дэрhэqа h'ьзкьрьна хwэ у wеда готйэ. Эwи чэнд щара к'ьламе бэнгитие, кё сэр we дэрхьстьнэ, мьнр'а странэ...

Qанат у Гэwре шашмайи ч'э'ве hэв ньher'ин.

Qанат зу-зу qӧлап лъ мъштька хwə дъхъст, нава мале дъчу-дъhат, дəсте wи дър'ъщъфин.

—Бəле, бук у зə'ва гəрəке бъ дъле həвбън,— Qанат гот у жь мал дəрк'ət.

***

Р'о иди wəкə бəжна мəрики блынд бъбу. Нава гӧндда мəри кем дъhатънə к'ъвше. Дəнге комбайне дъhат у бəлайи нава гəлие р'əх гӧнд дъбу. We сьба хwəш дӧ к'ӧлфət, кӧ наве йəке h'ънар бу, ле йа дьне—Ширън, п'ала ч'йер'а бəрбь гӧнде Гӧлстане дъчун. Əwана жь гӧнд həла дурнəк'ətъбун, wəхта дӧ к'ӧлфət р'асти wан hатън. h'ънар, wəки к'ӧлфətəкə сəрə бу у гəлəк щара чубу Гӧлстане у hатъбу, к'ӧлфətəк жь wана наскьр.

—Сьба wə хер. Qəрqаш, ог'ърбə ве сьбе тӧ у həвала хwə к'ӧда дъчьн? h'ънаре жь we к'ӧлфəта нас пърси.

Qəрqаше жи h'ънар нас кьр, слава we вəгърт.

—Wəлə əм дъчънə гӧнде wə,—əwe щаба h'ънаре да,—мън жи дъхwəст бъhатама мала wə, wəки əм т'əвайи бъчуна мала Qанат, хьзмətəкə мън həбу.

—Хербə, чь хьзмətə? Ширьне же пърси.

—Хwəйе,—Qəрqаше гот,—тӧ нъзани, wəки нава ə'дəте мəйи кəвнда чьqас тъште нəт'е hənə, пеше мə хере нəбиньн, əм ч'укə—ч'ук, бе дъли мə дъдиə мер, р'уе wи к'амбахе qолəнда дъчунə сəр мала р'əqə р'ут. Дə hун жи шькьр жь хwəде р'ънд занън, wəки аг'ърйа мə чаwа дъбу. Hha дае днйа hатйə гӧhастьне, дъбини,—əwe дəсте хwə дърежи алие бəста к'елəка гӧнд кьр,— нha комбайн дъхəбътə, ле диса гəлəк дъхwəзън мина бəре qиза бъднə мер, хорта бъзəwщиньн. Дьбен əw э'дəте де у баве мəйə, ле хорт у qиз жи иди нə мина мəнə, фə'мдькьн. Эh, чь сəре wə бешиньм, шəве дьне Сьлое гӧндие мə qиза хwə дайə кӧр'е Qанат. Qизьк жи дьлк'этие we həйə, дьбе qət нəбуйə, əз к'е h'ъз дькьм гəрəке wи жи бъстиньм.

həвала Qəрqаше кӧ к'ӧлфətəкə щаhьл бу, сəр хəбəрдана weда зедəкьр у гот:

—Весбе Сьло хwəхwə hат мала мə, гази Qəрqаше жи кьр, жь мə hивикьр, wəки əм нишанийа кӧр'е Qанат вəгəр'иньн биньн бъднə wан. Сəба we йəке жи əм hатънə. Р'асти əз бона хатьре Зəре hатьм, дъле мьн сəба we дьшəwтə, меркьрьна бе h'ъзкьрьн зӧлмə—зӧлм... Ахьр бь qəлəн дьле qизе нькари бък'ър'и.

h'ънаре у Ширьне ч'ə'ве həв ньһер'ин у к'ənийан.

—Wəлə хwəйе,—h'ънаре кьрə п'ирqин у к'ənийа,—Qанат жи əм шандьнə, wəки нишание шунда биньн.

Qəрqаше у həвала we жи, кӧ əв хəбəрана бъhис-

тън, кърънэ п'ирqэ—п'ирq к'энйан. Дэнге к'эне wан чар к'ӧлфэтед щаhьл у сэрэ we сьбе т'эви бае hеньк бэлайи нава гэли у гэвоза, ч'йа у банийа, дэшт у зозана бу. Эw дэнга ӧса зиз бу у ӧса жи туж, wэжи гьhищтэ гэлэк щийа, гэлэк мэрийа. Дэнге wи к'эни, кӧ навда hьм qэрф, hьм ньфьр'и, hьм жи шабун hэбу, we сьбе мина дэнге комбайна Э'ло чарhьлqэ бэла бу.

сэрэщэм

1. Сисе 3
2. Тае т'эне 100

EZDIKI.COM